

15.

9

ივერია

საპოლიტიკო და სალიტერატურო

ჟურნალი

3361

წელიწადი მესამე.

№ 9.

— ❧ —

ტფილისი
ამბარცუმი ენფიაჯიანტის სტამბა.
1879

Дозволено цензурою. Тифлисъ 26 Сентября 1879 г.

მ ე რ კ ა დ ე

კომედია სამს მოქმედებად

თხზულება ბაღვაჩისა

თარგმანი კ ყიფიანისა.

მოქმედნი ჰირონი :

მერკადე, მოსაქმე ჯატი .
მინარ, მეტკადეს თანამშრომელი .
ვერდელენ, მეტკადეს მეგობარი .
გულარ, { მეტკადეს მოვალენი.
პიერკენ, {
ვიოლეტ,
მერიკურ, მეგობარი.
დგ-ლა-ბრიე, გრაფი.
ჟუსტენ, მეტკადეს მსახური.
მერკადეს ცოლი.
ჟულია, მეტკადეს გასათხოვარი ქალი.
ტერეზა, მოახლე.
ვირჟინი, საჭმელების გამკეთებელი.
და
რამდენიმე მოვალე ჯატი.

მოქმედება სწავლობებს ქალაქს ჰარიუში, მეტკადეს სახლში.

მოქმედება პირველი

(სცენა წარმოდგენს მდიდრად მორთულს ოთახს, მერკადეს სასტუმროს; სამი კარები; მარცხნივ—ბუნარი და დიდი სარკე; მარჯვნივ—ფანჯარა და სწო-
ლი მერკადესი. შუაზედა—მარცხნივ და მარჯვნივ—თითო კარები. შუაზედა,
მარცხნივ და მარჯვნივ სდგას კრესლოები.)

ს ც ე ნ ა პ ი რ ვ ე ლ ი

ჟუსტენ, ვირჟინი, ტერეზა.

ჟუსტენ. ჩამდენიც უნდა ეცადოს ჩვენმა საწყაღმა მეტყაღმა,
მაინც კერ გამოსცუტავს და კერა.

ვირჟინი. აგრე გგონია შენა?

ჟუსტ. გათავდა მისი საქმე! თუმცა კი... რაიმე გამოჩენა გვაქვს
ამ ოჯახში, მაგრამ, მაინცა და მაინც გეცადნეთ, რომ აქედამ ვალე
გატერეკან.

ტერიზ. გაჭირდა საქმე!... ზოგიერთი ბატონი კერპია... აი, ჩვენ
ქალბატონსა, ორიოდ ჯერ ბრეიულად მოკეპეტი, — იმან კი აწაფრად
ჩააგდო ეს ჩემი უოფა-ქცევა.

ვირჟ. მე ბეგრს ოჯახში მდგარკავრ, მაგრამ ამისთანა აწსად
მინახავს. მე ესლა, ჩემს სამსარეულს თავი უნდა მივანებო—და პირ-
და-პირ თუატრის სცენაზედ უნდა გამოვიდე აქტრისათა.

ჟუსტ. ქო, ჩვენ მხოლოდ ის ვიცით, რომ კომედიას კთამა-
შობთ.

მირაშ. მოკალე თუ მოვიდა ვინმე, იმ წამსვე თვალებს განგებ გააშტერებ ხელმე შენა: ზოგორ, ბატონო, განა არ იცით, რომ ჩვენი ბატონი ბერკადე, ლიონში წაბძნდაო! — ჭო, წაუიდაო? — ოჭ ოჭ ოჭ, ძლიან საჭმე აქესო, ქვა-ნახშირის მადნები იბეზნაო. — ჭო, ეს ძლიან კარგი, მაშ რადის მობძნდებაო? — რა მოგასხენოთო. — ან არა და ეტყვი ხელმე: ჩემი ბატონი და იმისი ქალი დიდ მწუხარებაში არიანო; საწყალი ჩვენი ქალბატონი, ბეონია უკანასკნელ მდგომარეობაშია, კვდებაო; წულებზედ საბანაოთ წაიუვანესო... ოხ, ოხ, ღმერთო!

ტიმოზ. ხან და ხან მოკა ხელმე ზოგიერთი მოკალე და ისეთი კერძი, კერძი, გერ წარმოიდგენ... ჩვენ დაგვიწყებენ ხელმე ღაზარკასა, ვითომც ჩვენ ვიყუთ ნამდვილი ბატონები, და ვითომც იმათი გვემართოს რამე.

მირაშ. არა, კმაძა, კმაძა! წავალ და ანგარიშს მოვსთხოვ, რაც მეტება... ამასთანავე უნდა ვსთქვა რომ, ბაზარში ნისიათ აღარაფერს მძლევენ, ჩემი საკუთარი ფულით ხომ არ ვიყიდი!

ქუსტ. ანგარიში უთუოთ უნდა მოვსთხოვოთ; უნდა გაგვისწორდეს.

მირაშ. აბა რა ბატონები არიან! ნამდვილი ბატონები თავის სამხრეულზედა უკელაზე მეტს ჭხარჯვენ.

ქუსტ. მოსამსახურენი უუვართ.

მირაშ. ჭო, ხან-და-ხან მოსამსახურეებს უანდერძებენ ხელმე რსმე. აი ამისთანა ბატონები უნდა იყვნენ, აი!

ტიმოზ. მე კი, მაინც და მაინც უფლია მეტადება აბა ვის შერთავს აზიერებს?...

ქუსტ. მინახს ხომ არ აზიერებს? არ დაეიფერება, რომ ჩვენმა ბატონმა ბერკადემ თავისი ქალი იმ კაცს მიათხოვოს, რომელიც იმასთან ჯამაგირზედა ცხოვრობს, და რომელსაც წელიწადში ას თუმანს მეტს არ აძლევს ბატონი. დიან, ზოგორ არა; ჩვენი ბატონი უკეთესს სასიძოს იშოვნის.

ტმრზ. და მირშ. ახა ვისა?

შუსტ. აი გუშინ, კაბრიოლეტით, ორი მდიდარი ვისწავლი კა-
ტი რომ იყვნენ აქა, — იმათმა ბიჭმა ჩვენს ბებერს გრძნობს უთხრა,
რომ ერთიო თქვენი ბარბიშას საქმეო არისო.

მირშ. იმათი კაბრიოლეტი ისე ბრჭყინავდა, როგორც კარგი
ატლასი. ცხენსა, აქა და აქა (თავის ყურებს უჩვენებს) თითო ვეება ვარდი
ჭჭუნდა გარჭობილი, და პატარა ბიჭს ეჭირა ცხენი... თეთრი, თეთრი
ბიჭი იყო, სულ თმა ზუტუტისანი, წაღებიც უბრჭყინავდა... ანკელაშისა
ჭკაუდა წაღა; მაგრამ გინება ღანძღვა ჩვენსუდ უკეთა სცოდნია! ამის-
თანა მდიდარს კაცსა და ღამაშისა, ჩვენი პატონის ქალი მიჭყავს ცო-
ლათა?! — როგორ არა! ამ საათში, დიად!

შუსტ. შენა, გეტყობა რომ ჩვენ პატონს მერკადეს ვერ იცნობ.
მე იმასთანა, აი ექვსი წელიწადია, რაცა ვარ და რამდენი მინახავს,
რომ მერკადე ბევრჯელ გაგატრებულყო. ისიც მინახავს — თავის მო-
ვალეებს როგორც ეკიდება და ესლა მგონია, რომ იმდენს მოახერხებს,
რომ თავის სურვილს და ნებას აღასრულებს და გამდიდრდება კიდევცა...
ზოგჯერ გიტყოდა: „ჭე, წავიდა მისი საქმე!“... სულის პრისტავების
განცხადებები სულ აკვიტრებდნენ ხოლმე კარებსა, ზედ მიაკრავდნენ
ხოლმე. სუდიდამ ეს უწყებები, როდესაც მოვალეები თავის ფულებს
უხრიდნენ, ჩვენ ათასობით მოგვიღოდა, და მე რამდენჯერ, სულ
ლიტრობით გამოვიდნია ბაზარში... ბ, რ, რ, რ, რ... და გამოხტა
ისევა და თავისებურად დანიყო! ოჭ, ოჭ, — რა კაცია! ყოველ ცისმარე-
დეს რასმე ახალს გამოიგონებს ხოლმე... და რეებს არ მოიგონებს:
ხან წელისა და ქარის წისქვილსა, ხან შადრევნებსა და ჭაუხებსა, ხან
გზებსა და შოსსებსა!... და იმისი ჯიბეები, გეგონება, უშველებელი
ცხრილი არისო, და აი ფული ასე ეფანტება და ეფანტება; თავის
დღეში არა რჩება რა და სულ, მოვალეები და მოვალეები. მერე რო-
გორ ატყუებს ამათა, — ვერც კი წარმდიდკენ. ბეგონება, აი ესლა,
ესლავე ყველაფერს წაართმევინ, წაიღებენ, და თვითონაც ციხეში ჩასმენო!

ის კი არა თუ ცოტას მოელაპარაკება იმას და ჭხედავ—ისევე მეგობრები არიან, ერთმანეთს ხელს ჩამოაბრთებენ! არის ზოგი იმისთანა კაცი, რომელიც ღამებისა, ვეფხეებისა და დათვებისა სწოტების, გაჭხედნის ხოლმე, და ეს კი... თავის მოკალაქებსა სწოტების და აწუხულებს. აი რა ნიჭიერი კაცია!

ტიმრეზ. სხვასთან კიდევ ჭო, მაგრამ შეიკეპნთან კი გასაჭირია საქმის დაჭერა, იმას ვერაფრით ვერ მოაწუხებ.

შუსტი. დათვაა რაღა, დათვი! მაგრამ ხოცნითა და ლეშით კი არა ძლება — ბანკის ბილეთებითა და ფულისა ძლება! — ისა, ბებერი ვიღაღერი?

მირეზ. გლახა, მათხვარა—მოკალაქ! რაღა მოკა ხოლმე, სულ მინდა ერთი ღამეა პური მივაწოდო.

შუსტი. აი კიდევ გულარია?

ტიმრეზ. უჭ, ისეთი ცრუა, მატყუარა, რომ არც კი შეტყუება, რომ მეც მამატყუარა.

მირეზ. ქაღალტონი მოდის.

შუსტი. ცოტა მორიდებით უნდა ვიყოთ ქაღალტონთან, პატივისცემით გელაპარაკოთ, იქნება გავიგოთ რაღა ქაღალის დანაშენაზედ.

სამნა მემოკი

ივინივე და მერკადეს ცოლი.

ცოლი. ჟუსტენ, იფაი სადაც გაგზავნე?

შუსტი. გახლდით, ქაღალტონო, მაგრამ არც შლანგებსა, არც კაბებს არაფრის გამოგზავნა არ უნდათ.

მირეზ. მეც უნდა მოგახსენოთ, ქაღალტონო, რომ ბაზარში, არა...
 ცოლი. კარგი, მესმის.

შუსტ. ეს სულ მოკვლეების ბრალა, სულ იმათი საქმეა... ოჰ, როგორ მინდა იმათი დატუქსა!

სოლ. უგელაზედ სჯობია, რომ ანგარიშები გაუწმინდოთ იმათა.

შუსტ. სელტარიელი კი დარჩებოდნენ.

სოლ. ბე, ახა რა დაგიმაღოთ თქვენა, ჩემი ქმრის საქმეები ძალიან მაწუხებენ ... იმედი მაქვს... თქვენა ... ერთგულებას გაცგიწევთ?

ჰემელანი. ოჰ, ქალბატონო, ახა რასა ბრძანებთ!

მირა. აი ესაა გლანაზგობდით ჩვენა რომ რა კარგი ბატონები ბძანდებიან მეთქი!

ტირმიზ. და რომ თქვენი გულისათვის, ჩვენ ცუცხლშიაც ჩაკრდებით!

შუსტ. დიად, ამას ვამბობდით, დიად! (შუა კარებიდან მერკადე გამოდის).

სოლი. მადლობელი ვარ. თქვენა ერთგული მოსამსახურენი ხართ... ჩემმა ქმარმა, მხოლოდ დრო უნდა იქონიოს, ვადა... ისეთი ჭკვიანია და მომხერხებელი; ყულის კარგი ბედი შესვდა, თუ რომ...

სცენა მესამე

ივინივე და მერკადე.

მერკადე (ჩუმად ცოლსა) განა მსახურებთან შეიძლება ამ გვარი ღანაზკაი? ხვალვე ბრალულად მოგექცევიან. (შუსტენს) უუსტენ, ესაავე ვერდელენტან წადი და უთხარი, რომ ჩემთან მოვიდეს, ერთი საჭირო საქმე მაქვს იმასთანა... სხვას ნურათყვარს ეტყვი და ახა წამოგცდეს რა, და უთხარი მალე მოვიდეს. შენ კი, ტყუზა, იმ მალაზნაში წადი, სადაც ქალბატონმა კაბები შეაკერვინა და ჩემ მაგივრად უბრძანე რომ, დაუბრუნდეს და ყოვლის უმიზეზოთი, რასაცა ჭკერვენ, სულ აქ მოგვითანონ. რაც ანგარიშით ერგებათ, სულ მიე-

ცმით. სულ, სულ, სუეველაფერი მოიტანონ... აბა... წადი! (უუსტუნ და ტერეზა გადიან) ... ე, ე, ე... ჭმ!... (ეგენი შეჩერდებიან) თუ... ისინი თუ მოკლენ შემოუშეით ჩემთანა.

შუსტი. ისინი?... ვინა?

ტიმრეზ. და მირა. ვინ ისინი; ბატონო?

მერკ. ისინი რაღა, ჩემი მოკლევები.

ცოლ. როგორა? როგორა სთქვი, ჩემო კარგო!

მერკ. მარტოობა მომწეინდა; იმათი ნახვა მინდა; წადით, ჭო!

სცენა მეოთხე.

მერკადე, მისი ცოლი და ვირჟინი.

მერკ. (ვირჟინის) ქალბატონმა გიბრძანა რამე?

მირა. არა ბატონო; მაგრამ ბაზრელები...

მერკ. დღეს თავი უნდა გამოიჩინო, ჩემო ვირჟინი. დღეს სა-
დილადად ოთხი სტუმარი მეწვევა: კერძოლენი თავის ცოლითა და ორი
უმწველი კაცი: მერიკურ და დე-ლა-ბრივ. მაშასადამე ჩვენ სუეველანი
ვიქნებით შეიდნი. ამისთანა სადილი საჭმელების გამკეთებლებისათვის
გასახარებელი უნდა იყოს. წინასწარ შემდეგ, ცივად, გააკეთე, თეგზი...
მერკ, ოთხ ნაირი სოუსი, ჩინებულად შემზადებული.

მირა. დიას, ბატონო, მაგრამ არავინ...

მერკ. მეორეთ?... ჭა!... ეს უნდა იყოს კარგა წინასწარ, გემრიე-
ლი და მშვენიერი... მეორეთ... მეორეთ...

მირა. კარგი- ბატონო, მაგრამ ვაჭრები...

მერკ. ე, ე, ე, რა? ვაჭრები! შენ ვაჭრება ასტეხე აქა,
როდესაც მე ქალი უნდა გავათხოვო?! დღეს დასანიშნავად მოკლენ.
ბაზრელები რას მიქვან?

მირაჟინი. ბატონო, ბაზარში ნისიათ აღარავინ გვაძლევს,
და მე...

მერკ. მაშ რის აღებ-მიცემობას, თუ არაფერს აიღებენ და არა-
ფერს მისცემენ?... ნუ... სხვას გამოაჩნდები. სხვა გაჭრებთან მიდი,
ამითი. ჩვენთვის იმათ ბევრს მოაგებინებ და მოგებაში დაჩრებიან,
ასე რომ შენც რასმე საჩუქარსაც მოგცემენ.

მირკ. ძველს მოვალეებს მე რილათი გარდუხადო ნისიები?

მერკ. მაგასევე შენ ნუ სწუხარ, ეგ იმათი საქმეა.

მირკ. ანგარიშის გასწორება რომ მომთხოვონ?... მაგრამ, ჩემი
ჩემი საქმე რომ არ არის.

მერკ. (აღება. იქით) უთუოთ ფულები ექმნება ამასა. (ხმა მაღლა)
გირჩინი, ნდობა ურთიერთ შორის, სახელმწიფოს სიმდიდრეა.
ჩემი მოვალეები ჩვენი ქვეყნის კანონს არ ასრულებენ, და თუ მე
თავი არ დამანებეს, ამითი უფრო აშკარად დამტკიცებენ თავის წი-
ნადმდეგობას ჩვენი კანონისას, რომ ნდობისა და ნისიობის წინააღდეგი
ყოფილან. კმაზა, ნულარას მეტყუი იმათზე, რომელნიც განათლებულ
სახელმწიფოს კეთილ - მდგომარეობას მიჩნევენ უთხრიან. წადი,
შენ შენი საქმე გააჩივე, სადილი მოგვიმზადე და აბა ვინდო შენი
ნიჭი და ოსტატობა გამოიჩინო. და თუ ჩვენი ქალის ქორწილის
შეორე დღეს გამოჩნდება, რომ ჩემ ცოლს ჭმარებებს რამე შენი, მა-
შინ მე... მე ვიქმნები ჰასუხის გამცემი უველაფერში!

მირკ. (ყოყმანობს) ბატონო...

მერკ. წადი!... ჩემგან ექმნება თუმანზე მანეთი სარკებელი ეჭვს
თვეში; მეტი რაღა გინდა. მეოწია, ეს უფრო სარფა იყვას შენთვის
ვიდრე ბაკში გაცემა.

მირკ. რასაკვირველია, ბანკი მხოლოდ თუმანზედ ათ შაურს
იძლევა წელიწადში.

მერკ. (ჩუმით ცოლსა) ავი გითხარი! (ვირყინის) როგორ, შენი
ფულები უცხო ხელში გაქვს გაცემული! შენგან არ მიკვირს! იმდენად
ჭკვიანი მეოწიე, რომ სახელშიაც კარგა შეინახავდი ფულებს, და აქ
ქისაც არსად არ წაგივიდოდა.

მირა. თუმანზე მანეთი ექვს თვესში!... სხვა საჭმელებს ქალბატონი თვითონ მიბრძანებს. ესლა წავალ და თადაჩივს შეკუდგები. (გავა).

სცენა მესამე

მერკადე და მისი ცოლი.

მერკ. მაგასა, ასი თუმანი აქვს გაცემული, რომელიც ჩვენვე მოგვხარა. ამ მხრით მოსვენებითა ვარ.

ცოლ. რა, რას ჩადისარ!

მერკ. ამ ერთი საათის წინეთ, შენა, ბძანების მაგიერად, ალერსით გინდოდა დაგეწყო ღამნაკი მსახურებთანა, როდესაც ალერსი გიარა, ბრძანება უნდა, ბრძანება... როგორც ნაზოლეონმა იცოდა, სსსტიგი ბრძანება.

ცოლ. ჭო, სსსტიგი ბრძანება მაშინ, როცა ფულებს არ გიძლევიო!

მერკ. კადეც მაშინ უნდა გამბედაობა!

ცოლ. ის არა სჯობია, ერთგულობა მოგიზოვოთ...

მერკ. ერთგულობა! ჭა! რა კარგათა გცოდნია ცხოვრება! ესლა, ჩემო მშენიერო ქალბატონო, ერთგულობა გიარა... მოგება, მოგება,... ფულის მოგება, იმიტომ რომ რაჯობა ახლა აღარ არის დაიბრუნა; არიან მხოლოდ გატაცებულნი კერძო შინი. აი შეჭხედე... უგელა ბანკის იმედით არის, სადაც ფული აქვს გაცემული... გასათხოვარი ქალი დედამისს გი აღარ მიჭმარათავს მშითვისათვის და ფული-სათვის, ამას უნდა უოგელ წელიწადს, თავის კანონიერი მოგებული საჩუკელი თავისის ფულისა. ცოლი ქრმის იმედით გი არ არის, ისიც ბანკს შეჭხედებს! და რაც მოსამსახურებს შესება... აი როგორ უნდა მოექცე უოგელთვის: იმათი ფული ხელში უნდა გეჭიროს, და მუდამ ერთგულობას გიჩვენებენ, მაშ რას იზამენ.

სოლ. შენა, ამისთანა კეთილი და ჰატოისანი კაცი, მაგისტანებს მეუბნები?

მერკ. გინ როგორც ღაშაწკობს, ისე ასრულებაც შეუძლიან— ასე. არ არი? მე უგელაფერს ჩავიდენ, რასაც კი შევიძლებ, რომ ჩემ თავსა და შენს თავსაც გუშეგლო. (ჯიბიდან ერთს ოქროს ამოიღებს) აი— ესწანდელი სხელი და ღირსება. იგი რათ დადის ამდენი ხალხი თუ- ატრში სხვა და სხვა ღრმების სანახავათ, სადაც უმთავრესად მაშენიკები და გაქნილი კაცები არიან გამოყვანილნი, იგი?... იმიტომ, რომ წარ- მოდგენის შემდეგ ყოველი მაყურებელი ჭთიქრობს თავის გუნებაში: ჩემი ცუდ-კაცობა ჯერ იქამდისინ არ მისულაო! მე შემოდინ თავი გა- ვიმათლო კიდეც: ჩემმა ამხანაგმა საერთო საქმეში, მოზიარემა, ბო- როტობა ჩაიდინა და მე მაწევს კინებზედ ეს ბოროტება... იმ გოდოსი! გაიქცა, გაიშარა, და მრთელი ჩემი დახლი სულ მოიშარა და წავიდა! გარდა ამისა რა სირცხვილია, რომ კაცს კალები ჭქონდეს? დედა-მიწა ნიადაგი მოგაღეს მზისა. ასეც მთელი სიცოცხლე თავიდან ბოლომდე სულ სესხი და ვაღია, სხვა კი არაფერი. ყოველ კაცს კი არ ეხერხება ვაღის აღება!... განა მე ჩემს მოვალეებს არა ვჯობივარ და იმათზედ უფრო მაღლა არა ვდგევარ? მე იმათი ფული მიჭირავს ხელში, ისინი მოკლენ ჩემსას. მე იმათა არაფერს არა ვსთხოვ, ისინი კი პირიქით თავს მაბურთებენ. კაცი, რომელსაც არა ვისი არა ჭმარებეს რა, ამა, ვის აგონდება და ჩემი მოვალეები კი, მუდამ ჩემზედა ჭმარე- ნავენ.

სოლი. ეს მეტი-მეტი! ვაღის აღება და გადაწვეტა— კი- დევ არაფერი; მაგრამ, ისესხო, მაშინ როდესაც. კარგათ იცი, რომ ვერაფრით ვერ გადაიხდი ამ სესხსა და ვაღსა.....

მერკადე. შენ, ჩემი მოვალეები გეტოდება, ის კია რა თუ კიდეც იმიტომ მივიღეთ ფული, რომ...

სოლი. გენდენ შენა.

მერკადე. რომ ხარბნი არიან!... თამასუქით შეტანილი ფუ- ლის ჰატრონი, სასოგანოებაში, ესე იგი აცდინური და აღებ-მიშე-

მი, ფულის მატკიანელები კაცი — ერთმანეთს კარგათ ჭდიან. ორივე სტდილობს სხვისი ფულით მალე გამდიდრდეს. მე, ყოველს ჩემს მოკვლეს სიკეთე უყავ, შემწეობა მივეცი, ისინი კი ცდილობენ აგები კიდევ წამგლიჯონ ჩამე. მე სრულებით დავიღუპებოდი, თუ რომ არა მცოდნოდა იმათი ეშმაკობა, ბოროტი ანგარიში. აი ესლავე ნახამ შენის თვალთა თუ რა კამედის ვათამაშებინებ ყოველს მათგანს.

სოლი. მართლა, შენ გიბძანებია ..

მმრძალე. ეგეგანი შემოუბოთ, მეთქი. ეს ძალიან საჭიროა. (ცოლს ხელს ჩამოარიშებს) მე, სრულებით ვერა მომიგონია რა, ასე რომ უგანსკელი საშუალება უნდა ვიხმარო... და... ყულის გვიშველის ჩვენა.

სოლი. ყულის?

მმრძალე. ამ ჩემმა მოკვლეებმა ისე შემაწყეს, ისე შემაწყეს, რომ... სუნთქვასაც აღარ მაცდინა. ყულის ამისთანა საქმეო უნდა უმოგნოთ, რომ მოკვლეებმა სულ თვალები დააშტურონ... მაშინ ცოტას მიშაღვათებენ მაინცა. მაგრამ, ამ საქმისათვის ფულები, უსათუოთ მოკვლეებმავე უნდა მომცენ.

სოლი იმათა... ფულები მოგცენ?!

მმრძალე. მაშ რა მივცე თქვენ კაბეებში, ან მზითევი რით გაუკეთო ყიულის? თუ გასათხრავარ ქალს რცხ ათასი თუმანი ჭევება ფულათ, სულ ცოტა-ცოტა ათას ხუთასი თუმნის მზითევი მაინც უნდა ჭქონდეს.

სოლი. ეგ ძალიან კარგი, მაგრამ შენ რომ არ შეგიძლიან მაგოდენა ფულის მიცემა?

მმრძალე. (აქამდინ იჯდა; ეხლა კი ადგება.) ჭო, და იმიტომაც უნდა მიეცეს ყულის ამისთანა მზითევი. გარდა ამისა, საჭიროა, რომ ყოველისფერი რიგიანად იუოს მოწეობილი, როდესაც დე-ლა-ბერივი მოხმანდება.

სოლი. ახლა ამ საქმისათვის შენ მითომ მოვალეების იმედი გაქვს?

მერიკადე. ჩვენი ახლა მეგობარნიც კვინი არიან. ახა, ერთი ნათესავი ვინმე ეიზოვნე, რომ ისე შეჭნარადეს ჩემს ჯან-მრთელობას და სიმდიდრეს, როგორც რომელიმე უგანასგნელი მოვალე კაცი? ნათესავსა — უოკვლეთვისა შუერს თავისი მასლობლის ბედნიერება და სიმდიდრე; მოვალე კი — მუდამ მოხარულია; როცა მოკვდები, ჩემს გუბოს მოვალე უფრო მეტი გამოჰყვება ვიდრე ნათესავი. მარტო ამათთვის იქნება ჩემი სიკვდილი ნამდვილი მწუხარება!... მწუხარება გუელს მალე ავიწედება, შაკებს მალე გაიხდიან... მაგრამ შეჭმული ნისია დაუვიწყარია, — თავის სიცოცხლეში ბევრჯერ მოაგონდება მოვალესა, და ბევრჯერაც ამოიოხრავს.

სოლი. კარგათ ვიცნობ შენ მოვალეებს და დარწმუნებული ვარ, რომ იმათგან ვერაფერს ვერ გამოარჩები.

მერიკ. გამოვჩნები, ფულებსაც მივიღებ და გადასაც, შენ კარგათ იყავ. მოვალე და ქაღალდის მოთამაშე ერთია. ერთხელ თუ გახსნა ქისა — ეს არის, იღებს და იღებს, აგები როგორმე წაგებული ფული დავიბრუნო. სწორეთ რომ დაუბრუნებელი მადანია. თუ მამამ არა დაგიტოვა რა... მოვალეები ხომ აქ არიან.

შუსტი. (შუა კარებში შემოდის) უფალი გულარი განსლათ, გარეთ იცდის და არ შემოდის, არა სჯერა, რომ თქვენ შინა ბრძანდებით?

მერიკადე. (ცოლს) არა სჯერა! (ყუსტენს) სთხოვე, მობძანდეს. (ყუსტენი გავა) გულარი ყველა მოვალეებზედ უარესია. ორი სუდის ზრისტავი ჭეკავს, თავისი ხარჯით. მაგრამ ჩემს ბედზედ ფულების მოყვარულია საშინელი და მშიშარაც არის. ყოველს საქმეს, სრულუბით უიმედოს, ადვილად მოკვიდება ხოლმე და შიშითა ჭკანკალებს როდესაც საქმე წარმოებაში შევა.

შუსტი. უფალი გულარი განსლავთ.

სამნა მამასა

ივინიე და გულარი,

ბულ. თქვენი ნახვა შესაძლებელი ყოფილა თუშე, როდესაც
თქვენ თვითონ ისუტყებთ?

სოლ. გაჟავრებულა.

მმრ. (ცოლს) ეს უფალი გულარია, ჩემი მოვალე.

ბულარ. აქედან ფეხს არ მოვიცვლი, სანამ არ გამისწო-
დებით.

მმრ. (ცოლს) ჭო, ფეხს არ მოიცვლი, სანამ ფულებს არ მომცემ.
(ხმა მალა) თქვენა, ჩემო გულარ, ძალია სასტიკად შეკიდებით, შე,
რომელმაც ბეჭი და დიდი მოსაკები საქმეები გიმოკეთ.

ბულ. დიად, მხოლოდ ერთი გროშის მეტი არა მარგუნეთ რა
მაგ თქვენს დიდ საქმეებში!

მმრ. მაშ რა საქმეები იყო, თუ რომ მოკვებას გარდა, წაგე-
ბის მეტს არას გიჩვენებდნენ? ამ გვარი საქმის აღება ყველას შე-
უძლიან.

ბულ. გეონია რომ იმისთვის გი არ განჯავარ თქვენთან და-
ბარებული, რომ მელახლანდართო აქა და ბეჭი იუბედოთ! კარგათ
ვიცი, რომ თქვენა ჩემზედ მეტი ჭკუა გაქვს, რადგანაც, რომ... ჩემი
ფული თქვენთან განჯავსთ!

მმრ. ეგ ფული ვისივე ხელში ხომ უნდა იყოს, შე კაცო!
(ცოლს) ჭო, აი ეს არის ის გაყ-ბატონი, რომელიც ისე მომეხი,ა,
როგორც მსუქან კურდღელსა... შენ თვითონ, გულარ, უნდა გატყდე
რომ ძაღვან უხატოისნად მომეკეტა, და შე, თუ რომ ჭიბრინი კაცი
ყოფილიყავი, უჭ, უჭ, ხომ გადაგინდიდი მაგ მტერობას. ესლა გი
მეჭკს იმდენი ღანის ძიება და შემთხვევა, რომ შენი ფული სულ
დაგაკარგვინო კიდევ, თუ ..

ბუღ. რასაკვირველია დამაჯარგვინებ, თუ ვაღს არ გადინდი; მაგრამ... ჩემს ფუფს მომცემ; თქვენი კექსილები და თამაშუქები პრისტავის სკოლის!

სოლ. დმეტო ჩემო!

მერბ. ვისა... ვი... ვისა აქვს... პრისტავსა!... ხო არ გაგიუდი? შე საწყალო, გერც კი წარმოიდგენ რა ჭქენი, შე უბედურა შენა! სულ ერთიანად შე გამაგოტრებ, და ამითი შეს თავსაც გააგოტრებ.

ბუღ. (შემერთალი და გაკვირვებული) როგორ? შენ რომ გაგოტრდები... კიდევ ჭო... ჩემ თავსა ვი...

მერბ. ორივე ერთად გაგოტრდებით, გუუნები. მოდი აქა, მოდი; დაჯექი და დასწერე, დასწერე, დასწერე... მაღე.

ბუღ. რა დავსწერო... ვის მივსწერო?

მერბ. შენს კექსილსა დელახეს, რომ ჯერ მოიცადოს, არ გადამხდეინოს და უთუოთ გამომიგზავნოს... ასი თუმანი, რომელიც ისე მიჭირს, რომ ღამის ყელი გამოვიჭრას.

ბუღარ. ჭო, დიას, როგორ არა, ახლავე დაგიწერ ამასა!...

მერბადმ. შენ უარსუდა ხარ, მაშინ როდესაც მე... ჩემ ქაღს მილიონერი ირთამს. შენ გინდა, რომ ავეჯი ამიწერონ სულ ერთიანად! შენა ყველაფერსა ჭკარგამ, ყველაფერსა!

ბუღარ. ჭა? ქაღს ათხეობ?

მერბადმ. გრძი დე-ლა-ბრიეს გაძღვე, რომელსაც იმდენი ასი თუმანი აქვს წელიწადში შემოსავალი, რამდენი წლისაც არის.

ბუღარ. რა... ეგ დე-ლა-ბრივი თუ ხნეიერ კაცია... მაშინ კიდევ დატყლი მაგრამ ას თუმანსა კი მასნც არ მოგცემ. ეჭ, აჩა-და, არც ერთს მოგცემ და არც მეორეს: არც ვაღას გაძღვე და არცა... მშვიდობით. (წასვლას აპირებს, ხმას რომ გაიგებს შეჩერდება)

მერბადმ. მაშ კარგი, დაგკარგოს ყველაფერი; მაგრამ გას-სოედეს, რომ... შენი შევლა ბინდოდა.

გულარ. (გამობრუნდება.) ჩემი შველას?... რა შველას, რის შველას, მითხარი ერთი?!

მერკადმი. (იქით) შეთანხმება! (გულარს) რის შველას?... და შენი გაგონებების!

გულარ. ო, ო, იჰ! — ნეტავი ბევრს არ მიჭქარამდე!

მერკადმი. როგორ! შენ, ჭკვიანი და გონიერი კაცი ხარ... შენ... ძალა და ძალა... ძალა ხარ ძალა... შენ, ხომ... უჰ, რა ხარ! ხან ისეთ რამეს მოიგონებ ხოლმე, რომ... აი, უუუუ, აი ამგვად გიღვას ისე მომიღიდა შენზედ გული, რომ... რასაკვირველია, როგორც მეგობარს კი არა... არა, უნდა გაგიტყუდე, რომ მე ცოტა თავ-მოყვარე კაცი ვარ და შენს შეძლებას ისრე ვუუერგებ, როგორც ჩემს საგუთარს შეძლებას... ახლა, ვამბობ ჩემ გუნებაში, — იმისი მე ბლამად მმართებს და დავიჯერო, რომ ამ გვარს ძნელს შემთხვევაში, როგორც დღესა, ხელს არ მომიმართავს? შენ კი სულ ჭკარტამ, მხოლოდ იმიტომ, რომ უაბუღს არა ხარ. შენი ნებაა, ას თუმიანში მითხარი უარი, სკივრში დაჭმალე და მე კი ცინეში ჩამსვი, მე, რომელიც ყოველთვის პატივსა-გცემ, გამგზავნე ცინეში.

გულარ. ერთი, კარგათ განგონე, დავიჯერო... მართლს ამბობ სულა?

მერკადმი. აჰ უუუუ... კიდევ ეჭვშია ეს კაცია. (ცოლს) შენ არ დაიჯერებ, რა კაცია ეს. (გულარს) ჩემი ცოლი საქმეებში გამორდილია (ცოლს) ეს გულარი, — თუ არ დიდ მოგებას — პატარას კი არ ჭკადრულობს.

გულარ. მე, ე, ე?...

მერკადმი. ოჰ, დიდი უბედურება კი იქნება, რომ არ...

გულარ. შეკვადე, შენ ამ ამხანაგობაზედ ხომ არ ღაპანაკობ, რომ...

მერკადმი. დიან, დიან, იმაზედ, ისაზედა! (ცოლს) აჰ, ა, ა... შენც იმათში ბრძანდები, ო, ო ..

ბუღარ. ჭო და რა კქნა, მე ის საქმე დიდად მოსაგები რამ მეგონა.

მერკადე. ჭო, მოსაგები იმათთვის, ვინც გუშინ ჭყიდდა...

ბუღარ. განა ჭყიდდენ გუშინა?

მერკადე. ჭო, ჩემ-ჩემად, ბიჭყაყედა...

ბუღარ. (წამოხტება) მას ნახვამდისინ, მადლობელი ვარ ჩემო
შეკვადე; მშვიდობითა ბრძანდებოდეთ ქალ ბატონო.

მერკადე. (ხელსა სტატებს) გულარ!

ბუღარ. ჭო, რა გინდა?

მერკადე. პაჩათი დეფონესთან?

ბუღარ. ჭო .. მე თვითონ გეტყვი. რამ დაგატალოს.

მერკადე. აჩა, აქვე მისწერო აჩა სჯობია, და შენე კი გეტ-
ყვი შესნ ბანკის-აგციებს ვინც იყიდის.

ბუღ. (ჯდება). სუეველას იყიდის? (გალამს აიღებს ხელში.) ვინ
აჩის?

მერკ. (ტალღე) აი, ეს კეთილი კაცი, რომელსაც თაჟისი მას-
ლობის მოტყუება უნდა. (ხმაბაღლა). სამი თვის ვადა დასწერე...ჭა?

ბუღ. სამი თვე დავსწერე.

მერკ. ერთი ჩემი ნაწნობა ჩემ-ჩემათ სუეველა აგციებსა ჭყი-
დულობს; ეშინიან, რომ აგციებს ფასი უცებ არ მოემატოს; უნდა,
ასე, სამასი აგცია... მეგონა, რომ შესა გქონდეს ამდენი?

ბუღ. მე სამას ორმოც-და-ათი მაქვს.

მერკ. სულ იყიდის. (უფროებს რაც გულარმა დასწერა:) ასი თუ-
მანი?

ბუღ. იმ კაცს რა ჭქვიან?

მერკ. იმასა ჭქვიან... დაწერე რაღა ასი თუმანი!

ბუღ. იმისი სახელი?

მერკ. ასი თუმანი!

ბუღ. (იქო.) ოხ, რა ნააჩი კაცია! (სწერს.) აჭა, აჭა,—დავ-
სწერე.

მერკ. იმ კაცს ჭქვიან — პიერკენ.

გულ. (წამოხტება) პირვენი!...

მმრბ. იმას მიანდეს აცტიების შესუიდა. ესლ შინ წადი... და იმას შენთან გამოგზავნი. მუშტარს როდი უნდა გამოუდგეს კაცი.

გულ. აჩასოდეს! შენ ერთი სიტყვით, სიკუდილისაგან დამის-
სენ, ჩადა. შეიღობით, მმაო. (მერკადეს ცოლს.) დმკრთს კსთხო-
თქვენი ქალის ბედნიერებას. (გაღის.)

მმრბ. ეს პირველია! და სხვებსაც ესე მოუხეჩებუ.

სამნა მამზილი.

მერკადე, მისი ცოლი, მეტე ქული.

სოლი. განა, რაც უთხარი, სულ მართალი იყო? მე სრულე-
ბით არა მესმის რა ხალხე როცა შენ მაგათ ელაშარებები.

მმრბ. ჩემი მეგობრის კერძელის გულისათვის ისე უნდა მო-
ვასერხო, რომ აცტიების ფასმა დაიწიოს. ეს საქმე თავიდანვე საეჭო-
გვეტანა მანამ სხვა-და-სხვა მადნებს არ აღმოაჩენდნენ იქა. რხ, ერ-
თი ათი ათასი თუმის აცტიების ყადაგა რომ შეეძლოს... რადა... გა-
კეთდებოდა ჩემი საქმე... მაგრამ, ესლ საქმე—ყოფიას გათხოვებას.

სოლი. შენა, რასაკვირველია, კარგათ იცნებ იმ... დე-ლა-
ბრიკსა?

მმრბ. ერთხელ, როგორღაც სადილათ ვიყავი იმასთან. კარგა
მოწყობილი სახლი ჰქონია, რქრო, გერცხდი, ჭურჭელიც მშენიერი,
და ყველაფერზედ, დანა-ჩანგალზედაც სულ იმისი სახელია ზედ წარ-
წერილი. სჩანს, რომ ნათხოვარი და ნაქიზავი არა ჰქონია ეს ჭურ-
ჭელი. ჰო! კარგი იღბალი შეხვდა ჩვენ ქალსა. თვითონ კაცი კი...ეჭ,
ცოლ-ქმარში მარტო ერთიც რომ იყოს ბედნიერი—ისიც კარგია!
(მარჯვნივ ყულია შემოდის.)

სოლი. აი ყოფიან მოდის. ყოფიან, მე და მამა-შენი, ისეთ
რანზე გეტყვით, რომელიც გასათხოვარი ქალისათვის ყოველთვის სა-
სიამოვნოა ხალხე.

ჟულია. მამ, მინარმა გითხრა კიდეცა, მამა?

მმრბ. მინარ?... ის ხომ არ არის... ის ბლანკინა-მწერალი?

ჟულია. დიას, მამა?

მმრბ. გიყვარს შენ?

ჟულ. მიყვარს მამა?

მმრბ. გიყვარდეს! ამაში არ არის საქმე...

სოლ. იმას კი უყვარხარ?

ჟულ. დიას, დედა?

მმრბადმ. დიას მამა, დიას დედა... რა არის! რა, ეს განსათხილავი ქალები ისე დაიწყებენ ხოლმე ღაპანაკს თითქმის ეს ეს არის ესაა მოაშორესო ძიძას. ახა რით იტო რომ უყვარხარ შენ იმას?

ჟულ. მთხოულობს.

მმრბ. ჭო, რა! ამაყედ... უნდა გავხუდეთ, ახა მეტი რა უნდა ვსთქვათ. ეს უნდა იცოდეს, შენა ქალა, რომ კიდეცა ბლანკინა მწერალს, რომელსაც წელიწადში ასი თუმანი ჯამადირი აქვს... სიყვარული არ შეუძლიან: სიყვარულისათვის იმას არც დრო აქვს და არც ფული... ჯერ უნდა ფული მოიგოს.

სოლ. საწყალო ჩემო ყულია.

მმრბ. დამატაღე და, გაათავო. გაშიგონე, ყულია. ჭო, კარგი, ვსთქვათ, რომ მინარმა შეგართო კიდეცა. უნდა იცოდეს რომა, შენ არც ერთი გროში — გაზეიგი არა გაქვს; ჯვარის წერის მეორე დღესვე სახანჯოდ გროშიც არ გექნება. ეს არ გითუქრია შენა?

ჟულ. მიიუქრია.

მმრბ. ისე თქვი, როგორც მამა შენს კი არა, — მეტობას, ამხანაგს ეტყოდ.

ჟულ. ერთმანეთი ჩვენ ისე გვიყვარს, ისე რომა...

მმრბ. ეგ სიყვარული თვისა და თვის თავზე ქირას ხომ არ გაზოგიგზავნის?

ჟულ. ჩემო კარგო მამავ, სადმე მეოთხე საბურთალოსი დაგვგებიო, მე მოასწავთ დაგვგებიო სადმე თუ საჭირო იქნება. ო, ო, მე დიდის საიმედოებით მოგვეცემო და დაგვგებიო და ნუგეშად შეგვგება ის აზრი, რომ ეს ჩემი შრომა და შეშაობა ჩემს მინარსათვის არის. მეც ისე ვიშრომებ იმისთვის, როგორც ის შრომობს ესე ჩემთვის და ისე ვეცდები, რომ გაჭირვებამ თავი არ შემოგვოს ჩვენ სახლში. ჩვენში იქნება სიფაქიზე, სიწმინდე და ღაზათი. ამისათვის ბევრი ხომ არაფერია საჭირო, მეტადრე თუ გული მოსვენებული გვექნება... მე, ჩემი მხატვრობითა იმდენს შევიძენ, რომ ჩემმა ქმარმა ჩემზედ არა დასწავლოს რა და ამითი ღვაწლათისათვის დამჩრება დამოღენიე — დასა-ხარჯავო. თუ ერთმანეთი სულთა და გულით გვეუვალება, როგორც ესე... არა გაგვიჭირდება რა... ჩემი ადრეული კარგი გულის კაცია, და იმოდენა ძალა აქვს, რომ რასაც ისურვებს აასრულებს კიდევ.

მმრპ. დიას, მანამ უცხოლო იყო. მაგრამ რა კი ცოლს შეირთავს სულს ამოგდებინებს შრომაში და ერთი გრძელისათვის ძალდასავით დაიწყებს წინწალს.

ჟულ. ოხ, ადრეული ისეთი ნაჭიანი კაცია, რომ თუ მოინდობს მინისტრობასაც იშოვნის.

მმრპ. ჭო, აბა რა, მინისტრობას ვინ არ იფიქრობს ესე?... ყოველ კაცს, ჯერ სასწავლებელშივე ჭიკნის თავისი თავი დიდი ორატორი, დიდი პოეტი... იცო რა იქნება შენი ადრეული? ეყოლება ნახევარ დუჟინი შევილი, რომელნიც საქმეების აღსრულებას დაუშლიან, მერმედ... თავის მამას დიდს ვალეში ჩაგდებენ და ციხეში მიიყვანენ და შენა კი, საშინელს სიღატაკეში ჩაგაგდებენ... შენა რაღაც მოთხოვრებას მეუბნები ესე, რაღაც რომანს და არა ნამდვილი ცხოვრების ამბავს, ჩემო ყუღია.

სოლ. ეგ სიყვარული თამაშობაა, მეტი კი არაფერი.

ჟულ. სულაც არა. ჩვენი სიყვარული ისეთი სიყვარულია, რომ ჩვენ... სიყვარულისათვის, ყოველისთვის შეგვსწირავთ.

მერკადე. მოიცა, შენ ადილქს, უსათუოთ მდიდრები კგონივართ ხენა?

ჟულ. იმას იულებზედ სრულადაც არა უთქვამს რა.

მერკ. (იქით) აბა ჩას იტყუადა, რა არა მაქვს რა. (ჟულის) კრთო, მისწერე, რომ ჩემთან მოვიდეს ესლავე, მოსაღამაზაგებლად.

ჟულ. (გახარებული) ოჰ, მამავ!

მერკ. შენ დე-ლა-პრივი უნდა შეითრე. მეოთხე სათულის მაგივრად თქვენ იცხორებთ უკეთეს ქეჩაზედ და უმშვენიერეს სახლებში. და თუ მინისტრის ცოლათ არ გახდები, მაინც და მაინც დიდი კაცის ცოლი იქნები... თითონ მინარი აიღებს შენზედ ხელს.

ჟულ. არას დროს! თქვენ შეგიუყვარდებით, დაწმუწუნებული კარ.

სოლ. არა, მართლაც რომ უუკარდეს ჟულია?

მერკ. ატუტებს დამიჯერე. (ზარის ხმა ისმის).

სოლ. აწკარუნებენ, და კარის გამღები კი არა ვინ არის.

მერკ. აწკარუნონ.

სოლ. მე სულ მგონია, რომ შესაძლებელია გოდო მოვიდეს.

მერკ. რკა წლის სიჩუმის შემდეგ? შენ სწორეთ საფრანგეთის იმ ძველ საზღვაოებსა გეგხარ, რომელნიც სულ ნაპოლეონის მოსვლას მოელონ.

სოლ. აი... კიდევ აწკარუნებენ.

მერკ. წადი, ჟულია, კარი გაუღე. უთხარი რომ, არც დედა და არც მამა შინ არ არიან თქო, და თუ არ დაგიჯერეს და არ მოგ-შორდებიან... სჩანს ჩემი მოვალე იქნება ვინმე..... მაშინ შემოუშვი. (ჟულია გადის).

სოლ. ჟულიას გუწერელი სიუჟარული ძალიან მომეწონა.

მერკ. შეს სომ მუდამ უგელაფერი მოგწონს! (ჟულია შემოდის.)

ჟულ. პიერკინი ყოფილა, მამავ.

მერკ. აი მოვალე, საჩუბლის მოუყარული. უგელაზედ ბოროტი კაცი; შეფერება, ჭკონია რომ მე ბეგრი რამ შეძინების წყაროები შეონ-

დეს; ჩემის გამოცდილებით ვიმაგრებ ხელში. ცოტა ღადნი შიში რომ გამოიჩინო, ის ის არის, შემჯავს როგორც მკელი. (კარებთან მიდის) მოხმანდი, მოხმანდი ჰიერკენ, მოხმანდი!

სცენა მერვე

ივინიკე და პიერკენ.

პიერკ. მძებს ჰატოვი მოგილაცოთ; გავიტე რომ ქაღს ათხ-
გებთ: მილიონერი ირთავს თუჩმე... ხმა დაკარდა.

მერკ. ო, ო! მილიონერი... ჭმ!... არა. მხოლოდ ექნება ასე:...
ათხმოცდა ათა ათასი თუმანი.

პიერკ. ეს ძალიან კარგი ამბავა. თქვენს მოვალეებს ბევრს მოა-
თმენინებს. გოდოს მოსკლა ხომ... სულ იმედი აღარ იყო; მეც, უნდა
მოგასენოთ, ცოტასა გფაქრობდი, რომ...

მერკ. რომ... დღეს თუ არა, ხვალ მაინც, ჩემს დატუსალებას
აზიკებთ?

პიერკმენ. თქვენს დატუსალებასა?

სოლი. ეჭ, განა არა გრცხენიათ?

პიერკ. თქვენს თამასუქებს რომ წლის გადა აქვს. მე, არას
დროს არავის არ ვაძლეე ამისთანა გადასა; მაგრამ ეს თქვენი ქალის
ქოჩწილი... ძალიან კარგი მოგონებაა.

სოლი. როგორ-თუ მოგონება?

მერკ. ჩემი სიძე არის, ჩემო ბატონო, უფალი გრძი დე-და-
ბრიკ, უმაწილი კაცი.

პიერკ. უმაწილი კაცი? მაშ მართალი უფილია? მაშ, როგორ
იყიდეთ თქვენს ეს უმაწილი კაცი?

მერკ. კმაწა, თორემ ჩემო კარგო, მე იბულებულ ვიქნები
სრულებით გაგისწორდეთ და მაშინ ჩემო მშეენიერო ჰიერკენ, დამ-
ჩნები წარეული და ბევრსაც დაჭკარგავ. მე ხომ იმდენს შემოსავალს

გაძლეკე შენა, როგორც კრთი მშენიერი რამ მამულა, თაკისი მითითა და ბარითა.

პიერ. მაშ...ა, ა...

მერკ. (ამაყად.) ესაა იმდენი შეძლება მაქვს, რომ აწავის არ მივსცემ დანების ნებას... თუ გინდ თქვენისთანა მოკალები იყვნენ.

პიერ. მაგნა...ა...

მერკ. კარგი — ჯო!... თორემ ფულს მოგცემ და გავისწორდები, აი ჩემს ოთახში შედით, იქ მოვილამაზავებთ იმ საქმეებზედ, რაზედაც დაგებაყ.

პიერ. ბატონი ბრძანდები. (იქით.) ოჲო, ჯო, რა კაცია, ღმერთო ჩემო!?

მერკ. ეს მხეცი ხომ დავამშვიდე, ესაა მე ვიცი.

სცენა მესამე.

მერკადეს ოთახი, ქული და მოსამსახურენი.

ქული. არა, დედაკ, ამ გიდაცა დე და-ბრავს მე არ გავეყვები!

სოლი. რატომა, მერკ, ხომ მდიდარი კაცია

ქული. სჯობია — ღარიბი ვიყო და ბედნიერი, ვიდრე მდიდარი და უბედური.

სოლი. ოხ, ჩემო შვილო, სიუარბიბეში ბედნიერება არ არის, და არც არის იმისთანა უბედურება, რომელიც სიმდიდრემ არ დაჭყობროს?

ქული. ახ, დედაკ, თქვენა, თქვენ მეუბნებით ამას?

სოლი. ჩემმა მწარე-გამოცდილებამ ამ წუთის სოფელსა, რომელშიაც ჩვენ მუდამ-ყამსა კართ, ჰგუა მასწავლა მე, ჩემო შვილო. დამიჯერე, მდიდარს კაცს გაჭევი, მდიდარსა.

ქუსტინ. (შუა კარებში შემოდის, მოკვებიან ჯერეზა და ვირუნი) ქალ-ბატონო... ბატონის ბრძანება ყველაფერი ავასრულებთ.

პირქინი. სადილიც მზათ განსაზღვრათ.

თერეზა. მაღაზიებიდან ვეკლავებს მოიტანე.

თუსტან. უფაღმა კერძელებმა...

სცენა მათი.

ივინიკე და მერკაღე (შემოდის, ხელში ბევრი ქაღალ-
დები უჭირავს)

მერკაღე. კერძელებმა რა სთქვა?

თუსტან. ესაა გიანდის; ჯერ სახლის-პატრონთან უნდა წავიდეს, სახლების ქიჩა მისცეს, და შემდეგ აქ გიანდისათ.

მერკაღე. სახლის-პატრონი მილიონებია. ისე მოახსენე, რომ კერძელები ჯერ ჩემთან მოვიდეს. ახა, ტერეზა, მოდიტკები და მკერ-
დები?

თერეზა. ჩემი პატრონი, როგორც რომ ვუთხარი, რომ ფუ-
ლი მიეცემით, იმ წამსვე სულ გამოცვალეს ღანძრავი.

მერკაღე. კარგი. სადილი როგორიღა იქნება, ვინაა?

მირკინი. დიდის სიამოვნებით მიიწვევით.

მერკაღე. შედუქნები?

მირკინი. მოიცდიან პატრონი.

მერკაღე. ხედავ სუვევლას გავუსწორდები. წადით ახლა, კარგი.
(მოსამსახურები გადიან.) თუ რომ მოსამსახურები შენგან არიან,—ვითომც
რამე გაზეთი მინისტრისაგან უფიქრად.

სოლი. პიერკენტან როგორ გაათავე?

მერკაღე. ისე გაათავე, როგორც შეგიძლია: ვაღი მომცა და კი-
დეც რაღაც თამაშები, აცეცების მაგიერად. ამ თამაშებთან ჭმარ-
თებთ ხუთი ათასი თუქანი, ვიღაცა მიშაშენსა, სულ გაგატრეხუ-
სა... მაგრამ რაღაც მაშიდა ჭეხეს და სადღაც ბოტლს მახლობლად
სცხვარებს. დე-ლა-ბრივი იქიდან არის, მე იმას გამოვჭეითხემ,
შეიძლება რომ ამ თამაშებით რასმე გამოვჩნე თუ არა.

ცოლი. სუეველა მოვალები მოგვადგებიან... რა უნდა ვქნათ?

მმრბ. მე მივიღებ იმათა; ესლა წადი შენა, მარტოკა მინდა დაგრჩე. წადი და ნულარას იწუხებ.

სცენა მეთერთმეტე.

მერკადე, მეჩე ვიოლეტ.

მმრბ. დიას, მოვალები მოვლენ... და ესლა სულ კერძელენის საეჭვო მეგობრობაზედ არის დამოკიდებული. იმ კაცზედ, რომელმაც თავისი შეძლება სულ ჩემ შემწეობით იშოვნა. ოხ, როდესაც კაცი სა-
მოცი წლისა გახდება, მაშინ ცხადათ დაინახავს, რომ სიცოცხლეში და ამ ჩვენს ხალხში ძალიან ცოტანი არიან მადრეულნი და კეთილის მახსო-
ვარნი. ნეტავი ვიცოდე სადა ჰყოფლობენ ქველის-მოქმედ კაცებსა!... მე და კერძელენი ერთმანეთის დიდი პატივის-მცემელები ვართ; იმას ასხარეს თავისი ვაჟი... მე კი... მე მახსოვს ჩემი ვაჟი... ფულები რომ მასესხა და არ გაძლევ აქამდისინა... რასაკვირველია, რომ ჩვენ ამ ჩვენს ვაჟებს ერთმანეთს არ გაძლევთ. ყუელას ქორწილსათვის კიდევ ასი თუმანი მოუძებნო ვისმე ჯიბეში. თავი შეგაბრალე ვისმე, რომ ფულები მომცენ... აი ეს იქნება კარგი საქმე! მაგრამ... მხოლოდ საუკარელს ქა-
ლებს აქვსთ ეს თვისება, ჩვენ კი არა!

ქუსტან. (სტენას იქით) დიას, დიას, ჩემი ბატონი შინა ბრძან-
დება... შინა ბრძანდება.

მმრბ. ის არის!... ა, ა, ა... ვიოლეტ!

ვიოლეტ. წასულ კვირაში, სწორეთ თორმეტჯერ ვიყავი შენ-
თანა, ჩემო მერკადე და ჩემმა გაჭირებამ გუშინა მრთელი სამი საა-
თი გამაჩერა ქუჩაში, შენი მოლოდინე. მაშ მართლეს ამბობენ, რომ
სოფელში ყოფილხარ; აი დღესაც შემოვედი, შენი ამბის გასა-
გებლად, ჩემო მერკადე.

მერბ. ახ, ვიოლეტ, მე და შენ ერთსა და იმავე გაჭირებაში ვართ.

ვიოლეტ. ჭმ!... ჩვენ რაც შეგვეძლო, სულ დავაგირავეთ.

მერბ. როგორ... აქაც...

ვიოლეტ. მე შენთვის საუკეთესო არას დროს არ მითქვამს, თუმცა შენი მიზნით სულ გავერტდები; ეს მოხდა იმიტომაც, რომ შენვე გინდოდა, ჩემი გამდიდრება მაგრამაც, აღთქმულ-ცარიელ სიტყვითა ზურს ხომ ვერ იყიდი და ვერ გაძლები და ესლაც გთხოვ, გეხვეწები, მომეცი რამე ჩემი თავნი ფულის სატკებელში; ამითი შენ, მთელ ჩემ ჯიხს დიდის გაჭირვრიდან გამოიყვან.

მერბ. ოხ, ვიოლეტ, გულის ნუ ამატყეუბ... ჭო, კარგი, კარგი — მე დიდის სიამოვნებით გაგიყოფ (ურთი ჩუბათ)... არ დაფიქრებ, რომ ესლაც ჩემს სახლში ათ თუმანსაც ვერ მოაგროვებ, და ისიც ჩემი ქალის ფულია.

ვიოლეტ. რას ამბობ!... შენ სახლში, მეტყადა?... შენა, რომელსაც მდიდარ კაცთა გიცნობდი.

მერბ. შენ არაფერს გიმალავ ჩემო ვიოლეტ.

ვიოლეტ. ეჭ, როცა კაცს უბედურება მოეწება, ერთმანეთსა სულ ჭეშმარიტი უნდა უთხრას.

მერბ. ნეტავი, ჭეშმარიტის მეტი არა იყოს რა საჭირო... მაშინ გაგვიადვილდებოდა ვალის გადახდა; მაგრამ, სსუ, არავის არა უთხრა რა; მე ქალი უნდა გავათხოვო.

ვიოლეტ. მე ორი ქალი მყავს, ჩემო ბატონო, უმიდლოთა შრომობენ... სად გაათხოვებ აქა?! რასაკვირველია თუ ამისთანა მდგომარეობაში ხარ, მე აღარ შეგაწუხებ... ჩემი ცოლი და ქალები სულ უმიდლოთა მომეჯიან...

მერბ. მოიცადე... მე მოგცემ... ეჭვს თუმანსა.

ვიოლეტ. ო, ო, ო! ჩემი ცოლი და ქალები დაგლოცავენ! (იქიო,

მანამ მერკადე გავა) სხვა ამისი მოვლევები მხოლოდ ილანძღებიან და ამიტომაც კერაფერს ვერ მაიღებენ ხოლმე და მე კი, ოხერას დაუწუბ, მოწიწებით გელაპარაკებო ხოლმე, თავს შევანბნებო ხოლმე და ნელ ნელა, ცოტ-ცოტათი სარგებელსაც შამდევს ხოლმე. აი ასე უნდა... ასე... (გვიხედავს ხელს იკრავს).

მმრბ. (ცალკე. ჰხედავს რასაც შეება ვიოლეტ) აი შე ძველ მანანწაღ — გლახკ! ათჯერ ექვსი თუმაში — სამოც თუმანს იზამს; კარგიათ კი ვსთესავ ამ ფულებს; ესაა მომგის და გათიბვის დროც არის! ჭმ, ჭმ! (ხმა მალდა).

ვიოლ. ექვსი თუმანი... ოქროებიც არის! რა ხანია არ მინახავს. მშვიდობით! ღმერთს შეგვხვეწები, რომ გააბედნიეროს თქვენი ქალი... როცა გათხოვდება.

მმრბ. მშვიდობით, ვიოლეტ (მკლავზე ხელს სუცნებს) შე საწუღო, რა რიგით მეტყვები! ... გუშინ ისეთ ფიქრში ვიყავი, რომ... როდის მივსცემ მეთქი, ჩემს ვიოლეტს, არა თუ სარგებელს, თავნფულისა?

ვიოლ. სულა, სულა? — თავნ-ფულსა?

მმრბ. ჭო, და... ცოტა დამაკლდებოდა, ცოტა!

ვიოლ. როგორა, მამბე ერთი.

მმრბ. არ დაიჯერებ, ისეთი მოგებიანი საქმე, ისეთი სასარგებლო მოგონება, ისეთი მშვენიერი ჭაბჭი!... ერთი სიტუციით... სუფევლას შეჭსურდებოდა, სუფევლას მოიზიდავდა ეს საქმე... და ამ მშვენიერი საქმისათვის, იმ ვირმა - წვეუელმა ბანკირმა უბრალო რაღაცა ას თუმანში უარი მითხრა, ხელი არ მომიმართა, იმ დროს როდესაც თვითონ, გაიგონე, თვითონ, ერთს მილიონს მოიგებდა, მილიონსა.

ვიოლ. მილიონსა?!

მმრბ. მილიონსა... ჭო, ესაა მილიონსა და შემდეგ კი, ჭმ მოგებას ვერც კი დასთვლიდა ეს საქმე... ბევრი რომ არ გაავარდებოდა, არის... უშიშარი ქურბის გაკეთება... შოსეს კი არა... მოსტავოია.

ვიოლ. მსტრეოი ა, ა?

მმრბ. ჭო, სიფთხილის მსტრეოი! ისეთი მსტრეოი, რომლის საშუალებითაც, ჩვენის ჰარმონიის ქუჩებში, ბარბიკადების გაკეთება შეუძლებელია!

ვიოლ. რას ბრძანებ?...

მმრბ. აი, გაშიგანე! ჯერ, სუვერენი სახელმწიფოებს მთავრობანი, რომელთაც საზოგადო და სახალხო მშვიდობიანობის დაცვას ცდილობენ უსათუოდ ჩვენი საზოგადოების უზირველეს მწვერვლებზე გასდებიან. მეტი — ეველ მინისტრები, ეველ უდიდესი თავადები, ეველანი... თავის ფულს შემოიტანს ჩვენს საზოგადოებაში, ამხანაგობაში. მეტი, მოჭევე-ბიან... ფულის პატრონი ხალხი, ეველ ბანკები, ეველ კაპიტლები, დიდი პატარა, ვისაც კი რაიმე ფული გასჩენია; ვინც კი თითქმის შიმშილით იხრებინან, ისინიც კი იუდიან ჩვენს აცტიებსა.

ვიოლ. ჭო, აი ჭაზრი! აი ჭკუა! აი საქმე... ამხუდ უკეთესი რაღა საქმე იქნება!

მმრბ. მშენიერი საქმეა და ხალხის სასარგებლო! და გეუბნები აი ამისთანა საქმისათვის იმ გირმა ბანკირმა ოთხას-თუხანში უარს მითხრა, რომელიც იმისათვის მჭირდება, რომ ყოველს დედა-მამის ურჩხალებში და გაუთებში, ჩვენი განცხადება დაიბეჭდოს.

ვიოლ. ოთხ-ასი თუმანი? წელან სამასი თუმანი არა სთქვი?

მმრბ. ოთხ-ასი, ოთხ-ასი!... და მე, მოგების ნახევარს მივსცემდი, ესე იგი წარმოდგინე, მართლად შეძლებას, რაღა! ათს შეძლებას მივსცემდი!

ვიოლ. დამატა, დამატა... მე მოველამარაგები... სახეში მუყავს ორიოდე კაცი, იმათ მოველამარაგები.

მმრბ. ოჭ, არა, არა... არავის არა უთხრა რა!... რას ამბობ!... ჩვენს ჭაზრს მოგვამარაგენ, რას ამბობ!... ან არა და კერძ კი დაათვა-სებენ, დიხსეულათა. აი შენ კი ესლავე მიხვდი. ეს მდიდარი ხალხი,

რ... რა სულელები არიან! ამას გარდა მე ამ საქმისათვის ვერ-
დღენს მოვედი.

მი. კერძოებსა?... იქნება... შეიძლება, რომ...

მმრ. კერძოების ბედია ეს! უკ. რა ქონებას შეიძენს, თუ
ექვს-ასი თუმანი გამოიმეტა.

მი. ესაა არა სთქვი ოთხ-ასი თუმანი დამჭირდება?...

მმრ. ჰო, ოთხ-ას თუმანში უარა მითხრეს, მაგრამ მე ექვს-
ასი მაჭირს. დიან, ექვს ასი თუმანი და კერძოები, რომელმაც
ერთხელ ჩემ შემწეობით ერთი მილიონი მოიგო, ესაა... ჰმ... ესაა,
ერთი სამათ, ერთი ოთხათ, ერთი ხუთათ მოიგებს! რა უშავს: კერ-
ძოები კარგი ბიჭია.

მი. ჩემო ბერკადე... მე ვიპოვენი ამ ფულსა?

მმრ. არა, არა, არ მინდა! ესაავე თვითონ კერძოები მოვა.
მე იმას უარა აბა, როგორ უთხრა, თუ სხვასთან დაეჭვრ საქმესა;
არა, არ შეიძლება. ნახვამდისინ, ჩემო ვიოლეტ... წადი და იმედი გქონ-
დეს, რომ შენ სამი ათას თუმანს მალე მიიღებ ჩემგან.

მი. კარგი და თუ რომ...

ს. (შემოდის). კერძოები მოვიდა.

მმრ. (ბალკე) ძალიან კარგი. (ხმა მალა) სთხოვე ცოტა მო-
მიცადოს. (მერკადეს ცოლი გაუა) ნახვამდისინ ჩემო ვიოლეტ, ნახვამ-
დისინ.

მი. არა და! აჭა, კაცო, აიღე ეს ფულები და... აი ჩემთან
არის, გაძლე!

მმრ. შენა... ექვს-ასი თუმანი გაქვს...?!

მი. ჰო... ჩემი არ არის... ჩემი ნაწილობისაა ... მომხატრა,
კარგს აღაგას შეიტანე ჩემი ფული.

მმრ. შენს დღეში ამაზედ უკეთესს აღაგას ვერ შეიტანდი მაგ
ექვს-ას თუმანსა... მე და შენ მერე დავსწროთ ამისი ზიზიზა... (ფულს
გამოართმევს) რა გაეწეობა! რამდენიც უნდა ინანოს ესა კერძოებმა...
დაჭკარვა ბედა.

მიოლ. მაშ, მე შენე შემოვალ შინობის დასაწყებათ?

მმრპ. ჭო, ჭო, შემოიარე, შემოიარე. სჯობს, ასე ჩემ ოთახზედ გაიარო (მარცხნივ გადავიღებს მერკადე; მერკადეს ცოლი მარჯვნივ შემოდის)

სოლ. მერკადე!

მმრპ. (კარებიდან გამოდის) აი უბედურება და რა უბედურება... მე ღამის უფლი გამოვიჭრა!

სოლ. ღმერთო ჩემო, რა ამბავია?!

მმრპ. ის ამბავია რომ, ამ გლახსა — ვიოლეტა მე ექვსასი თუმანი ვსთხოვე...

სოლ. და უარი გითხრა?

მმრპ. უარი კი არა, მომცა!

სოლ. რა არის შენე, რომ მოგცა?

მმრპ. ერთი სიტყვით უბედურებაა, გეუბნებო; ისე ძალე მომცა ეს ფული, რომ ათასი თუმანი რომ მეთხოვანა, — იმასაც მომცემდა.

სოლი. ღმერთო ჩემო, ეს რა კაცია! ვერდელონი გიტდის შენა!

მმრპ. სთხოვე — შემოვიდეს. ესაა კი მეშველა, ყულის მზითვისათვის მოვარგოვე ფულები, ესაა — მცირედი რამ მაქვს, თქვენითან-საღმდისათვის, და ოჯახისათვის, ქაწიწილამდის... წადი, ვერდელონი ძალე შემოგზავნე აქა!

სოლი. ო, ო! ეგ შენი მეგობარია ხომა... ფულებზედ უარს არ გეტყვის. (გადას.)

მმრპ. ჭო... მეგობარია, მაგრამ სულ თავიდან — ფეხმდის ამხარტანობით არის გატენილი და თავ-მოძწონა, აქა და მე მდიდარი ვარ! ეს ისე კი არ არის, როგორც მე ვარ; ამას გოდო არა ჭკავდა... გოდო!... რომ დავთვალთ, მეონია რომ იმ გოდომა მე უფრო მეტი ფული მამიტანა, ვიდრე თვითონ ჩემგან — გაიტანა.

სცენა მითორობით.

მერკადე & ერდელენ.

მმრდ. ღამაჯობა. ჩემო მეტყაფე; აბა, მაღე მითხარი, რა გინდა ჩემგანა. ვიბეჭდო გაძახეკეს; აბა მცალიან, სახლის-პატრონთან მივდგავარ.

მმრბ. სახლის პატრონი მოიცდის. აბა, მაგისტანს ხაღხთან, როგორ დადიხარ?

მმრდ. სულ რომ პატიოსანს ხაღხთან ვიაროთ, მაშინ ხომ გედა-ტავისთან გეღარ მივალო.

მმრბ. მაშე თვითონ შენა შენთანავე ვერ მიხვიდოდი?

მმრდ. ჭო, კარგი, მითხარი რა გინდოდა?

მმრბ. შე დალოცვილო, იმდენს არ მაცლი, რომ აბეზა რა-როთ დავეყრე! ხომ მიხვდი?

მმრდ. არ შემიძლიან, ჩემო ძმაო და მართლსავე გეტყვი... რომ შემიძლოს კიდევ, არ მოგცემდი. შე დალოცვილო, რაც შემიძ-ლო, ხომ გაძღევი, და უგანავე არ მომიტოვებია ვერა. მე, ერთის მხრით შენი შეგობაა ჩემი. მეორეს მხრით შენი მოვალე და... გულ-წრფელი პატივისცემა. რომ აბა მჭინდეს შენი და სხვებს რომ ვგვან-დე—აქამდისინ სწორედ მოგახსენო, შეგობარს მოვალე ვფარებოდა. რა არის მართლა! ვეფლავოკს თავისი ზომა და სამსხდარი უნდა ჭქონ-დეს და!

მმრბ. დიან, რაც შეეხება შეგობრობას — მართალი ბრძანებია და უბედურებისათვის კი სამსხდარი არ არის.

მმრდ. მე რომ ისე ვიდიდარი ვარ ვიყო, რომ ვეფლანი შენი კაღების გასტუმრება შემიძლოს — დიდის სიხარულით ვიზამდი ამას; მე ყოველთვის ვაფასებდი შენ გამჭრიახობას, მაგრამ ესაა კი უნდა დაიღუპო ხაღხში ნდობა შენ, სრულიად დაკარგული გაქვს, — და ესე

ყოველი ჯატი შენ გერდივბა. თვითონ შენა, იმდენი კერ მონაწერსე, რომ წმინდათ გამოსუფიუბი მაგ შენ მოგონილ საქმეებიდას!... რადესაც შენ სულ მოღვათ დაიღუპები, დაუარდები და დაქცემი, მამინ... ჩემ სახლში ყოველთვის ჯუგმა-პურს იზონი მე ამ რევთ ცელ-მარაგები, როგორც შენი ზირველი და მტკიცე შეგონაძი.

მმრბ. წასაკვირველია. მეგობრობაც იმას მოითხოვს, რომ თავის თავსა სცნობდეს ბჭმნათა და მეგობარს კი ბრეყათა... თავის თავსა ჭხედავდეს სიმდიდრეში და მეგობარს კი გაჭირებაში. მაშ, ესლა მე სახელი გამოტყდა და დავიღუპე რადა?

მმრდმლ. სრულიად დაღუპული რათა, — ანა, მე კც არ მითქამს; ანა, ჯერ შენა, მაინც კეთილ-სვინდილისინ კატათ ცტნობენ, მაგრამ მრავალ-გვარი შემთხვევა, კარს იქამდინ მიგიყვანს ხალ-მე, რომ...

მმრბ. რომ, როდესაც გამარჯვებას ვერ ედიხსება ხალხე — ხალხი ცუდი თვალთ უეურებს ხალხე. აჭა, ა, ა! გამარჯვება! რა ბოროტე-ბიდამ შესდგება ეს გამარჯვება?!... გამიგონე, დღეს დიდსა მე აცრი-ბის ფასი დავსწიე... დაესლა თან-და-თან უფრო და უფრო, ავლდებათ ფასი როგორადაც გინდოდა გიდეც, რომ მთელი საქმე შენ ხელში ჩავარდნილეთს, მანამდისინ...

მმრდ. ც, ს, ს, სუ!... მეტადე, მართალს ამბობ?... რა, შენი ჭირიმი!...

მმრბ. იმიტომ გუენები ამასა, მეგობარო ჩემო, რომ არც შენი დარიგება მჭირდება და არც შენი დარინვა... მხოლოდ ფული მჭირდება. მე ჩემთვის კი არა გთხოვ... მე რა! მე ქალს ვათხოვებ და ესლა დიდს გაჭირებაში ვართ... ჩემს სახლში სიმდიდრეა, მაგრამ შეჭხედე, ეს სიმდიდრე რასა ჭფარავს... შეპირებასა, ნისიასა, ვალსა, ყველაფერს გტაცე ხელი მაგრამ ვერა გავაწეო რა. თუ რომ ფული არ გამოვიღე, რაც საჭირო იქნება სახარჯათა — ქორწილი არ მოხდება.

ერთი სიტყვით მე გჭირდება თხუთმეტი დღით, გამოიგვებს სწორეთ ისრე, როგორც შენ გჭირდება ერთი დღის სიტყვე ჩვენს ბარჯაზე. ვერდელენ, ამ ჩემს თხოვნას აღარ განვიმეორებ; მეორე ქაღი მე არა მყავს! სწორეთ გითხრა? არც ჩემს ცოლსა, არც ჩემ ჭაღსა — ნასაცმელი კაბები არა აქვთ! (იქით) მგონია, დავი-
უღლიე.

მერდელ. (იქით) იმდენ ჯერ მოუტყუებივარ რომ არ ვიცი —
მართლაც თხოვნებს ქაღსთუ არა?... ვინ ირთავს ნეტავი!...

მერბ დელს... ჩემ სასიძოს სადილი უნდა გავუყუთო... გერ-
ცხლეულობა კი ესლა შენ არა მაქვს... ხომ იცი საცა არის...
და ას თუმანს გარდა, დარწმუნებული ვარ, რომ შენს გერცხლეუ-
ლობას, დღე-კანდელი დღისთვის მათხვებ და შენც შენი ცოლით
გვეწვევი.

მერდელ. ასი თუმანი, შეკადე! ას თუმანს არავინ გასესხებს;
თუ სულ სესხათ ვაძლიათ, ჩვენ თვითონ არა დაგვრჩება.

მერბ. (იქით) გვეწვევს. (ხმა მაღლა) შენ ხომ იცი, რომ მე ცოლ-
შეილი ძალიან მიყვარს. მხოლოდ ეს სიყვარული მაძლებინებს ყოველ
ნაირს უბედურებაში! რა იცოდე რა კეთილნი სულნი არიან! ისე მინდა,
რომ გაჭირება არა ნახონ რა. ეს მატკივებს გულსა, მხოლოდ ეს! ამ უკა-
ნასკნელ დროსა, ყოველ ნაირის უბედურების გაცნობა ბეგრჯულ შემკდა.
მე სხვას ვაძლედი სიმდიდრესა; მე სხვას ვაძლედი უფლებასა და მე
კი სხვა მცარცავდა. მაგრამ ეს ისე არ მაწუხებს და არა მწუხინს, რო-
გორც ისა, რომ შენ... შენ... უარს მეუბნები და ჩემი ხელის გა-
მართვა არ გინდა და არ გინდა გამომიყვანო ამ განსაცდელისაგან!
არა, ამას იქით აღარას გეტყვი, მე... მოწყალებას არავინ არა
კითხვ!

მერდელ. ასი თუმანი!..... რაზედ უნდა დახარჯო, ერთი მი-
თხარი?

მერბ. (ტალღე) მომტემს! (ხმა მაღლა) ყოველი სიძე ხომ გა-
მოტდილი ქლესას : ქალის კახას ერთი წამ თუ აცდდეს წამე... მა-
შინვე ფიქრში შევა. კახები შეგერილია, საცაა მოიტანენ... და... წა-
მომტდა მე, რომ წაღე ეღირება, იმ წამსვე მივსცემ მტერი, — მე შენი
იშვდი შეწინა! კერძოვ, ასე თუმანი შენ არ გაგაღარბიებს, შენ
ხომ ექვსი ათასი თუმანი გაქვს წლიური შემოსავალი, და ასე თუმანი-
გი... ქალს გაბედნიერებ, რომელიც გიყვარს; ჰო! ხომ გიყვარს
ჩემი ყუდი, არა?... შენ ქალს, ჩემი ყუდი, თითქმის თავყანსა ჰსცემს;
ისინი სულ ერთათ არიან ხალხი. განა შენი შვილის შეგობაჩს ისე მიატო-
ვებ, რომ არ უშეგლო, და დავიჯერო, გაუთხოვარ ქალათ დასტოვებ?
ოჰ, ეს... ეს... ამაზედ მეტი რაღა უბედურება იქნება?

მერბ. ჩემო ძმა, მე ასე თუმანი რომ არა მაქვს; ჩემი გერ-
ცხეულება გი ინებე, — გამოგიგზავნი; მაგრამ...

მერბ. მაშ ბანკში მიაწერე, რომ მომტენ; ხომ ერთი წამის
საქმეს.

მერბ. მე... არა, არა!

მერბ. საწყალი ჩემი ქალი... დავიღუპეთ. ოჰ, ღმერთო, შემო-
წვალე მე და მომვადი, გვედგრები!

მერბ. განა, უშოვნე მართლა შენ ქალს საქმრო?

მერბ. არა სჯერა კიდევ!... ეჭვი გაქვს შენა? ჩემი ქალის გა-
ბედნიერების უარე მითხარი, კიდევ ჰო, მაგრამ მე რაღად მაწყეინები!...
მაშ ისე დავეტი მე, რომ შენა... ოჰ, კერძოვ, მე ასე თუმნის გუ-
ლისათვის, შეხსნად ამისთანა ჰსწრას თქმას არ ვინდომებ, არა, არას
დროსა, და ამისთანა წყნასაც არ გაბედავ. მაშინ გეპატიება, როცა
მომტემ ასე თუმანს.

მერბ. კარგა, წავალ სახლში, ვნახამ.

მერბ. არა, შენ აგრე აზრობ, რომ თავიდან მომიცილდ. რო-
გორ, სხვის ვიბრხედ რამდენს ფულებსა ჰქონი და ფანტავ ხალხი
ტყუილად უწაფლათ, მხოლოდ შენი აზრატყენობითა... და ესღა გეთილი
საქმისათვის, მშვენიერი საქმისათვის უარს მეუბნები.

მერდ. ესა, ამ ჩვენს დროში — სად არის კეთილი საქმე? —
სულ ბოროტ-მოქმედებას!

მერბ. (იფინის) ხა, ხა, ხა, ხა. — ძალიან კარგათ ამბობ.

მერდ. (იფინის) ხა, ხა, ხა, ხა...

მერბადმ. რა გქნათ, ჩემო კარგო, მეგობრებს შუა — ესეც
შეიძლება. ოჰ, ღმერთო! რეებს არ გიტყვდიოთ ხოლმე მე და შენა,
უწინდელ დროში, რეებს არ მოგიგონებდიოთ ხოლმე? დავაპიწდა
განა, ჩვენი წასული დროება, როდესაც მე და შენა ყოველისთვის
ერთად გექონდა?

მერბადმ. გახსოვს ერთხელ, რომ მე და შენა წამოხუდიყში
წავედით, და მე შენი გულსათვის ერთს ვიღაცა აფიცებს წავეჩნუ-
პე?...

მერბადმ. როგორ არ მახსოვს? გახსოვს კლარისა რომ
დავითმე? ოხ, რა მხიარული დრო იყო!... უმაწილი ბიჭები ვიყავით
მანა მე და შენა... ესა კი ჩვენა შეილება გვეყვას და როგორი
შეილება მეც... ქოწილებსაც ვუმართავთ ჩვენ ქალებსა. ოხ, კლარისა
რომ თუ ცოცხალი იყოს რა სეირს გიჩვენებდა მაგ უგულ-
ბისათვის!

მერდ. კლარისა რომ არ მომეგდარყო, მე ცოლს არც კი შე-
ვირთამდი.

მერბ. შენ, ხომ იცი რა არის სიყვარული? მას მე იმედი მექ-
ნება, რომ სადილათაც შეწვევი და პატრონას სიტყვასაც მადგევ, რომ
ვევლათერს გამოვიგზავნი?

მერდ. გეტყულობას დიას!

მერბ. და ას თუმანსაც!

მერდ. ისევ თავისას ამბობს!... ავი გითხარი, არ შემოძლიან
შეთქი! რა გქნა!

მერბ. მას მე, ჩემი მეგობრის მიზეზიდ დავიდუპები. ყოველთვის ასეა.

შენ უგულო კაცი ხარ და კლარისას სიკეთე არ განსცემს... და არ განსცემს სიკეთე საწყალო და უბედური მამის! **ოხ!** დავიდუბე!... იმედი აღარ არის!... წავალ და თავს დაგიხრებ.

სცენა მესამე.

ივინიკე, მერკადეს ცოლი და ქულია

სოლ. რა იყო, რა ამბავია?

ქულია. მამე, შენ ისე ევიროდი, რომ შეგვეშინდა...

მმრძალმ. განა გაიგეთ?! და როგორც 'ორი მფარველი ანგელისი' მოხედით ჩემთან! ახ, რა კეთილ-გულისანი ხართ! (ვერდე-ლენს.) ვერდელენ, განა გული მოგიტემენს რომ გააუბედურო ჩემი ცოლ-შვილი? ამათის სიყვარულით, მე... ღამის გაგებდო და მუხლებზედ მოგესვია...

ქულია. გვედრებით, რასაცა გთხოვდეს, მამა - ჩემი, უარს ნუ ეტყვი. ძალიან დადს ტანჯვაში უნდა იყო, თუ რომ ასე გეხეწება...

მმრძ. ჩემო შვილო! (იქით)... რა გრძნობა! არა კერ მკახეზს.

სოლი. გთხოვთ, უფალო ვერდელენ.

მმრძ. (ქულის) იცით მეტე, რასა მოხერხ?

ქული. არა...

მმრძ. ას თუმან ფულსა მოხერხ, თქვენი ქორწილსათვის.

ქულ. **ო, ო!** გთხოვთ, დაიწყეთ რაც გითხარით. მე გათხოვება არ მინდა, თუ ჩემი ჯვარის-წყრით ასე შეირცხვენ თავსა მამა-ჩემი.

მმრძ. (ცალკე) რა მშენიერათა სთქვას!

მმრძ. ქული! ეხლავე წავალ და ფულებს მოგიტანთ (შუა კარებში გადის.)

სამნა მეთოთხმეტე

იგინიკე, ვერდელენის გარდა, მეტე მოსამსახურეები

ჟულია. ოჰ, მამე, მამე!

მერკ. (ჰკონის.) შენ განგკათავისუფლე გაჭირვებიდან, შენა. ოხ. როგორ მინდა ისე გაუმდიდრდე და ისე მძღავრი გავი გავ-
ხდე, რომ ამ ვერდელენს მოვაგონო როდისმე დეკანდელი სიკე-
თე!

ცოლ. უსამართლოთ ნუ სჯი. ხომ დაგევა!

მერკ. ჩემ ხეწნას კი არა ყულის სიტყვებს დაგევა. თავის
შეტყუენს ას თუმანზედ შეტად მიდიხს.

ჟუსტინ. მაღაზიებიდამ გახლენ, ბატონო.

მირკ. მოდისტკები და მკერდეები მოგიდნენ, ქალ-ბატონო.

ტერეზა. საკაბეები მოიტანეს, ბატონებო.

მერკ, კარგი, კარგი! ესლა ყველაფერს მოვახერხებთ! ჩემი ქა-
ლი იქნება გრაჰინა დე-ლა-პარიკ. (მოსამსახურეებს) ჩემს კაბინეტში შე-
მოიყვანეთ! მე მობძანდნენ ყველანი. ჩემი დახლი ღიაა! —

(შემდეგი იქნება!)

ანტონი I, საქართველოს კათალიკოზი¹⁾

(გამოკრებული ცნობები ერცელის მისის ცხოვრებიდან.)

„მოვიცალე სხვათა ყოველთა კეთილთაგან,
და არა მოვიცალე საქართველოსა მსახურებასაგან.“²⁾

ანტონი I.

დაუცხრამელი ანტონის შრომა მწერლობის ასპარეზზე და თანამემამულეთ სიუყვარული თავგანწირულობადის ნათლად სხანს როგორც მოყვანილის, ეკრთვე სხვა ამის სიტყვებიდან³⁾. კითხვა მხოლოდ იმაშია, აღასრულა იმან საქმით ამ სიტყვების აზრი, თუ არა? მაგრამ განა ასე ადვილია ამ კითხვასზე პასუხის გება, რომელშიც უნდა იყოს მოკლე და ცხადად გამოხატული, როგორც მისი საზოგადოებითი,

¹⁾ სიტყვა «კათალიკოზი» ძველსა და ახალს წერილებში შემხვედრია სხვა და სხვა ნაირად ნახმარი. ერთი სწერს «კათოლიკოსი», მეორე — «კათოლიკოსი», მესამე — «კათოლიკოზი» მეოთხე — «კათალიკოსი» და სხვ. თუმცა ყველა ესენი გვინახავს, წაგვიკითხავს და შეგვიტანსებია, მაგრამ ჩვენ მაინც არ მიგვიღია არცერთი მათგანი ჩვენის დროისთვის კანონიერად. თვითონ ანტონი, მართალია, თითქმის ყოველგან, სადაც კი გვინახავს მისგან ხელმოწერილი ქაღალდები, ჰხმარებს თავ ასოთ კ-ს, და არა ქ-ს, მაგრამ, ჩვენის ფიქრით, ამას მოსდიოდა ესეც, როგორც მრავალი სხვა, ძველი მწერლების მიზაპიოთ. ჩვენ მივიღეთ სახეში თანამედროვე გამოთქმა ამ სიტყვისა მდებარე სხანსო ღაპარაკში და როგორც მომხრენი იმ მიმართულებისა, რომელიც ცდილობს დაუახლოვოს ძველი მწიგნობრული ენა ცოცხალს, თანამედროვე

ეგრეთვე კერძობითი ცხოვრება, გავლენა ხალხზედ და მისგან მო-
ტანილი სსსარგებლო ანუ საზარდლო ნაყოფი? იქნება ბევრისათვის
უადვილესი იყოს ესრეთი ზასუხი, მაგრამ ჩვენ სამნდოდ მიგვაჩნია
განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ჯერ კიდევ არ ვიცით დატყუმარი-
ტებით მისი კერძობითი ცხოვრება და მოქმედება, რომელსაც დიდი
მნიშვნელობა აქვს და კიდევ უნდა ქქანდეს იმის დაფასებაში, რო-
გორც კაცისა, საზოგადოების წევრისა, საქართველოს ეკკლესიის თა-
ვისა, იმის მმართველისა, მწერალისა და სხვ. და სხვ. ეს აჩის სხვათა
შორის, მიზეზი, რომ ჩვენ ამ მოკლე შენიშვნაში გვსურს გარდავსკოთ
ამ გვარ ცნობების მოყვარე ქართველებს, რაც შეიძლება მოკლედ შე-
სანიშნავა ამბები ანტონი ქათალიკოზის ცხოვრებიდან, რომელიც
აქმდის იყო (თუ იყო რაშე ამ გვარი) საესე შეცთომილებით.

I

ანტონი საერო წოდებაში (1720—1739). რადგან ზატე-
გმუღმა ჩვენმა მწერლებმა¹⁾ აქამდის არ იციან ანტონის შობის დრო, ჩვენ

სახალხო და ყველასთვის ადვილად გასაგონს ენას, მივიღეთ უფრო კანონი-
რად «ქათალიკოზი». წინააღმდეგ ზოგიერთის ჩვენის მწერლებისა. ესრე არის
ნახმარი ესევე სახელი ბერს ხელთ-ნაწერებში, რომლებიც ეკუთვნიან წარსულის
საუკუნის ბოლოს და მდგომარის დასაწყისს. გვქონდა ეგრეთვე სახეში როგორც
აღნიშნული სახელის სმარება ზოგიერთს ძველსა და ახალს წერილებში, ეგრე-
თვე ქართული ენის თვისება, რომლის ძალითაც უნხო ქვეყნის სიტყვა ჩვენს
ენაზედ იღებს შესაფერს ცვლილებას ბუნებითის კანონით. ერთს ცადმის წარ-
წერაში ანტონი ქათალიკოზი იწოდება «დავითიანად». *Опис. пр. Тифл.* 1866 г.
стр. 77—78.

¹⁾ წინა სიტყვაობა ბაუმეისტრის ფილოსოფიისა, დაწერილი ანტონისაგან.

²⁾ წყოზილ სიტყვაობა, გვერ. 297

³⁾ წყოზ. სიტყვ. 1853 წ. გვ. VII Ежемил. Словарь, 1862 г. т. IV.
стр. 563. О грамматической литературы груз. языка. А. Цагарели, 1873г.,
стр. 1. ჩვენ შემავტანიეთაგან არავინ იხსენიებს, თუ რა წელში დაიბადა ანტონი.

შირველადვე მოგიყვანო იმისეუ სიტყვებს, რომლებიც ამას ცხადად დაგვანახებენ. ანტონის „მზა-მეტყველების“ ბოლოს კვითხულობთ შემდგომ მის სიტყვებს: „ვიყავ, ოდეს სრულ იქმნა წიგნი ესე, მე ანტონი მამათ მთავარი (ამ სიტყვას ჰსმარბოს ქათალიგოზის მაგიერ) სრულიად საქართველოსა, წლისა 31-სა და თთვისა 4-სა; ხოლო მონაზონობისა აღკვეცისა შემდგომად დამეყო წელიწადი ვითარ 13, ხოლო მამათ მთავრობისა შინა წელიწადი 7 და თთვე 8.“ ამ სიტყვებდგან სჩანს, რომ ანტონმა შეიმოსა ბერობა 19 წლისამ, და ჰყო ამ ხარისში ხუთი წელი, რომლის შემდეგ აღვიდა საქათალიგოზო ტახტზედ, როდესაც ის იყო 24-ს წლისა. მართლად ჩვენს ხელთ-ნაწერ „მზა მეტყველობაში“ არ არის ნაჩვენები, თუ რომელს წელში გაუთავებია ანტონს ამის წერა, მაგრამ რადგან კიტიტ ჩვენის მატინებიდგან, რომ ანტონმა მიიღო ქათალიგოზობა 1744 წ. ⁵⁾ შემდეგ რომლისა მან დაჰყო 7 წელი და 8 თვე აღნიშნულის წიგნის დასრულებამდის, დაწმუნებით შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ ანტონი დაიბადა 1720, შედგა ბერად 1739, მიიღო ქათალიგოზობა 1744 და გაათავა თავისი „მზა-მეტყველება“ 1752 წ. ამისთანა დაბოლოებამდის მივეყვანო ეველა წერალებს, სადაც კი მოხსენებულია ანტონის წლოვანება). რაც შეეხება საერთო სახელს ანტონისას, აქაც უნდა ვსთქვათ, რომ ჩვენი მწერლები უსაფუძვლოდ ეძახიან არჩილს. ჩვენს წერილებში არსად შევხვდრია, რომ ამას ეს სახელი ეწოდებოდა ბერობამდის. ამ შემთხვევაში ჩვენ ვერწმუნებით აკ. მ. ბოლსეს, რომელსაც მოჰყავს მუხლები მოსკოვის უცხო ქვეყნების სამინისტრო არხივიდგან (Арх. Минист. Иностр. дѣлъ) და ბოლოს ამბობს: „ესრედ არ შეიძლება ეცვილა გეჟონდეს იმაში რომ ქათალი-

⁵⁾ ქართლის ცხოვრ. ნაწ. 2. გვ. 156. Zjirt. mod. de la Géorg. par II, livr. 2, p. 531, 540.

⁶⁾ Переписка грузин. царей не иностран. языкѣ съ русскими государями, 1862 г. стр. LXXXVIII.

კოზ ანტონს ბერობამდის ეწოდებოდა სახელად თეიმურაზ⁷⁾. (რადგან ჩვენ გამოცდილებათ დავწმუნდით. რომ რუსეთის არსიებობაში უფრო ჭკმადიტი ცნობები იპოვებთან ჩვენის ისტორიის და მომედოაჲ ზიგების შესახებ, მანამდის ჩვენი ახალი მწერლების შრომაში და ზოგიერთ ძველ მატანებშია, ამისათვის აღნიშნული ანტონის საერო სახელიც მიგვანია საფუძვლიანად.) მამა თეიმურაზისა იყო მეფე ისე, ძე ბატონიშვილის ლეონისა, და ძმის წული მეფის ვახტანგ VI სჯულის მდებარისა, ხოლო დედა ელისაბედი⁸⁾, მეფე ირაკლი I-ს ქალი. იეიმურაზისა ჭყვანდა ორი და—ანასტასია და მარიამი⁹⁾. 1727 წ.¹⁰⁾ გადმოცვალა ისე, მამა თეიმურაზისა, და დაწინა ობლად დედის მზრუნველობის ქვეშ საში ზირი. თუროგორი განათლება მიიღო თეიმურაზმა ფაშაქილობაში, ამასუდ ჩვენ თითქმის გერავითარი საფუძვლიანი ცნობები გვრსად გვაგვით. მ. იოსელიანი და დ. ჩუბინაი¹¹⁾ სწერენ, ვითომც ანტონს ესწავლეს დავით გარეჯის მონასტერში და ჭეოლოდეს მასწავლებლად არსიმანდრიტი სეფიდიონ,

7) Hist. de la Géor. II 2 p. 62. 228. Переп. грузи. пер. стр. LXXXVIII.

8) ზოგნი სახელს სდებენ ამასვე «ბეგუმ», «ელენე». ჩვენ ვარჩივთ სამუდამო მის სახელად ელისაბედ, რადგან თვით შვილი უწოდებს თავის დედას აღნიშნულს სახელს. წყობ. სიტყვ. მუხლი 835 ქართ. ცნოვ. ნაწ. 2, გვერ. 253, 327.

9) წყობ. სიტყვ. მუხ. 833—837. ჩვენ არას ვამბობთ დროებადის სხვა თეიმურაზის ნათესავეზედ, რომელსაც იხსენიებს აკ. ბროსე თავის Hist. mod. de la Géor. II, I, p. 628.

10) ქართ. ცნოვ. ნაწ. 2, გვ. 254. წინააღმდეგ ამისა ა. ცაგარელი სწერს რომ ისე მოკვდა 1729 წ. О грам. лит, гр, я. 1873 г. стр. 2. ზოგნი ამ დროთ სთვლიან 1833 წ. ქართ. ცნოვ. ნაწ. 2, გვ. 476.

11) Енцикл. словарь стр, 563, წყობილ-სიტყვ. გვ. V—VI. ამთვე ერწმუნება თავშეუწუებლად ა. ცაგარელიც, О грам, лит. гр. яз, ст. 1.

ნოდარ ხერხეულიძე, იოსებ ფაშაგანდიშვილი, ნათათაძე მინაძე-აღი და ჰამფილიის მიტროპოლიტი პარტენი, მიეღეს ეკრეთვე მონაწილეობა სპაზიზმის ორბელის „სიბრძნე-სიცრუის“ მწერალს; მაგრამ არ შეიძლება არ მოგსთხოვოთ იმათ პასუხი, თუ რაზედ აფუძნებენ ისინი თავიანთი აზრს? გარდამოცემით ციხის იმათ ესენი, შობიდან დაჭედილათ, წერილებიდან გამომდევრებით, თუ თითონ მოუგონიათ თეიმურაზის საერო ცხოვრების შესაგრებლად? ამისთანა ცნობებს გარდა, ჩვენ ვეღარავინ ვხედავთ წერილებში თეიმურაზზედ მე-15-ტე მის წიგანებში. ვიცით მხოლოდ, რომ თხუთმეტის წლის თეიმურაზს (1735 წ.) უკვე ჰქონდა ცოლად გივი ამილახვრის ქალი, რომელიც მოეწონა ამ დროს მეფეს სპარსეთის შაჰ-ნადირს (ეს წინათა იწოდებოდა თამაზ-ხანად) ¹²) და თვითონ მამას მიაყვანა თავის ქალი საქართველადგან სპარსეთში. ამ შემთხვევის თანა შედრევე ჩვენი მემკვიდრე პაპუნა ორბელიანიც სწერს ამას, მაგრამ ისე ბუნებულ და მიუხედავად, რომ ძნელია გვითხველმა ეს ადგილი ნამდვილად ახსნას, თუ არ არის ამისათვის მომხმადებელი სხვა წყაროებიდან. აი ნამდვილი იმის სიტყვები: „1735 წ. დაებარებინა თამაზ-ხანს (შაჰ-ნადირს) ამილახვარი; გავიდა, წავიდა, ჩავიდა, გაუწყრა და დაიჭირა. ამისათვის ქალი ეთხოვნა, ვერ მისცა. რა დაიჭირა და უპატიოდ გახადა, დაიბარა და ჩაგვარა; მაგრამ აღარ გამოუშვა“ (ესე იგი

¹²) *Исторія Георгіанская о юности князь Амилახваровъ, перев. И. С. 1779 г. Спб, посвящ. Потемкину, стр. 53* Екземп. эт. книги въ император. публичной библиот. въ Петер. ჰევრი შესამჩნევებელი ანბანი არის გადმოცემული ამ წიგნში შინაურს ჩვენს ცხოვრებაზედ იმ დროს. ამ წიგნში სანატრელად არ არის გამოხატული ზოგიერთი განკარგულება მეფის ირავლი მეორისა. აქ არის დახატული ირავლი დესპოტურის ხასიათით. — ირავლის თვით ამ წიგნში ავტორისთვის მოუჭრია, რაღაც დანაშაულობაზედ, ცხვირი. არ იქნება ურიტო, რომ ეს წიგნი გადმოიღოს ვინმემ ქართულად, როგორც ძვირად საშვარი და ჩვენი ისტორიისთვის ზოგიერთ შემთხვევაში გამოსაღები მასალა.

ქალი.) ¹³⁾ არ შეიძლება გავამტეუნოთ ჩვენი შემოტანე იმად, რომ ის ბნელად სწერს ისტორიულ ფაქტს. უკეთესი მივიღებთ სხეში მონდელს გარემოებას, თეიმურაზის და ამილახვრის მნიშვნელობას თანამედროვე საზოგადოებაში. მაგრამ რით ახსენათ ის შემთხვევა, რომ ჩვენი დროის მწერადმა განსვენებულმა პ. იოსელიანმა ამ საგნის შესახებ კერაფერა გვითხრა ცხადად და გასაგონად? დრო არის, ჩვენი ფიქრით, ცხადად და თავისუფლად გამოხატვას თავის აზრები შესახებ ამისთანა საგნებისა და ათას ნაირად გასაგონის სიტყვებით ¹⁴⁾ არ გავაზოგოთ იმდენი ჩვენს მკითხველებს, თუ გი მართლად და გიციოთ, რამე ამ გვარის; თუ თანამედროვენი გერა შთანთქმავლობა მანც დაათვასებს ჩვენს ღვაწლს სამშობლო ისტორიის ღირებულებისათვის.

გაგრძელება საჭირო არ არის, რომ შინის თვით-მნიშვნელობას ექმნებოდა მამაკედინებული მნიშვნელობა თეიმურაზისათვის, თუ მივიღებთ სხეში იმის განუზომელს სიამაყეს და თავმოკვარებას. ესევე იყო მიზეზი, რომ იმან ამ შემთხვევის შემდეგ ჩქარა დაანება თავი ქართლ-კახეთს და წავიდა იმერეთს. მაგრამ იმერეთი არ გამხდარა იმის საშუალო სადგომად. ამათ მონდობა რუსეთში წასვლა და კიდევ აღასრულა თავის წადილი. დედა თეიმურაზისა, მოლოზანი ელისაბედი და თვით შვილი გაემგზავრნენ რუსეთისაკენ და მივიდნენ კიდევ ასტრახანამდის 1738 წ., მაგრამ, მათს საუბედუროდ, იქ მოისმინეს, რომ ისინი დაბრუნდნენ უკანვე. ელისაბედი ბევრი ეცადა, ბევრი იტოხა, გამოეცხადა კიდევ, რომ შე აქედგან ცოცხალი გვლარ დაბრუნდებოდა, მაგრამ „ძალი აღმართსა ჰხნავს,“ ბრძანების ძალით მანც დაბრუნეს უკან თავის შვილით და მოიყვანეს რუსეთის სამოღვაწეო-გარეთ, ჩერქეზების ახლო. ეს შემთხვევა თეიმურაზის არ მოეწონა და უკან დაბრუნების შემდეგ, ის რუსეთში აღარ წასულა, თუმ-

¹³⁾ ქართლის ცხოვრება, ნაწილი 2, გვერდი 339.

¹⁴⁾ წყობილ-სიტყვაობა, გვერდი VI.

ცა, საქმის გამოძიების შემდეგ, მისცეს დედა-შვილს მოსკოვში მის. ეკლესიის ნება. გრებენის ყაზახების ქალაქში (городъ гребенскихъ казачевъ) დაშორდნენ ერთმანეთს დედა და შვილი, — მონაზონი ეკლესიის სახელი წამოვიდა მოსკოვს, ხოლო თეიმურაზი დაბრუნდა იმერეთს.¹⁵⁾

II

ანტონი ბერობაში (1739 — 1744). მოსკოვის შემდეგვე ქუთაისში თეიმურაზმა ჩქარა მიიღო მონაზონობა და ახალი სასულიერო ანტონი, სახელდობთ 1741 წ.¹⁶⁾ თუ ზოგჯერ და ზოდის გადავიდა

¹⁵⁾ М. Brosse, *Нереш. труд. цар. съ рус. госуд. стр.* LXXXVIII, *Hist. de la Géor.* II. 2. p. 62. აქ არ შეიძლება არ მოვიხსენოთ, რომ პატივცემულმა აკ. ბროსემ, როგორც ვფიქრობთ ნაჩვენების დოკუმენტების საფუძველით, შეცდომით დასწერა თეიმურაზის (ანტონის სახელია ერისკაცობაში) დედის ელისაბედის შესვლა რუსეთში 1742 წ. სჩანს, რომ აკ. ბროსეს ჯერ თვითონაც არა სცოდნია ეს შემთხვევა. იქნება ბოლოს ესეც ისე შესცვალა, როგორც მაგ. ანტონის ვითომ პირველად მოსვლაზედ რუსეთში 1772 წ. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ის თავის-თავს ეწინააღმდეგება და არა ღვევს იმას, რაც თვითონვე დასწერა ნაჩვენებს წიგნშივე გვ. 62. იქნება ამ მუხლის შესახებაც ბოლოს ისეთივე ბოდიში მოიხდა, როგორსაც ვითხოვდობთ მაგ. 541 გვერდზედ, რომლითაც ასწორებს თავის შეცდომას, დაწერილს 531 გვერდზედ, მაგრამ ჯერ ჩვენ არ შეგვხვედრია ამ გვარი ადგილი მის წერილებში. *Hist.* II. 2. p. 429. ელისაბედი გარდაიცვალა მოსკოვში და დასაფლავდა დონის მონასტერში. *Опис. гр. Тифл. стр.* 117.

¹⁶⁾ შესანიშნავია, რომ პ. იოსელიანი (წყობ. სიტყვ. გვ. VI). და ჩუბინოვი (Энцикл. слов. т. IV. стр. 563) და ა. ცაგარელი (О грам. лит. груз. яз. 1873 г. стр. 2) ერთნაირად გვარწმუნებენ, რომ ანტონი 1738 წ. უკვე იყო ქუთაისის მიტროპოლიტად, როდესაც ეს ჯერ უბრალო ბერიც არა ყოფილა. რომელი უნდა იყოს ამისი დაშნაშვები?

ერთის ხარისხიდან მეორესედ და ბოლოს მიიღო ეპისკოპოსობა ქუთაისში, ამავედ საეპისკოპოსოში ცნობები ვერსად ვხვდებით, ეს გი ნამდვილია, რომ ანტონი 10 ივლისამდის 1741 წ. უკვე იყო ქუთაისის ეპისკოპოსად¹⁶⁾. ხოლო ესაა დასაბუთებულია ამათი ქუთაისის და გამოემგზავრა კახეთისკენ და უკან აღარ დაბრუნებულა. აქ ის სტოგერებდა თელავში, თავის ნათესავის, კახეთის დედოფლის თამარის (ეს იყო კასტანკ VI ქალი და თეიმურაზ II ცოლი) სახლში. იანვარში 1742 წ. მაიცვალა ქათალიკოზი დომენტი, რომლის მოადგილეთ უნდათ როგორც თვით განდაცვალებულის სიტყვებით, ეგრეთვე საეპისკოპოსო კრებას ანტონი, მაგრამ ამან არა ინება და არღარა მიიღო უმაღლესი ხარისხი სიმდაბლისა და სათნოებისათვის¹⁷⁾. ამის უარის თქმის შემდეგ, ამოიწიეს ქათალიკოზად უჩინისის ეპისკოპოსი ნიკოლოზ სკრეხელიძე, რომელსაც 1744 წ. ერთის უბრალო მიწებისათვის სცა თამაზის შვილმა ტარიელ სატევარი ზაკვითა და მოკლა¹⁸⁾. ესაა მეორედ ამოიწიეს ადგილობრივმა საეპისკოპოსო კრებამ ქათალიკოზობის ადგილზედ ანტონი, რომელიც თან მოჰყვა დედოფალს თამარს თელავიდან თიბლისის განდამოსახლების დროს, როგორც ქართლის დედოფალი¹⁹⁾. ანტონმა ესაა არ ინება. აწ-ცა ინება უარის ყოფა; აიძულებდა დედოფალი და ანუ დასნი სამღვდელმთავრანი, არღარ უარყო და ღართვა ნება²⁰⁾.

16) Hist. de la Géor. II. 28. p. 63.

17) ქართლ.-ცხოვრ. ნაწ. 2. გვ. 349.

18) იქვე გვ. 371. 501.

19) ამ დროდის თეიმურაზ II იყო კახეთის მეფედ, ხოლო ესაა დიპლომატიკოსი ულბ (1744), თვესა ივლისსა, მოუვიდა ქართლის ბატონობის ამბავი მეფეს თეიმურაზს, კახეთის ბატონობა ძეს მეფისასა ერეკლეს. » ქართლ.-ცხოვრ. ნაწილი 2. გვ. 369.

20) იქვე გვ. 256, 372, 501 Hist. mod de la Géor. II. 2. p. 88, 228, 531.

III

ანტონი ქათალიკოზების ხარისხში (1744—1756). 1744 წელსვე მოუვიდა ანტონს, თანხმად შეფის თეიმურაზისა წაბდგუისა, რაუმი (Фирманъ) ნადირ-შაჰისა, რომლითაც მან გამოაცხადა თავის თანხმობა ქათალიკოზად ამოწმებაზე²¹). ავიდა რა ასაღს კათედრაზედ, ანტონის შინაურმა და სასოგადოებრივმა მნიშვნელობამ დგაუდგინა მიიღეს ასაღი ხასიათი; გამოიცვალა მისი მდგომარეობა სახლიდან დაწოლილი ტანთ-სამოსლამდის²²). ეს იღებს მონაწილეობას ყოველს ბედნიერს და უბედურს საქმეში, რომელნიც შეეხებოდათ როგორც საკუთრად შეიქმნა და იმის სახლობას, ეგრეთვე საეკლესიო წესს²³). შესანიშნავი განსაკუთრებით იმისა ყურადღება იმაზედ, რომ გააუმჯობესოს თავისი სამწყურს დაცემული ზნეობითი მხარე და ქმნაობის კიდევ დროების და თვით ხალხის შესაფერის საშუალებებს; შედის თვითონ პირად იმათ საოჯახო საქმეებში და მოაქვს

²¹) АКТЫ Кавк. Арх. Ком., т. 1. стр. 75. თუმცა ცხადად სჩანს როგორც ნაჩვენების მოწმობიდან, ეგრეთვე სხვა წყაროებიდანაც დრო დღესაც ანტონმა მიიღო ქათალიკოზობა, მაგრამ ჩვენი მწერლების კალამ ქვეშ ეს დრო მრავალ-გვარად შეიცვალა, მაგ. ერთი მათგანი ხსენებულ დროდ გვიჩვენებს 1745 წ. (Hist. de la Géor. I. p. 628. АКТЫ Кавк. Ар. Ком. т. 1. стр. 74—75), მეორე — 1747 (წყობ.-სიტყვ. გვ. VII. О грам. лит. груз. яз., Ал. Наг. стр. 2), მესამე — ხან 1744 და ხან 1747 Энцикл. слов. стр. 563. ქართ. ქრისტ. გამოც. 1. 1846 წ. გვ. VII). ვგონებთ ესაა დრო იუოს დათანხმებისა

²²) АКТЫ Кав. Ар. к. т. 1. ст 20, 68. Опис. др. Тифл. стр. 269. Истор. изоб. Гр. 1802 г. стр. 53. Ист. груз. иерар. 1826 г. стр. 17.

²³) ქართლ.-ცხვრ. ნაწ. გვ. 383—385. 389, 392, 395, 406, 409, 417, 418, 423, 428, 429, 433, 447, 455. Hist. de la Géor. II. 2. p. 101—197. Опис. древн. Тифл. стр. 52, 55.

გადეც შესაფერი ნაყოფი; მისის წინამძღომელობით სამღვდელთა კრება თეიფისში ახლებს დავიწყებულს 1723-გან საეკლესიო წიგნების ბეჭედს და სხვ.²⁴⁾ ამისთანა ანტონის მეცადინეობა საშობლო ეკლესიის და საზოგადოებას სასარგებლოდ არ დამჩნობილა შუენიშნავად თანამედროვეთაგან. მრავალნი ამათგანნი უცხადებდნენ ამას თავანთ თანატრძმობას და უძღვნიდნენ შესაფერს. მათის შესჯედულობით, ჯილდოს²⁵⁾. როგორც ნახვ. ნები მხარეები, შესანიშნავი კერძოვ ანტონის შრომა საშობლო ენას და ლიტერატურისთვის აღნიშნულ დროს. ამ გვარი შრომა, ჩვენი ფიქრით, იმან დააწყო თავის ჯექსებით „ანბანთ-ქება“²⁶⁾ რომელიც, შინაარსის მიხედულობით, შეიძლება დაწერდეს ანტონს ანა ადრე 1734 და არა გვიან 1739 წ. გარდა ამისა 1756 წლამდის ანტონმა გადმოთარგმნა რამდენიმე წიგნი, როგორც თვითონვე გვაცნობებს: „უწინარეს იმპერიალ რუსიისა წასვლისა ზემისა, სწერს ანტონი, გარდამოღება ვეფე ქაღიბ-პესთანა ხუფისა სამეცთანისა დიალექტიკისადა“^{26*)} და ათნი კატილორიანი არისტოტელეობრნი^{26**)} სხვა და სხვითა მაგალითე-

²⁴⁾ АКТЫ Кавк. Арх. Ком. т. 1. стр. 55—56. ქართლ.-ცხოვრ. ნაწ. 2. გვ. 417 Hist. de la Géor. II, 2. p. 40.

²⁵⁾ იქვე стр. 75—77. Он. др. Тифл. стр. 222—228. ქართლ.-ცხოვ. ნაწილი 2. გვ. 415—417. 452—653. Hist. de la Géor. II. 2. p. 137—139. 180—181.

²⁶⁾ Пакет. библ. Ак. наукъ Эта рукопись значитъсь подъ № 79. ზოგიერთი ჩვენი მწერალთაგანი ცდილობს დააფასოს ანტონის ლიტერატურული ნიჭი მხოლოდ ამ ლექსის მიხედულობით. «ცისკარი» 1862 წ., მაისის გვ. 347—353.

^{26*)} ამ წიგნის შესახებ სხვა ადგილს სწერს ანტონი: «ვქმენ დიალექტიკაი სომხურისაგან გარდმოღებაი დაღა თუ ვერღა სრულ-გჰყავ უბადრუკებათა ძლით ჩემთა.» წინა სიტყვაობა წიგნისა: «დასაბამნი ფილოსოფიისა ახლისანი,» თარგმნილი მისგანვე 1762 წლამდის წყობილ სიტყვ. გვ. 244.

^{26**) ანტონის წიგნთ კატალოგში ვკითხულობთ № 271-ქვეშ: «ანტონი ქათალიკოზის -გან სომხურიდამ გარდმოღებული თვით არისტოტელის ფილოსოფოსის კატეგორია დიდად ღრმად გასაგონი.»}

ბითა განეკარგენ: და კვლავ ხუთნი ხმანი ზიარებითურთ და განყოფილ პორფირიას ფინიკელისანი, რომელნიმე მცირეთა შინა ნაქუსთა შევაწყვიდენ, და რომელნიმე განეკარგენ²⁷⁾.” გაქდა ამისა ანტონმა დასწყება 1748 წ. დამატებითნი კანონნი პატივად წმ. მოწამისა აბიბოს ნეკრესლისა^{27*)} დაბეჭდა თბილის-ში 18 თებერვალს 1751 წელს „ქადაგება ღვთის-მეტყველება დღესასწაულსა მიგებებისა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესსა ეკლესიასა შინა თვისისა პალატისასა²⁸⁾“. 1752 წ. ამან გაათავა თავისა „წა-მეტყველება“, როგორც გახილეთ ზევითა. 1753 წ. გაათავა პირველი გრამმატიკა²⁹⁾. ამ უკანასკნელ ორ თხზულებაზედ მატყუა თვითონ არ უმუშავნია ანტონს. ამას ჰქვალდნენ როგორც სომეხთა მოძღვარი ფილიპე კაცმაზაშვილი, ეგრეთვე კათოლიკების მასწავლებლები თარგმნით სომეხისა და ღათინურის ენისაგან. ამ უკანასკნელებთან დასახლებაჲს ჰქონდა ანტონისათვის ის შედეგი, რომ ეს „1753 (უნდა 1755), ქორონიკონს უმგ. იქმნა შეცთო-მილ და მიიღო სარწმუნოება რომის კათოლიკისა³⁰⁾“ ჰქმნა-

²⁷⁾ წინა-სიტყვ. მახითარის რეკორიკისა, დაწერილი ანტონისაგან. Путевыя замѣтки по Кахети, II. Ioc. стр. 98.

^{27*)} Пут. зам. по Ках. стр. 114.

²⁸⁾ ეს ქადაგება იპოვება პეტერბურგის სამეცნიერო აკადემიის საწიგნეში, კაცალოგში არის ჩაწერილი № 159—ქართული წიგნების და ხელთ-ნაწერების განყოფილებაში.

²⁹⁾ ეს გრამმატიკა პეტერ. სამეც. აკადემ. წიგნების კაცალოგში არის ჩაწერილი № 88-ქვეშ.

³⁰⁾ ქართ.-ცხოვრ. ნაწ. 2. გვ. 504 ამ კითხვის შესახებ მწერალნი არ არიან თანხმანი. ერთნი დაბეჭდილებით სწერენ, რომ ანტონმა მიიღო კათოლიკობა—Ист. Георг. о юномъ кн. Ант. I. 1779 г. стр. 52—53 Крем. Ист. груз. цер., II. Ioc. 1843 г. 2 изд. стр. 128. წუბ.-სიტყვ. 1853 წ. გვ. VIII—IX. Hist. mod de la Géor. 1857, pet. II. livr. 2. p. 234. ნოლო მეორენი ხსნიან ამ შემთხვევას ეწვით ანუ ცილის წამებით. Историч. изображ. Грузин 1802 г. СПб. стр. 74. Ак. Кавк. Арх. Ком. т. 1. стр. 551. ქართლ.-ცხოვრ. ნაწ. 2. გვ. 257. ქართული ქრისტიანობა. 1846 წ. გვ. Энциклоп. слов. 1862 г. т. IV. стр. 563. ჩვენ, როგორც ჰხედავს მკითხველი, მივიღეთ პირველი.

რიტება ამ ფაქტისა ცხადად სჩანს როგორც ადგილობრივი ეკლესიის კრების გარდაწყვეტილებისაგან, ეგრეთვე თვით ანტონის ნაწერებიდან³¹⁾. ეს იყო მიზეზი, რომ სამღვდლო კრებამ შეიშალა თეიმურაზ II თანა დასწრებით 16 დეკემბერს 1755 წ. აღდამხო ანტონი საყდრიდან მისისა (ე. ი. აღეკრძალა მღვდელთ-მოქმედება) და განუწესა კანონად დაცდებამი შეწირვისაგან უსისხლოისა მსხვერპლისა თთვეთა ათვრამეტითა, და მერმელა შეწირვად სამღვდლოისა ლიტურგიისა“³²⁾. მაგრამ სამი თვის შემდეგვე სცნეს „ფრიადი სინანული ანტონისა და ყოვლითურთ უცხო-ყოთა წვალებისაგან პაპის-მოსაცთა ლათინთასა.“ აი წასაწყდეს, სხვათა შორის. ანტონი თავის თხოვნაში შეუე თეიმურაზთან: „რა კენა, ჩემი სინიდისი მამსილეს, რომ ამდენი თავის წყენა არ გაიბედა ჩემგან ასეთი დანაშაული მაქვს... ჭეშმარიტებამ იცის, რომელი სჯად მომაგაღია, რომ წერილისგან შევსციდი ამ ორს სიტყვაზედ: სულის წმინდის საქმეზედ და პაპის უფროსობაზედ... ჩემთანა საეკლესიო ფლანკნტიის უკეთურის შესაკრებლისა არლარა არის რა,—წმიდამან სამებამ იცის და ზეცისა ძალთა იცინა,—არც დღეს მჯდომის რომის პაპის წალების მწიკული ჩემს გონებას შეამწიკულებს...“³⁴⁾ შეიქმ და სამღვდლოთ კრებამ, მიიღეს რა სახეში მისი თხოვნა და ქვეყა, მისცეს წირვის ნება აღდგომის დღეს და შემდეგ გაისტუმრეს რუსეთისაკენ. „წაბდანდა კათალიკოზი ანტონი ბატონი-შვილი გორიდან რუსეთს თვესა აპრილსა... (1756 წ.), მივიდა

³¹⁾ «მნათობი» 1872 წ. თებერვლის წიგნი, გვ. 51—53. მიწაულეს განმარტება კათალიკოზისა.

³²⁾ «მნათობი» 1872 წ. თებერვალი, გვ. 51—53.

³³⁾ იქვე.

³⁴⁾ იქვე.

ანანურს, თან გაჰყვა ხევის სამძღვრამდის ერისთავი ჯიმშერ;
ჩაბდნდა ანტონი ბატონიშვილი თავისის კრებითა ყიზლარს³⁵⁾.

IV

ანტონი რუსეთში. (1756—1762) 9. ოკტომბერს 1756 წ.
ასტრახანის ანსიმანდრიტი მეთოდა აცნობებს უწმინდესს სინოდს, რომ
„წასუღს 15 აგვისტოს მოვიდა საქართველადამ აღნიშნულს ყიზ-
ლარის ციხეში (Кизлярская крепость) საქართველას პატრიაქი

³⁵⁾ ქართლ.-ცხოვრ. ნაწილი 2. გვ. 469—470. His de la Géor. part.
II. livr. 2. p. 197. 234. ომი ანტონთან და მისი ძლევა მტერთაგან სასი-
ხარულო უნდა ყოფილიყო უკანასკნელთათვის. ეს ომი და ძლევა, როგორც
გადმოგვცეს ზეპირ-სიტყვაობით უუ. დ. ჩუბინოვმა და აკ. მ. ბროსემ არის
ვითომც გამოხატული ზაქარია გაბაშვილისაგან—ნამოძღვრალისა დაწერილს
სატირულს ლექსებში კიცას ომში და კაცისაგან სიზმარში კუდის ნახვა და
ჭირილი. ქართ. ქრისტომ. გამოც. 1863 წ. დ. ჩუბინოვისაგან, ნაწილი 2.
გვ.-22-26. თუ მივიღებთ სახეში აღნიშნული სატირული ლექსის შინაარსს,
არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ ამ აზრს, თუმცა დაწერილებით ახსნას ყველა
მუხტებისა უნდა დაახლოვებით ცოდნა მაშინდელის საზოგადოებისა და გან-
საკუთრებით ხსენებულის ომში გამოყვანილს მოწინავე პირებისა, რომლებზე-
დაც ჩვენ კერძო და ვრცელი ცნობები არა ვითარი გვაქვს. მწოდნეთათვის
ცარიელი აღგილი დამზადებულია. უსარგებლო არ იქმნება ამ შემთხვევაში,
რომ ამოვიღოთ ხსენებულის ლექსიდან რაოდენიმე მუხლი, რომლებიც თით-
ქმის გვინახვენ და წინ გვიდგენენ მოქმედ პირებს. მეომარ პირებად გამო-
დიან ერთის მხრით კაცა და მეორით თავგები.

კაცა. ღოღი ვარ ძველად, ახლართ მტემელად, ცეცხლებრ დამწველად,
გარგანმხვევლად,
მე თქვენდა მსვრელად, სისხლისა მსმელად, შთაყარნე ხვრელად და გმუს-
რნე ნელად...

«ოთხთა თქვეს: მოვკლათ თრითინა, სისხლი დავიდოთ, ვით ინა.»

თაგნი. «თაგვთა სპარსეცმან კაცასა ბასრი ხმალი შეახდინა,
დაჰკრა თხმსა, ესმა თემსა, ყირა შეღმა შეადინა.»

ანტონი და მასთან აზიან სამღვდელმთავრად...³⁶) 17 მარტს 1757 წ. უკვე აზის ეპიტროქონდში. აქ იმან მისცა თხოვნა იმპერატრიცა ელიზაბედ პეტრეს ასულს, რომელშიაც ესა სთხოვს, სხვათა შორის, მიღებას თავის სამღვდელმთავროში და ადგილს საცხოვრებლად. რაც შეეხება მიზეზს, თუ რასთვის დასწება ამან თავი სამღვდელმთავროს, ანტონი თხოვნაში იხსენიებს, რომ მეფე თეიმურაზმა „ცილი დამწამა და გამამტყუნა უღანაშაულოდ“³⁷). დამატებით აჩვენებს, რომელ-

რომანტურით დაუსისხლეს კაცას თავის პაგუნი.

ზედ არგანი დაუხშირეს, ბეჭებს გააქვს ბრატუნანი.

ერება გულსა, წყლულ დადაგულსა, ტირის, სით მოეშავდი ამათში მე რად. ნაზს ტანს ისარი მოასხეს, სისხლი ჰსდის გარეს გარესო.

კატა ჩიოდა, ტიროდა, კენესოდა მწარეს მწარესო.

კატა: თოგვთაგან ვკვდები, ვირცხენი და ვდენი, მოყმე-ჭაბუკი, ქებული ძველად.

კატის ძალი და სამალი იქმნა ღვთაება დასამალი,

მაგრა შეკარ ფახე ფახე, ჩერქეზებში წახე წახე.

კატავ, ფრანგულის ომის მსწავლოლო, თაგვთაგან წყლულო. გულ-დადა-გულო.

ქაბას მივა გვეკარგება, თან წაიყვანს პაპუნასა.

ციცავ. ველარ დალიონდი, დამიღონდი გამიფრინდი.

ბეწვ ჭრელ მწყაზარი აწ იქმნა ღლაპი, როსცა გამეფდე შენც გვიყავ ყლაპი. თუმცა შეესტვალო ქვეყანა მოვრად, სისხლს ვერ ავიღებ კუდისას წორად.

³⁶) Архивъ св. Синода, дѣло № 350. ამ განყოფილებაში შემოსული ცნობები ჩვენ მოგვყავს სინოდის არნივიდგან.

³⁷) ამას ამბობს ანტონი კათოლიკეების სარწმუნოების მიღებაზედ, ე. ი. მე ცილი დამწამეს, ვითომც მე იმათი სარწმუნოება მიმეღოსო. მკითხველს შეუძლიან შეათანხმოს ეს ღიადელი ამის სიტყვები იმასთან, რაც ამან სთქვა თავის თხოვნაში თეიმურაზ მეფესთან, რომელიც ჩვენ მოვიყვანეთ ზევით. ანტონის მიმართულებაზედ ამ ხანად საკმაო იქმნება შევნიშნოთ, რომ ეს თავის მოქმედებაში და წერილებაშიაუ ხელმძღვანელობს კანონით: «მიზანი ამართლებს საშუალებებს.» ეს არის, ჩვენის აზრით, ერთი მიზეზთაგანი, რომ ანტონი ხშირად ეწინააღმდეგება თავისგანვე სხვა დროს და გარემოებაში ნათქვამს და დაწერილს.

თავან მან მისცა ერთი სინოდს და მეორე იმპერატორს 30 აპრილს 1757 წ. ეს ვრცელად იხსენიებს თავის რუსეთში წამოსვლის მიზეზებს, რომლებშიც ცდილობს თავის თავი უდანაშაულოდ გამოიყენოს³⁸⁾. სინოდმა შეკრიბა ანტონის შესახებ ცნობები და ბოლოს თავისი განჩინება წარადგინა იმპერატორის ელასაბედის განსახილველად. ხოლო ამ უკანასკნელმა თავის პეტერგოფში მეოფობის დროს 1 აგვისტოს 1757 წ. სიტყვიერად ბრძანა: „მთავარ-ეპისკოპოსს ანტონს, რომელიც მოვიდა საქართველოდამ რუსეთს მიეცეს ეპარქია მოსკოვის ახლო მდებარე.“⁴ ამ განკარგულების ძალით ანტონს მისცეს მთავარ-ეპისკოპოზობის ადგილი ქ. კლადიმირში 1 დეკემბერს 1757 წ. ამასთან გადმოიყვანეს ქ. სკიაჟსკიდან რუსულს ენაში და საქმეებში დასახმარებლად ქართველთაგანი მღვდელი

³⁸⁾ ბევრს მოხუცებულს და ახალ-გაზდა ქართველთაგანს ეცოდინება გარდამოცემით ვრცელად მოკლედ მოთხრობა იმაზედ, თუ რისთვის ჩამოართვეს ანტონს ქათალიოზობა. თუ ლათინი სარწმუნოების მიღების საბუთით, მაშინაა ჭკონდა სახეში ანტონს, რომ უარ-ჰყო მართლ-მადიდებლობა და მიიღო კათალიკოზობა? არ შეიძლება თანამედროვეთ არა იცოდნენ რა ამ კითხვების შესახებ, თუ გინდ ზღაპრული მოთხრობა. ამისთანა მოთხრობებს, თუ კი იცის ვინმე რაიმე ამ გვარი, დიდი მნიშვნელობა ექმნებათ მისთვის, რომ შევიწყოს ნამდვილი მიზეზი აღნიშნულის ქათალიოზის მოქმედებისა და იმის დროს ხასიეთი. ზოგი უნდათ დაინახონ ამაში საშუალება, რომელსაც ჰქმნარობდა ანტონი თავის პოლიტიკური მიზნის აღსასრულებლად. ამისთანა ფიქრის სი-ნამდვილეს და სიყალბეს დავინახავთ, როდესაც შევათანებებთ სხვა და სხვა მოწინააღმდეგეთ აზრებს და ცნობებს ამ კითხვის შესახებ, თუ რომ გამოჩნდებიან ვინმე მსურველი გამოაცხადონ თავიანთი ცნობები და, თუ აქვს ვისმე, ამის შესახებ წერილები ჭეშმარიტების აღსადგენელად. ამ კითხვის შესახებ თვით აკ. ბროსეც საზოგადო აზრის მეტს ვერას გვეუბნება: «La vraie cause de son renvoi n'est exprimée nulle part, et tout ce que l'on peut conjecturer, c'est qu'il avait perdu les bonnes grâces du roi pour des motifs que les historiens n'ont pas fait connaître,» Hist. mod. de la Géor. p. rt. II. livr, 2. p. 234.

გიორგი დაკიდოვი, კითხმაც შთაბრუნელის ანუ შოენის თანამდებობაზედ. კლადიმირში ყოფნის დროს ანტონი უსაქმოდ არა ყოფილა; მოცდილ დროს ის სწერავდა თარგმანებს სხვა და სხვა წიგნებისას ქართულს ენაზედ. აი რასა სწერს ანტონი თავის ამ დროს შრომაზედ: „პირველად გარდამოღება— ვჭევე 9) საწელიწადლისა თთვეთა წიგნისა³⁹⁾ უნაგულად, კითხარ იგი აქეს ყე (ქიზიუერი კილა) ეკვლესიასა რუსისისასა გასწორებული სერძნულსა ზედა, და მერმე 10) სამსაგალობელი დიდისა ხუთშაბათისა სერობასა ზედა, რომელი არა სდა აზოკებოდა ქართულსა ზედა ხმასა, და კვალად 11) კანონი დიდისა შაბათისა მეექვსედმდე გალობად, რომელი არს ქმნილი მარკოზარ ვისმე. იდრუნტის ეპისკოპოსისა, რომელი არა სდა აზოკების ჩვენ შორის და არცაღა მიხილავს, და 12) კანონისა მისევე ოთხნი გალობანი მეექვსით გალობით, კიდრე ბოლოდმდე, ქმნილი უფლასა კოზმასი, რომელიცა იყო ტრიოდსა შინა ჩვენსა შეუხებლად ვიპყარ ახლისა თანა თარგმნილისა დამკებულმან მისმან, და 13) მერმელა წიგნი ესე პარაკლიტიკოს, რომელ არს ნუგეშინისცემითი⁴⁰⁾. ამანვე გადმოთარგმნა 14) ტიბიკონი⁴¹⁾ და განმარ-

³⁹⁾ ანტონის თხზულებების და თარგმანების რიცხვი ჩვენ მოგვყავს განუწყვეტელად, თუმცა თვით წიგნებს ვიხსენიებთ სხვა და სხვა ადგილას. ნაჩვენებები საწელიწადო თთვეთა წიგნით უნდა იყოს „სამ თთვენი“, რომელიც დაიბეჭდა თბილისში 1871 წ., და რომელშიაც ანტონმა დაბეჭდა თავისი აზრი უკანონოდ დღესასწაულობაზედ ქართველთა ეკლესიისაგან წმიდა გიორგის დღესასწაულის 10 ნოემბერს. Опис. гр. Тифл. II. loc. 1866 г. стр. 80.

⁴⁰⁾ პარაკლიტიკოს, დაბეჭდილი თბილისში 1772 წ. ა მარტს. ყველა ნაჩვენებს მუხლში მოყვანილი წიგნები გადმოთარგმნა ანტონმა 1760 წლამდის.

⁴¹⁾ წინა-სივცვაობა მეორე ანტონის გრამმატიკისა Hist. mod. de la Géor. II, livr. 2. p. 237.

თა 15) სადღესასწაულო⁴²⁾ დასწება 16) მიწყალეს თარგმანი⁴³⁾ გადმოიდო 17) ახალი ფილოსოფია სრული⁴⁴⁾ ბაუმეისტრისა, 18) ფილოსოფია საზღვართა⁴⁵⁾, ამის ფილოსოფიისა აქქონისა მიერ ქმნილა 19) ფიზიკაი თეორეტიკები⁴⁶⁾ სხვისა და სხვისა აქქონისა ქმნილთაგან ვიწყო შეკრებად, დაღათუ ჯერეთ აქვს თარგმანებაი,

⁴²⁾ წინა-სიტყვაობა სადღესასწაულოსი, რომელიც დაიბეჭდა პირველად ქ. მოსკოვში 1805 წ.

⁴³⁾ ეს მიწყალეს თარგმანი დასწერა ანტონმა 1760 წ.-დის. ამაზედ ნამოძღვრალი ზაქარია გაბაშვილი სწერს, რომ «ეს წიგნი როსსიით ქართლში ქართველთ მეფის თეიმურაზისათვის გამოეგზავნა ანტონს.» Дѣло Арх. св. Синод. 1768 г. № 292. თვით ეს ხელთ-ნაწერი სრული ჩვენ არსად შეგვხვედრიდა. აღნიშნულს სინოდის არხივის არხივში არის მხოლოდ ამოღებული ნაუწყები ამ ხელთ-ნაწერისაგან და არა ნაწილი ამა წიგნისა, როგორცა სწერს პ. იოსელიანი (წყობ. სიტყვ. გვ. XIII. აი ნამოძღვრალის ზაქარია გაბაშვილის სიტყვები ამ წიგნის შესახებ (მკითხველსა უნდა ახსოვდეს კავშირი ანტონსა და ზაქარიას გაბაშვილის შუა): «ანტონ კათალიკოსის მიერ ვლადიმირს გაკეთებულის წიგნისაგან მიწყალეს თარგმანება რომ დაარქვა», იმ წიგნიდამ გამოღებული შემოკლებით აწ საქართველოდამ (ზაქარია ამ დროს რუსეთში იყო) და აწ თქვენს ყოვლად უზადოს სიწმიდისა წინაშე მოგვირთმევია... თვითონ ის მიწყალეს თარგმანი დავითნაზე ბევრით უდიდესია და თვით ბოლომდი წვალების ღვარძლით საკსე არის, რომელსაც თქვენი უვნებელობის (გაში აღსრული გონებაი უმჯობესად დახედავს» Дѣло св. Синод. 1868 г. № 292. Опле. древн. Тифл. 37—39.

⁴⁴⁾ ეს წიგნი არის სამეცნიერო აკადემიის საწიგნეში № 172. ამავე საწიგნის კატალოგში არის ნაჩვენები: ლოლიკა. მეცადონიკა და ზნეობითი ფილოსოფია, ბაუმეისტრისა ანტონისაგან თარგმნილი. № № 169, 170, 171.

⁴⁵⁾ ამ წიგნის წინა-სიტყვაობა არის დაბეჭდილი წყობილ-სიტყვაობაში, რომელიც გამოსცა პლ. იოსელიანმა 1853 წ. გვ. 291. გუნდლი 816—818,

⁴⁶⁾ კატალ. ქათალ. წიგნ. N 253 ფიზიკა ვოლფოზისა და სხვათა ფილოსოფოსთათვის ფიგურებით, ანტონი კათალიკოსისაგან თარგმნილი რუსულიდამ » სამეცნიერო აკადემ. საწიგ. კატალ. N 185.

მაგზამ არ წარეკცევითო სხვასა, რათა დავაკლდებიცა სრულყოფისა-
გან მისისა, 20) ისტორია აღექსანდრე დიდისა, ქმნილი გუგუნიასი-
საგან გარდმოქსთარგმნე ⁴⁷⁾ თვით ეკემენ სხოლიონნი ადგილ ცნო-
ბისათვის ახლისა ამის ფილოსოფიისა და ფიზიკისა“. ⁴⁸⁾ ამ წაგნების
წყება და თარგმნა ანტონმა გაათავა 1762 წლამდის, ხოლო ამ წლის
8-ს იანვარს გარდაიცვალა პეტერბურგში ქართლის მეფე თე-
იმურაზ II ⁴⁹⁾, რომლის ტახტიც დაიჭირა ამისმა შვილმა კახეთის
მეფემ ირაკლი II. ეს უკანასკნელი 1756 წ. 26 ნოემბერსვე სწერდა
ქათალიკოზ ანტონს: „მე უშენოდ ვერ ეიქმნები, თორემ ბო-
ლოს გამოჩნდება; მე უშენოდ არა მიამება რა“... ⁵⁰⁾ ესე⁵
1762 წ., როდესაც მან დაიჭირა ორბეკ სამეფო, ასრულებს თავის
სიტყვებს და იწვევს ანტონს რუსეთიდან საქართველოში მისს
უწინდელსავე საქათალიკოზო კათედრასკად. ერთს სინოდის საქმეში
კვათხულობთ, რომ ანტონი 1762 წ., თანხმად იმის თხოვნისა, უმა-

47) ამ ეგვ. მეორე ნაწილი სამეც. აკად. საწიგნ. N 45, ხოლო პირველი
დ. ჩუბინოვის წიგნთ საცავში. ეს ორი ნაწილი ყოფილა წინათ ერთ წიგნად
შეკრული, ხოლო შემდეგ არის უზახედ გაყოფილი; ბოლოს გვერდი პირვე-
ლის ნაწილისა ზედვე არის ებლატ მეორე ნაწილის თავში. ანტონ. წიგნ.
გატალ. N 141.

48) წინა სიტყ. წიგნ. „დასაბამნი ფილოსოფიისა ახლისანი • ბუჟემისტრი-
სა, დაწერილი 1762 წლამდინ.

49) ცნობები თეიმურაზ II მისვლაზე რუსეთს და მის სიკვდილზედ, ჩვენ
მაცნავენ გარდა, Кавказъ 1853 г. N N 52, 91, 93, 94, 1854 г.
N N 4, 19. Кашевъ Оурьереніе журналы 1761 г. стр. 48, 54, 64, 66,
87, 94, 132, 146.

50) Арх. св. Сино., дѣло 1756 г. N 350. ამ საქმეში არის თვით ირაკ-
ლის ხელით დაწერილი წიგნი, რომლიდანაც ჩვენ თვითონ გადმოვიღეთ პი-
რი. თავის დროზედ ამასაც სრულებით. დავბეჭდავთ. ნაკუწი ამ წერილიდან
იხილეთ Пут. запис. по Кахетин, П. И. Юсеев., стр. 108.

ლელის უქაზით დათხოვნილ იქმნა კლადიმირის ეპარქიადგან და გამგზავრა თავისა სამშობლოსკენ სამღვდლო და საკმა პირებით; საგზაა ფული მიეცა 1500 მან.⁵¹⁾

V

ანტონი ახლად საკათალიკოზო კათედრანზედ (1762—1788) სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ⁵²⁾ ანტონმა გახსნა ორი სემინა.

⁵¹⁾ Дело св. Синод. 1768 г. N 292 წინააღმდეგობა ამ კითხვის შესახებ: წყობ. სიტყვ. XII Hist. de la Géor. II 2 p. 399. 531. О грам. ист. груз. яз. Ал. Цагар. стр. 3. Истор. груз. ієрарх. 1826 г. стр. 19. Крат. Истор. гр. церк. II. Іос- стр. 133- Истор. Изобр. Грузин 1802 г. Спб. стр. 75. Ист. Грузин. ієрарх., Москва 1816 г. стр. 19. ქართლ. ქრისტომ, 1 გამოც. 1846 წ. გვ. VII. Акты Кав. Ар. Ком. т. 1. стр. 74. Описан. древ. Тифл., II. Іос. стр. 92.

⁵²⁾ Опис. древн. Тифл. стр. 91. ა. ცაგარელი ფიქრობს, ვითომც ეს ყოფილიყო ანტონის რუსეთში წასვლამდის, სახელდობრ 1756-წლამდე. ჩვენ ჩვერ კადეც არ ვიციით, თუ რა საფუძვლით აწერს ეს გვაში ამ დროს «открытіе школы въ большемъ (?) количествѣ и учрежденіе Телавской Семинаріи» იმედია, რომ უფალი ა. ცაგარელი ამ შემთხვევაში არ დაგვაკმაყოფილებს მხოლოდ ლიტონის სიტყვით, არამედ გვიჩვენებს ჩვეროვანს საფუძველს; წინააღმდეგ შემთხვევაში მისი სიტყვები უსაფუძვლო სიტყვებად დარჩება. О грам. лит. грузин. языка А. Цагарели, стр. 2. თბილისის სემენარიის წყადამხედ. და მასწავლ. თვით ანტონი. ქართ. ქრისტომ. 1846 წ. გვ. VIII, «ოდეს ვასწავებდ მოწაფეთა გრამმატიკასა» იხ. ახალი გრამმ. წინა-სიტყვ. გაიოზი- Обзорніе ист. грузин. города Царевча Вахтанга 1814 г. Спб. стр. 72. და დაკანოზი ოანნე მაქმე. იქ. თელავის სემინარიის: ფილიპე გაიჯ მანაშვილი, ქართ. ქრისტ. 1846 წ. გვ. VIII. გაიოზი ცოცა ხანს Кр. Ист. груз. церк. стр. 135. დავით ალექსის-ძე. Акты К. Ар. К. т. 1. стр. 303. დავით ალექსი ძე ირაკლისა და გიორგის დროს Он. др. Тифл. стр. 48—49. გაიოზი ეპის. და ვიკარი Астрах. 1795 г. древ. Тифл. стр. 147. Гайн еп. Пензенскіе Акты, т. II, стр. 199, 1061, 1066. Астр. Арх., т. III, стр. 75. т. IV, стр. 61. 179, 180. Истор. Изобр. Грузин, 1802 г. стр. 75. Ист. груз. ієрар. 1826 г. стр. 20.

რია, ერთი თბილისში და მეორე თელავში. აქ ასწავლიდნენ: გრამმატიკას, რიტორიკას, ფილოსოფიას, ღვთის მეტეველებას, ხოლო ხაჩი ეძლეოდათ მეფე ირაკლი II-გან⁵³⁾. რადგან ამ სემინარიებში არა ჰქონდათ წიგნები არც მასწავლებელთ და არც მოსწავლეთ, ამისათვის ანტონმა მიიღო⁵⁴⁾ ბევრი შრომა ამათს შედგენასთვის. ამ დროს მისს ღიტიკატურულს შრომას, რამდენათც ვიცით ჰყვარ ხნობით, ეკუთვნის შემდგომი წიგნები: 21) რიტორიკა,⁵⁴⁾ მისიათარისა 1764 წ., 22) კათილორია სიმეტნე,⁵⁵⁾ დასჯილი ანტონისაგან 1767 წ., 23) კატეხიზმო 1767 წ.,⁵⁶⁾ 24) სიმეტნე ანუ მოკლე ყრმათათვის შედგენილი გრამმატიკა⁵⁷⁾ დაწერილა 1764 წ.; 25) ახალი გრამმატიკა

⁵³⁾ АНТИ Кав. Арх. Ком. т. 1. стр. 530: Hist. de la Géor. II livr. 2. p. 237.

⁵⁴⁾ ეს წელი (1764) იმ ეგზემპლ., რომელიც არის დ. ჩუბინოვის საწიგნეში. წინათ უთარგმნია ეს დოსითეოს ნეკრესის ეპისკოპოსს. კაცად. სამეცნ. აკად. N 94. ანტ. წიგნებ. კატ. N 137.

⁵⁵⁾ სამეცნ. აკად. წიგნთა სიაში N 177. წინა-სიტყვაობა ახლად ქმნილისა კაცელორიისა ჩვენისა, ე. ი. ანტონისა არის დაბეჭდილი წყობილ-სივ. გვ. 295. აღნიშნული წელი უნის იმ ეგზემპლ., რომლითაც ჩვენ ვსარგებლობდით დ. ჩუბინოვის საწიგნიდგან.

იმეურობს თვის შორის, წიგნი წინა-მდებარე,

შეყვანილებას, ჩემ მიერსა ქვე-თქმულთად,

ხოლო სამ-გვართა ფილოსოფიასათა

კაცელორიათა, ახლად ქმნილთა ჩემ მიერ,

და პორფირითა, ნამეორებთა ჩემგან...წყობ. მ. 821.

კვალად სიმეტნეს, ჰსჯულითურთ ჩემით თქმულთა. მ. 822-

⁵⁶⁾ ამის ეგზემპლ. სამეცნ. აკადემ. საწიგნეში, სია N 133. ბოდბის მონასტრის საწიგნეში 1769 წ. Пут. зап. по Кав. стр. 131-141. წინა-სიტყვაობა წიგნისა კატეხიზისისა არის დაბეჭდილი წყობ.-სივ. გვ. 297-მ. 828-832.

ვეკმენ კატეხიზმოს სარგებლად თქვენდა, ძანო მ. 830.

⁵⁷⁾ ეს გრამმატ. დაწერ. 1764 წ.. როგორცა სწერს პ. იოსელიანი, არის უამთის მონასტრის საწიგნეში. Пут. зап. по Кав. стр. 93-99. Hist. mod. de la Géor. II. 2. p. 237. ანტონ. წიგნ. კატ. N 173. ძველი გრამმატიკა, თარგმნილი სომხურიდან ანტონისგან, „სიმეტნე ამავე ანტონ. თარგმნილი სომხურიდან“ Кат. Библи. Ар. Н. N 91.

1767 წ.,⁵⁸⁾ 26) მარტირიკა 1769 წლ.⁵⁹⁾; 27) ღვთის-მეტყველება⁶⁰⁾ ოთხნაწილადი 1779 წ. 28) წყობილ-სიტყვაობა⁶¹⁾ 29) საქართველო-ისა მეფეთა შთამომავლობისათვის⁶²⁾, 30) კიბე ცადმყვანი⁶³⁾ იოანე

⁵⁸⁾ Библиот. Ар. Н. N 88. ჩვენი ეგზემპლ., რომელიც ეკუთვ. დ. ჩუბინოვს, არის გადაწერილი 27 თებერვ. 1805 წ. მღვდლის დავითისაგან (პაპა დ. ჩუბინოვისა) ახალი გრამმატ. შესასებ O грам. лит., Царск. стр. 15,

⁵⁹⁾ სათაური ჩვენის წიგნისა; „სადიდებულად... მარტირიკად შესხმა და ისტორია ქრისტესთვის ენბულთა მოწამეთა ქართველთა და სხვათა, დროსა... ირაკლი II..., ხოლო მამათ-მთავრობასა თავისისავე, წელსა დასაბამიდან 7278, ქრ. შობიდან 1769, თვესა მე-II-სა, 19 რიცხვსა.“ 17 სიტყვა პატრიკად ქართველთა წმიდათა, ხოლო სამი სომეხთა, სრულებით ოცი სიტყვა, გადაწერილია მღვდლის დავითისაგან (პაპა დ. ჩუბინოვისა) 8 იანვარს 1799 წ. ამის ეგზემპლ. ბოლბის მონასტრის საწიგნეში Нунер. запис. по Рух. 131—141.

⁶⁰⁾ ამ წიგნის ოთხივე მოხდილი ნაწილები დ. ჩუბინოვის საწიგნეში-მეოთხე ნაწილის ბოლოს არის აჰინაქრ-სიტყვაობა აღფავიცსა ზედა. ქმნილი გაიოსის მიერ არწიხანდრიჯისა რეკტორისა. » შემდეგ ამისა ეს ბოლოს სიტყვები: «აღწერილი ყოვლად უზნდოესისა ჯრიჭილესაგან მღვდელ-მონაზონისა. სრულებით სრულ-იქმნა ნოემბერს, 26. წელსა 178. (ესეა ნამდვილში, უნდა იყოს 1780 წ.). ვიწყე სეკდემბერს 20. 1799.»

⁶¹⁾ გამოიცა პ. იოსელიანისაგან 1853 წ. წინა-სიტყვაობით. პეტერბ. სა-მეტწიერო აკად. საწიგნეში არის ორი წიგნი N 21. ამისთანავე წიგნი არის პეტერბ. იმპერატ. საჯარო საწიგნეში. Catal des manuser... 1852, p. 573—578. აქვე: ა) არჩილიანი, ბ) დაუჭდომელი, გ) ყარამანიანი, დ) სიბრძნე-სიტრუე, ე) კლიტე და ვ) სულიერი სწავლანი.

⁶²⁾ ეს რეგული შესდგება 16 სიტყვისაგან. ამის წარწერა: ამისს მაღალ-მსვლელობას გენერალ ივან ივოვიჩს ყიზლარის კამენდატს ფრაუნდოლორტს მე უღირსი ანტონი კათოლიკოსი სრულიად საქართველოსა მოვასხენებ მათ-გან ბრძანებულისამებრ თხოვისა, რომელიცა დაღათუ მრავალ განსაცდელ-შემთხვევისაგან დაგიწყებით სახელნი მეფეთა საქართველოსათანი თვითო თვითოდ აღარ მახსოვან, მაგრამ სახელოვანთა მეფეთა...» ამის დაწერას ანტონისაგან ჩვენ ვგვიქრობთ 1756—1760 წ. სამეტნ. აკად. წიგნთა სია № 12. ჩვენი დედანი ეკუთვნის დ. ჩუბინოვს.

სინელისა, 31) ქებითი სიტყვა პატივად ღირსისა შიო მღვიმელისა⁶⁴)
32) დასდებელნი⁶⁵) საგაღმუჟნი პატივად რამელთამე ქართველთ
ეკლესიას წმიდათა, 33) პროლოლი⁶⁶) პატივად წმიდათა, 34) სპე-

⁶³) ჩვენ ხელთ ნაწერში, რომელიც ეკუთვნის დ. ჩუბინოვს, ვკითხულობთ:

„სხლასტეკოსმან, იოანე სინელმან,
კიბე ჩად მუჟანე, ჰქმნა სამათ-აღსავალი,
ამათნი თავნი, ათ სჯინთა შინა თითო,
აკროსტინოთ და, გარდა მესამისათვის,
ანტონიმ ეკლექსენ, უქმობის დასახსნელად.“
წყობ.-სიტყვ. გვ. 234, 253.

⁶⁴) Пуст. запис. по Рухет. Н. loc. cit. 114.

⁶⁵) ქართული სადღესასწა. დაბეჭდილი მოსკოვს 1805 წ.

⁶⁶) ამ წიგნის წინა-სიტყვაობაში, რომელიც არის შედგენილი ტრიფილე-
საგან, ანტონ ქათალიკოზის მოწაფისა, დიაკონ მონაზონისა, ვკითხულობთ,
რომ იოანე ფილოსოფოსმან ჭირჭიმელმა (პეტრიწი) შეადგინა პროლოგი:
სეკდენბრისა, ოკდომბრისა, ნოემბრისა, დეკემბრისა და იანვრისა, ხოლო ამის
შემდგომად მამათ-მთავარმა არსენი ბულმაისამ⁶⁷ ფებერვლისა, მარტისა,

შემდგომად ორთა მათ, ხელ ჰყო სამ თევთ სრულება

მამათ მთავარმან, მეფის ძემან ანტონი,
მებრ უძიროსის, სიბრძნისა ქვე მდებარმან,
ვინ დავითის ცომ, ითვისა ისაკუთრა,
მან სრულ-ჰქმნა ივნის, ივლისი, აგვისტო.

* * *

თთვესა მეორეს, სეკდემბრიდგან ოკდომბერს
რიცხვსა მერვესა, დღესა ოთხსა რიცხვედსა,
იწყო ანტონიმ, სამთ თევთ თხზვა სჯინოვნებრად,
მასვე ოკდომბერს რიცხვსა მეთხუთმეტსა
სამნივე სრულ-ჰყენა, სადიდებ ყოფით მიზეზისა.

წყობ.-სიტყვ. გვ. 213, 214. ამას მცოდნეს პლ. იოსელიანს, ვგონებ,
აღარა ჰქონდა საფუძველი ეთქვა ანტონზედ, რომ ამან შეადგინა პროლო-
გი ოთხთა () თთვეთა, ნაცვლად დაკარგულისა ქმნილისა იოანე პეტრიწისა-
განა წყობ.-სიტყვ. გვ. 213. ჩვენი ხელთ ნაწერი ეკუთვნის დ. ჩუბინოვს.

კალი⁶⁷⁾, 35) ისტორია ეფესოს კრებისა⁶⁸⁾, 36) ერგასეულნი⁶⁹⁾, 37) წიგნი «აღსარებისა»⁷⁰⁾ 38) აპოლოლია⁷¹⁾, 39) «ქადაგებანი»⁷²⁾ მრავ-

67) ანტ. ქათალ. წიგნთა სია N 232. სპეკალი, ქმნილი ანტონ ქათალი-კოზისგან. ეკუთვნის დ. ჩუბინოს. წყობ.-სიტყვ. წინა-სიტყვ. გვ. XIII.

68) ანტონის ქათ. წიგნთა სია N 201. «სომხურიდამ თარგმნილი ანტონი ქათ-გან ეფესოს კრების წიგნი, მაღალი ცნობა და დიდი წიგნი.»

69) ამ სათაურით ჩვენ ვნახეთ ლექსები ზემორე აღნიშნულის ჩვენმიერ «მზამეტყველების» ბოლოს. ეს ლექსი შესდგება, როგორც თავის სათაურიც გვაჩვენებს, 50 ხუთსტაეპოვან მუხლითგან, მე-50 მუხლი ამ ლექსისა აი რას გვაცნობებს:

«ეკელესიასა მიეცა მამათაგან.

მე ანტონისგან პირის-პირად ესენი

დალექსულ იქმნეს გვარსა ზედა დასდებლის

ხუთ-სტაეპისა გალობად ხმათა ზედა,

ღვთის-მეტყველურად რიცხვით ერგასეულნი» (ე. ი. 50).

ლექსნი „ერთ-ასეულნი“ წყობ.-სიტყვ. მ. 100.

70) ამ წიგნს იხსენიებს პ. იოსელიანი წყობილ-სიტყ, შესავალში გვ. XIII, რომლის საფუძველი ჩვენ ჯერ არ ვიცით. თუ იმას ჰქონდა სახეში ის სიმოლო სარწმუნოებისა, ანუ უკეთ მრწამსი, რომელიც ანტონმა თავის თხოვნასთან წარუდგინა იმპერატორიცა ელისაბედ პეტრეს ასულს, ჩვენ შევნიშნეთ, რომ ეს არ არის შედგენილი მისგან. არამედ მსოფლიო კრებისაგან, ხოლო რაც შეეხება იმ ორიოდ სიტყვებს, რომლებიც მიაწერა იმან ამ მრწამსის ბოლოში (წყობ.-სიტყვ. გვ. X—XI), ამით არ შეიძლება უწოდოთ სახელი „წიგნი.“ რას გვეტყვიან ამაზედ მკითხველნი, სიამოვნებით მოვისმენთ.

71) ამ წიგნს არავინ იხსენიებს ანტონის წერილების განხილვაში. ზაქარია გაბაშვილი—ნამოძღვრალი ამ რვეულზედ ამბობს, რომ როდესაც იყო სამღვდელთო კრება გასარჩევად ამბოხებისა ზაქარია გაბაშვილისა და ანტონის შუა, ამ უკანასკნელმა თავის მომხრეებით „დიდის შეჩვენებით შემოგვფიცეს წმიდის სამების სახელზედ, რომ იმ მიწაულეს თარგმანსა (შენიშვ. 43) და აპოლოლიას ავიღებთო, აღარ ვახსენებთო, ორსავე თქვენ მოგცემთო, გინდა დაწვით, რაც გინდა უყავითო... ჩვენ შევიყარენით ერთად, ვირწმუნეთ ის საშინელი ფიქტი, იმათ ის აპოლოლია მოგვცეს ხელ-მოწერილი ცეცხლში დაწვით.“ ამ აპოლოლიის პირმა ვერ მოაღწივა ჩვენამდინ? მოყვანილი ნაკუწი არის ამოღებული სინოდის საქმიდან 1768 წ. N 292.

ვალნი, 40) კერძოობითი ანტონის წერილები⁷³⁾, 41) განმარტება⁷⁴⁾ ეპისტოლისა რომაელთა მიმართ, 42) კლდე სარწმუნოებისა,⁷⁵⁾

73) ამას სწერს პლ. იოსელიანი ერთს ადგილს და სხვაგანაც იმეორებს: „ანტონი აღსწერდა ქადაგებათა.“ წყობ.-სიტყვ. გვ. XIII, VII. ზაქარია ნამოღვრალიც თავის არზაში სწერს ამის შესახებ შემდგომს: „ანტონი კათალიკოსმა ამბიონზე მრავალჯერ იქადაგა და შეაჩვენა: ვინც იმით (ე. ი. ზაქარია ნამოღვრალს და მის მომხრეებს) მოწყალება უყო, ჩემგან შეკრული იყოს; ნურცა ვინ ეკალესიაში შეგუშვებთო...“ სინოდ. საქმე 1768 N 292. აქედან სჩანს, რომ ანტონი სხვათა წერილებთან დაგვიჯოვებდა ქადაგებებსაც, რომელშიაც, სხვათა შორის, იქმნება მიქცეული ყურადღება თანამედროვე საზოგადოების ნაგულევენებაზედაც. ჩვენ არსად შეგვხვედრია ანტონის ქადაგებები, ზევით (შენიშვნა 24) ნაჩვენებს გარდა, თუმცა ისინი საჭირონი არიან როგორც თვით ანტონის, ეგრეთვე მისის დროების დაფასებისათვის. მაგრამ ძველი ნაწერების გამოჩენა ჩვენში ესე ადვილი არ განსაზღვრავს. ვისაც ჰქონდეს ამ-გვარი წერილები ანტონისა, ესთხოვთ უმოჩილესად, თუ ჩვენ ვერ გადმოგვცემს, უნდობლობის გამო, „ივერიით“ მაინც გვატყობოს მისი არსებობა და შინაარსი.

73) კერძო წერილები ანტონისა არსად შეგვხვედრია ერთის ოფიციალურის გარდა, რომელიც არის თვით ანტონის ხელით დაწერილი 20 ოკტომბერს 1767 წ. სინოდ. საქ. 1768 წ. N 292. ფრანგულად გადათარგმნილი ორი წერილი 25 ივნისს 1745 წ. და 1782 წ. აპრილის 6, თბილისი Hist. de la Géor. II, 2. p. 429 431. ირაკლი მეორე სწერს ანტონს, სხვათა შორის: „ყოზღარიდამ თქვენი ორი წიგნი მომივიდა ჩემი ორი წიგნი რომ მოგრთმოდათ იმისი პასუხი“... სინოდ. საქმე. 1756 წ. N 350. ზოგიერთი დაგვიპირდნენ ანტონის კერძო წერილებს, რომელთაგანაც ველით აღთქმის აღსრულებას. განა სხვას არავის ექმნება ანტონის წერილები და თხზულებები ჩვენგან მოხსენებულთ გარდა? ვისაც აქვს ამ-გვარი ნაწერები, ესთხოვთ გამოაცხადოს ჩვენს გაზეთებში.

74) Истор. изобр. Грузин 1802 г. стр. 76. წიგნთა სიებში და ხელნაწერებში ეს წიგნი ჩვენ არსად შეგვხვედრია, თუმცა ამას ზოგიერთთა აკუთნებენ ანტონს. Кр. Ист. груз. цер. стр. 134. ქართ. ქრისტ. 1846 წ. გვ. VIII. Ист. груз. іерар. 1826. стр. 20. ზოგი აწერს ანტონს ფსალმუნთ განმარტებასაც. Энциклопед. Словарь, 1862 г. стр. 563.

სტეფანე იავოროსკისა, 43) სასულიერო შურდული, ნიჟეგოროდის ეპისკოპ. პეტრიძისა⁷⁵⁾.

თუ ესაა თავს გადავალებთ ანტონის ხელით დაწერილ შრომებს, მივიღებთ სახეში იმის მეტადინეობას განსასწოვრებლად ანუ განმარტებლად სხვა და სხვა ჩვენის ეკლესიის ნაკლულეწიანებისა⁷⁶⁾, წამოვიდგენთ ჩვენი სამშობლოს მდგომარეობას, ამის დროს და მზავალ ნაირ დასტოვებებს, რომლებიც იმას ყოველს ნაბიჯზედ ხედუბოდნენ, გგონებთ, ბევრი საუბარი საჭირო აღარ იყოს იმაზედ, თუ მომეტებულია რომელი მხარე ისტება ჩვენს თავად წინ იმის ცხოვრებიდგან — საძიებელი თუ საქები? გხედავთ, რომ იმას თავის სიტაცნლე ან უტარებია მხოლოდ უსარგებლო სეირნობაში და თანამედროვე ჯზინებაში. ამით მანც ჩვენ არ გვინდა ესთქვათ ვითომც ანტონს არ ჰქონდეს გაცური გავშარი სასოგადოებასთან ყოფილ და იყოს დასშული თავის საბერო ოთახში. ამ მხრით თვით ანტონი გვიწერს თავის ხასიეთს: „თუმცა მე ვიყავ ბერი, ამბობს ეს, მაგრამ არა ისეთი, რომელიც მუდამ ცხოვრობს მონასტერში“⁷⁷⁾. ჩვენ თითქმის არა გვაქვს ცნობები ამ დროს იმის ცხოვრებიდგან, რომლებშიაც იყოს გამოხატული ანტონის სუსტი მხარეც, თუმცა შეიძლება იტოდეს ვინმე რამე ამ გვარი სხვა და სხვა ადგილს განთუ-

75) ზოგი სწერს ვითომ ეს წიგნი იყოს მხოლოდ გადათარგმნული ანტონის ბრძანებით. *Ист. изобр. Груз.* 1802 г. стр. 76. *Ист' груз. iер.* стр. 20. *ქართ. ქრისტ.* 1846 წ. გვ. VIII. ზოგი ამის თარგმნას აწერს ანტონს *Кр. Ист. гр церк.* стр. 134. *О грам. лит. груз. яз.* А. Цагар. стр. 3. *Энцикл. Слов.* стр. 563. *წყობ.-სიტყვ.* стр. XIV.

76) *Кр. Ист. груз. цер.* 1843 г. стр. 134.

76) ანტონმა საეკლესიო გასაშვენებლად, რომელიც მის დროს იყო დაწყებული, გამოიწვია იმერეთიდან მგალობლები და მით ცდილობდა აღედგინა საეკლესიო გალობა. *Оис. др. Тифл.* стр. 166, 167, 189, 144. *Оис. Мартв.* Монаст. 1847 г. стр. 27.

77) *სინოდის საქმე* 1756 წ. N 350.

სიღის ხელთაწერებიდან. გვაქვს მხოლოდ საინტერესო დოკუმენტები, რომლებიდანაც ვხედავთ ზოგიერთს ანტონის სუსტს მხარეებს შემდეგ ამის დაბრუნების რუსეთიდან. ჩვენ გვაქვს სახეში ანტონისა და ზაქარია გაბაშვილის (ნამოქალაქის) შუა მომხდარა საქმე. მიზეზი უთანხმოებისა ამათ შორის იყო ანტონისაგან შედგენილი „მოწყალეს თარგმანი“, რომელიც მოვისწავთო ზევით. ეს წიგნი გაგზავნა ანტონმა რუსეთიდან საქართველოში თეიმურაზ II დროსვე, მაშასადამე 1760 წლამდის. ამაში ადგილობრივმა სასულიერო ცენტრებმა დაინახა მართლ-მადიდებლობის წინააღმდეგი ადგილები, და ამის მიზეზით აღუქმდა მისი განვრცელება ხალხში. ამ აღქმასაში თითქმის პირველი ადგილი ეჭირა მეფეთ მოქმედარა ზაქარიას გაბაშვილს. ესაა, როდესაც ანტონი დაბრუნდა სამშობლოში და მიიღო უწინდელივე ადგილი, წასაკვირველია, ეცდებოდა თვისის თხზულების განთავისუფლებას ამ გვარი დაკრძალვისაგან. ამის წადილის მოწინააღმდეგედ გამოჩნდნენ იოსებ ქათალიკოზი, ზაქარია გაბაშვილი და სხვ. ბასი გათავდა შით, რომ ზაქარიას ჩამოართვეს მღვდელობა და გაისტუმრეს რუსეთს⁷⁸⁾. ამით ანტონმა გადუნდა მოწინააღმდეგეს სამაგიერო სამსახური და წინააღმდეგ თვისის მოვალეობისა, მიაგო ბოროტი ბოროტის წილ. უნდა შევნიშნათ, რომ რუსეთს იმ დროს არა ჰქონია საქართველოსთვის და თვით ანტონისთვისაც მხოლოდ ციმბირელი ხასიეთი, სადაც ჰგზავნიდნენ სასჯელის ღირს პირებს, რომლის მაგალითები მრავალი იმ დროდგან. ანტონის მაშინდელს კავშირს რუსეთთან ჰქონდა ეკლესიური და ხან პოლიტიკური ხასიათიც. საქართველოს ქათალიკოზებთან ამან პირველად გამოიწერა მიწანი რუსეთიდან 1769 წ, რადგან კავშირი საბერძნეთთან, როგორც ვიცით, კარგა ხნის მოსზობილი იყო.⁷⁹⁾ 1772 წ. მეფე ირაკლი II გამოგზავნა ანტონი და თავის შვილი ლე-

78) იქვე 1768 წ. N 292.

79) იქ. 1769 წ. N 297. Опис. др. Тифл. стр. 188.

განი თავის მაგიერ იმპერატრიცა ეკატერინასთან მაღლობის გამო-
საცხადებლად იმავდ, რაც შემწეობა მიიღო მისგან 1770—1772 წ.⁸⁰⁾
ჩვენ გვთქვამთ, რომ ესწინდელსავე ანტონის რუსეთში მყოფობას
არ შეიძლება არა ჰქონოდა შესაფერი გაგება იმ მერვე მუხლის ჩარ-
თობასდ; რომელსაც კვითხულობთ ირავლისა და იმპერატრიცა ეკა-
ტერინეს ვეჭილების ხელშეკრულებაში 1783 წ. და რომლის ძალითაც
ქათალიგოზი ანტონი პირველად დაინიშნა რუსეთის უწმ. სინოდის
წევრად⁸¹⁾. ესევე მუხლი გავდა იმის სათავედ, რომ საქართველოს
ეკლესიას შემდეგში ცოტ-ცოტაობით მოაკლდა თვით - მდგომარეობა
და თავის კანონიერი წარმომადგენელი. ესრედ გაატარა ქათალიგოზმა
ანტონ I-მა თავის ცხოვრება საქართველოს ეკლესიის, საზოგადოების
და მწერლობის ასპარეზზედ. ბოლოს ამასაც, როგორც ვეუფას, მო-
ჭვეთა სიცოცხლის ფერსები სიკვდილმა 1788 წ. 1 მარტს⁸²⁾ და
დაუტევა ადგილი თვის თანა - მოსახელეს ანტონ II, უგანასენელ სა-
ქართველოს ქათალიგოზს, ირავლი II ძეს.

6. მთვარელიშვილი.

⁸⁰⁾ იქ. 1772 წ. N 318. 1774 წ. N 374. ქართ.-ცხოვრ. ნაწ. 2. გვ. 491—494. 506—507: „რუსნიცა უგუნ-იქცენ რუსეთადვე, რომლისაგამო მეფეზან წარგზავნა რუსეთად მეთვისი ღვეზან და კათალიგოზი ანტონი.“ Hist. mod. de la Géor. II. 2. p. 241.

⁸¹⁾ Тракт. заключ. между Екат. II и Иракл. II въ 1783 г. Пон. с. 3. Р. И. т. XXI. 15,834. ქართ.-ცხოვრ. 5. 2. 510. Hist. de la Géor. II. 2. p. 249 250.

⁸²⁾ ანტონის სიკვდილის დროს მწერლები გვიჩვენებენ სხვა-და-სხვა ნაი-
რად: ერთი სწერს, რომ ანტონი გარდიცვალა... см. стр. 10 Эт. тетр. 1787 წ. (ქართლ.-ცხოვ. ნაწ. 2. გვ. 511), მეორე—28 თებერვალს 1788 (Страникъ 1865 г. т. III. стр. 96), მესამე—29 თებერვალს იმავე წლისა (Ист. груз. іерар. 1826 г. стр. 42, მეოთხე—1 მაისს იმავე წლ. (ქართ. ქრისტ. 1846 წ. გვ. VIII. О грам. литер. груз. яз. А. Цагар. стр. 3), მეხუთე 1790წელს (родословная II Картаг. цер., приложен. къ Истор. изобр. Грузіи 1802 г.), ხოლო მეექვსე 19 მარტს აღნიშნულისავე წლისა (Акты К. Арх. Ком. т. 1. ст. 74. Hist. de la Géor. II. 1. p. 628).

მართი უბედურთაზანი.

(შემდეგი)

III

მეორეს დღეს, დაჭერის შემდეგ, გამოიდგომა ნოელ წამბერმა და ელდარმელმა ჰეითს თავის-თავს, ამ ბნელ ჯურღმულში წამ ჩამადგო. მალე ვერ მოიკრიფა აქოთებული აზრები; გუშინდელი უბედური დღე წაღაც უცნაურ სიზმრად მოეჩვენა. ბოლოს როგორც იყო უოკლივე ამბავი, ცალკე და ბუნდად დახსოვილი, ერთად წარმოუდგა თავაწინ; გონებაში აღიდგინა თითო საათობით მწუხარების დღე ახლის წლისა და შემინდა უოფიდისგან. „ვამე ღმერთო! იუფქა გულში; ნუ თუ ეს სუფთა მხუთავი დღესაც არ მომეცლება.“

უნებლიედ ფეხზედ წამოაღა და დაიხდა თავის-თავზედ: მისი ღარიბი ტანისამოსი სულ ამოწუნწლული იყო ღაფში, თითქო წუმზეში ჰქსინებოდა.

— კარგ წასმეს კი გეგვარ! ჰსთქა თავის თავად: ეს კიდევ არაფერი, ღელონდ მალე მგითხონ და დამითხოვონ, რომ ჩემს ეკს მივხედო.

თითქო ვიღაცამ ეური მოჰგრა ამის სურვილსაო: იმავე წამს კარი გაეღო და ხელახლად წაიკვანეს პოლიციის კამმისართან, რომელიც ისეთან თვალთ დახედა, თითქო ამის დახსნა ეზიზდაო. ნოელ წამბერს ფერწასულს, დაქანტულს, გატანჯულს ტუჩები გაღუჭჭებოდა, დაუკარგნელი თმა აბურცნული ჰქონდა და მოუწარსავა პირი კიდევ ისეთს ჭეჭყანს ფერს ჰსდებდა მის გაჭნაკებულს სახეს, რომ თავდად მა-

ლიან ცუდი სანახაი იყო. ამისთანა კაცს, რომლის სახეზედაც ძლიერი და სძინად მიმზიდველი ბეჭედი მწუნარებისა წაშლილ იყო, რაღაც მსეტურის უგრძნობლობითა, ყოველი ნათესავი მსაჯული ავაზაკათ მიიღებდა. ამ რიგადვე თვითონ პოლიციის გამმისარიც დაწმუნებული იყო, რომ კაცი მის წინაშე მდგომარე, კაცის მეკლელი ავაზაკია, გვერდული სულისა და ზოგის ქენჯნისაგან. გამმისარმა თითქმის დაცინებით ჰკითხა: უწინდელა კიდევ არა ტუდებიო? ნოელმა კითხვითვე გაჭსტა პასუხი, ახლა როდემდი უნდა ტუეოდ უბრალოდ კაცის-მეკლელაბა მასწავლოთ და მოუყვას ხელახლად მობას ყოველ იმისას, რატი გუშინ მოხდა, ცდილობდა ყოველივე მოკვრას და არაფერი არ გამოჰხერგოდა. პოლიციის გამმისარი ყურს უგდებდა, მაგრამ ცხადი იყო, რომ არაფერს უწყობდა და დრო გაზოგოვებით დაცინებით ეტყოდა ხოლმე:

— დიაღ, დიაღ... ეგრეთ... მეტი!

როცა ნოელმა გაათავა, გამმისარმა მძიმედ ამოიხსნა, თითქმის ამის თქმა უნდაო: „დამტოო! რამდენი ფულიდი კაცია ქვეყანაზე!“ და უბოძნა ისევ ციხეში წაეყვანათ.

— მაინც მიტყეო? ჰკითხა რამბერმა.

— დიაღ გიტყვით, რომ კაი კაცობისათვის ჯილდო მოგცეთ, უთხრა, გულზედ მოსულმა გამმისარმა.

რამბერი ისევ საპყრობილეში წაიყვანეს. ბოლოს რამდენსავე ხანს შემდეგ სხვა ტუსადებთან ერთად ჩასვეს დახურულს ეტლში და გადიყვანეს კონსერვიერის ციხეში. თუმცა ეტლამდი ათის ფუნის გადადგმა იყო, მაგრამ ეგ დიდ მანძილად ეჩვენა რამბერს. ხალხი ბლომად იდგა გარშემო და იმ უბედურ ტუსადებზედ ზოგი იცინოდა ბოიუელად, როგორც მოგვესვენებთ მოცლილ ხალხის ამბავი და ზოგი ავის სიტყვითაც იხსენებდა. ნოელი ჰგრძნობდა, რომ სახე უწითლდება სირცხვილით და ისე ეგონა, რომ მის სახელს ხალხი ღანძლითა და ქაჩით ახსენებდა. მაგრამ ეგ მარტო გონება არეულს ტუსადსა ელანდებოდა.

გზა და გზა უბედური რამბერი თავის საწყალს ჟაკზედ ჰფიქ-

რობდა; ჭიქიქრობდა, ვის ჩავაბრლო, მინამ ჩემის სიმატლის საბუთებს შევავტოვებ და წავედგენო. დედას მივაბრლო? მაგას თავის ფეხში ანა ვიქო. მას შემდეგ რაკი მართა მრუშობის გზაზე დადგა, ჟავსო დედა აღარა ჭყავსო. ამხანაგები შევანან, იმათ ჩავაბრბოდიო, მაგრამ ღარიბები არიანო და ჩემი ჟავი მათთვის მძიმე ტვირთი იქნებაო. მაშ რა მეშველებაო? იმასდა გულში საწყალი.

ეკ ნადგელი პატარა ბაღიზედ პირველს სიტყვებზედვე შეატყუო როცა კონსერჟიერს მიიუყანეს.

— მე დავამტკიცებ, რომ ის კაცი არ მომიკლავს, უთხრა მან მოხელეს, რომელმაც ჩაწერა დავთანში მისი სახელი სხვათა ტუსაღთა შორის; ხოლო ჩემის ბაღლის ნადგელი მაქვს, მეშინიან შიმშილით არ მომიკვდეს.

— როგორ თუ ბაღლისა?

— იმას ხომ დანაშაული არაფერში აქვს, ეჭვთქვით მართლა და კაცის მგელელი მე გიუო. ტყუილია თუ? ნეტა არ შეიძლება ერთი ადგილი რამ აუხინოთ საწყალს ბაღს რომ შიმშილით მაინც არ მაიკვდეს.

— დიდია?

— არა, სულ პატარაა. იმისი გამოკვება ძნელი არ არის, თუ ჭარს სამუშაო ექნება.

— დედა ჭყავს?

რამბერი ჩაფიქრდა და მეტე მოჰკრითა ჭსთქვა:

— არა.

— მაშ შეიძლება მცირე წლავანთა საპერობილეში ბინა აუხინოთ.

— ჩემი ჟავი! დაიძახა რამბერმა: არას რდეს!... ეკ ფიქრად როგორ მოგივიდათ! ის უნდა საპერობილეში იყო მამინ, როდესაც მას წმინდა ჭყარი უნდა, უნდა სიწმილი, ხტომა, ცუდობა. არა, მე მაგის ნებას არ მოგცემთ.

— ნება გვიბოძეთ გირჩიოთ, უპასუხა მოხელემ: მაგ კილოზედ

ლანჩაკს თავი დანებოთ; ნეტა ვის ატყუებთ? მითამ და უმანყო
ბატკანი ხართ.

უკვლახე ძლიერ ისა სწულავდა და სტანჯავდა რამბერს რომ
მართებულს პასუხს ვერ ეუბნებოდა მათ ვინც ეგრე ბიაბრთა ხდიდა
ხოლმე და ცილსა ჭსწამებდა კაცის - მკვლელობისას. უკვლანი ჭსოვლი-
ნენ ერთ არამზადა კაცად, ქუჩის ავაზაკად და რამბერს კი სახსარი
აწა ჭქანდა თავისი სიმაწოლე დაემტკიცებინა და პირში ჩაეფურთხა
იმათთვის, ვინც უბედავად და ეუბნებოდა, აბა როგორ მოჭკალი კაცი,
გვიამბო. რამბერი ჭტომნობდა, რომ სულის ღონე, მხნეობა დაეკარ-
გა, რომ ღონე მიეხადა, დაუძლურდა; რომ ძალ-ღონე მოუკვდა იმ
მძიმე ბრალის ტვირთ ქვეშა, რომლის ძალითაც მას უნდა წაერთოს
ყოველივე ღირსება არაფერ თუ თავისუფალის მოქალაქისა, არამედ სა-
ზოგადოდ კაცობის კაცობისაც და უნდა გახდეს იმ უძწეო სულიე-
რად, რომელსაც ბრალდებულს ეძახიან. გამოძიება, განსამართლება და
თავის მოკვეთა — აი სამი კარი, რომლებშიაც სწრაფად გაატა-
რებენ ხოლმე სამარცხვინო კაცის მკვლელობაში ბრალეულს. მთელი
გვამი ნოვლისა ხმა მადლა ღაღადებდა მის უმანგობას, უბრალობას,
მაგრამ რა ექმნა? საქმე ისე მოუხდა, რომ უნდა ხმა გაეკმინდა, პა-
სუხი არ გაეცა და მსჯელობაში არ შესულიყო. პოლიტიკები, სა-
პერობილის მოხელენი რასაკვირველია, ამის ტანჯვას და წვა-დაგვას
ვერ მიხვდებოდნენ. იგი მოუთმენელად ელოდდა გამომძიებელს და დარ-
წმუნებული იყო, რომ მის წინაშე უსათუოდ თავს გაიმართლებდა.
ესლა კი ის ფიქრი ჭკლავდა, რომ ვაი თუ კაცობრივმა მართლ-მსაჯუ-
ლებამ ჩემი საწყალი პატარა შავი საპერობილეში დამიმწყვდიასო, ვი-
თომდა გამოსაკვებლადო.

იმავე დღეს რამბერი წაიყვანეს გამომძიებელთან, რომელსაც
დიუბუა-დე-ზობრეს ეძახდნენ. კეთილის გულის კაცი იყო ებ გა-
მომძიებელი, ღიმილი ტუჩიდან თავის დღეში არ შორდებოდა, კაი
ჭამა-სმა უყვარდა, თავისუფალ დროს ლექსებსაცა ჭსწერდა და ამას-
თან ერთი ჯიუტობა ჭსწირდა: ყოველს ბრალ შეწამებულს კაცს ავა-

ზავად ჭსახავდა. ესლაც ისე მოუვიდა. წამებრძოდ თავისი აზრი წინადგო შეედგინა და როცა თვალთ ნახა ქანტ გაწვეპტილი, ჭუჭყიანი, საზიზღარი სახე უბედურის წამებრძისა, მაშინ უფრო დაჟვრკა გული რომ ნოელ წამებერი ავაზავია.

ნოელს დაუწყო ჩვეულებრივად გამოკითხვა, მის ზასუხს უფრო მოკაზმულის და აჩუქულის სიტყვით ჩააწერინებდა ხოლმე სეკრეტარს. ნოელი ღაპანაკობდა მარტივად, დაწმუვნებით და როცა ჭკითხეს: სა-მართლის ქვეშ ყოფილხარ თუ არა, უზასუხს:

— გსლებივართ, 15-ს მაისს და 2-ს დეკემბერს.

დიუბუა-დე-ზობრე ყურს უგდებდა, თან იღიმებოდა და ხელებს იფშვებოდა!

— გუშინ თქვენ მოგასწერეს იქ, საცა კანის-გელა მოხდა, სწო-რედ იმ დროს, როცა კაცი მოკვლათ. მკვდარი პოლ ლავერდაგი ყო-ფილა. ლავერდაგისათვის გულში დაუციათ სატყვარო. აშკარაა ეგ თვითონ სატყვარო, ისპანიური დანაა. აი ხელში მიჭირავს ამ ჟამად. გეცნობათ ეს სატყვარო თუ არა?

— მე ეგა ვნახე სტოლზედ ფანჯრიდან, რომელთანაც მე მი-ვირბინე, როცა ყვირილი მომესმა. მაგ სატყვარით იყო მოკლული ის საწყალი კაცი.

— ლავერდაგობით ახსენეთ ხოლმე.

— მე წინად თავის დღეში არც კი გამოგონა ეგ სახელი.

— მაშ ჯავრის ამოსაყრელად არ შეიპაჩეთ იმ სახელში?

— რა, ჯავრისა? რა ჯავრი მეჭირებოდა კანისა, რომლის სა-ხელიც არც კი ვიცოდი. თუნდ ეგ არ იყოს ჩვენ საწყლები...

— მაშ მართლ საჭურდლად შესვედით იმ სახელში? ჭკითხა გა-მოძიებულმა ისე ტკბილად, თითქმის ამბობს: „სიგარას რომ არ იხე-ბებოთ.“

— ყველა ეგენი კამმისარს აუხსენი...

— ვიცი. თქვენ კარგა ფული გიპოვეს, სულ რაქრები. მაგო-დენა ფულს მუშაობით კარ იშოვნდით. საიდანა ჩაიგდეთ ხელში მა-

გოდუნა ფუღი? მაგ ფუღის შოგნაში რომ ის კილატა ქალი არ გაუ-
რიოთ, კამმისაჩისთვის რომ გითქვამთ, სხვა ფრიკ ვერ ამისხნით მაგ
ფუღის შოგნის საქმეს?

— მე მარტო მართლის თქმა შემიძლიან, უმასუსა წამუკმა:
ჩემი რა ბრალაა რომ კგ მართალი ძნელი დასჯერია, მაგრამ მაინც
მართალი კია. იმ უცნობმა ქალმა მითხრა: „იქ წადით, კაცი სიკვდი-
ლისაგან უნდა დაიხსნათ და აი თქვენი გასამსჯელთა.“ გესმით, მე
ფუღს არ გამოგართმევდი სხვა დროს, მე მთხოვარა არა ვარ, მე ჩემი
ხელობა მქონდა, მე მუშაობა მიუვარს, ხოლო მაშინ შიშილითა გველე-
ბოდი და მინდოდა მეორეს დღეს ჩემის ბაღლისათვის ერთი თუფში
წვენი და ერთი ღუგმა პურა მეშოგნა.

— შეგიძლიანთ იცნოთ ის ქალი, ანუ უკეთ ესთქვათ, ის მო-
ჩვენება?

— არა მგონია, ბნელადა, კარგად ვერ გაგაჩნოვ სხე.

— სხვა ნიშანი ხომ არა გაქვთ რა?

— მაქვს: სახელად კლარა ჭქვიან.

— გვარად?

— მარტო კლარა, გვარი არ ვიცი. ქალმა მითხრა: „იქ კაცსა
ნახვით, უთხარით კლარას სახელით, რომ მოშორდეს იმ სახლს.“ მე
რომ მცოდნოდა წინადაკე, ეს ამბავი მოხდებოდა, რა თქმა უნდა, გვარ-
საც გამოგვითხავდი. მაგრამ ერთი მითხარით, თქმად როგორ მო-
მივიდოდა, რომ კაცს დაიჭერდნენ, იმიტომ რომ მისაშველებლად წა-
ვიდა. იცით რას გეტყვით? გოგელივე ეს ტყუილია, სიზმარია,
მე დამნაშავე არაიერში ვარ და თქვენიც იმედი მაქვს შინ დამი-
თხოვთ.

გამომძიებელი თავს იქნედა, არსებინად ხმა დასულა უშტკენდა და
ისე უბდებდა ყურს უბედურსა, სრულებით დაწმუნებული რომ მის
წინაშე მძიმე დამნაშავე დგას. მისი კეთილი სახე აშკარად ამოიბოდა:
„ოტყუე, გაძვერ გამოძვერ, ჩემო კარგო, რამდენიც გიხდა, მაგრამ მე
ვერ მომატყუე!“

როცა გაათავა გამოგითხვა, გამომძიებელმა უბნის ოქმი ხმა-
მალა წაიკითხოს და წაკითხვის შემდეგ ჰკითხა რამე:

— თქვენი ნათქვამი სწორედ არის ჩაწერილი?

— სწორედ გახლავით.

— წერა იცით?

ნოქლმა მხრები აიჭიმა და ამ მართლ მსახურების წარმომადგე-
ნელს დაცინებით გაუღიმა და ისეთის თვალით შეხედა, თითქმის ამბობ-
სო: „გაი შენ ჩემო თავო! თქვენ მართლა პირუტყვი გგონივართ
მარტო დასაკლავად გამოსადგები!“ მეც აიღო კალამი და მოაწერა ოქმს
ხელი.

ცხენში რომ დაბრუნეს, რამბერს ციებამ ძაგძაგი დააწყებინა. იმა-
დენა სულისა და ხორცის ტანჯვა რაც ამ ორ დღეში გამოიარა სხვა
რა ხეიოს დაუყრიდა.

ცალკე საერთ-გაცო სენაეს, რომელშიაც დამწყვდიეს რამბერი,
ჰქონდა სამი ღაჯი სიგეკ და ღაჯ-ნახევარი სიგანე. ჰყრი დახშული
იყო და ნათელი ძლივს შემოდიოდა პატარა ფანჯრიდან, რომელიც
ეზოს გადაჭურებდა. გარდა ამ შემოდიოდა ხმაურობა და უწყურნი ოხუ-
ჯობა ეზოში სასიეროდ გამოშვებულთა ტუსადთა. თვითონ რამბერსაც
სწუროდა წმინდა ჰყრი ჩაუვლანა და გულში გაურბინა ფაქტმა, რომ
ასწავდეს ფანჯარას და გამოამტკრიოს მინა, მაგრამ კერ მოახერხა,
რადგანაც სკამი რომელიც უნდა მიეღვა ფანჯარასთან ასასვლელად,
ასტაგორდ იყო ბუდეებით დამატებული. თუმცა მას აქედ რაც რამბე-
რი დამწყვდიეს დიდი ხანი არ იყო გაკლდელი, მაგრამ ტუსადთა უოფ-
ნამ და საწყობილის მეფე ჰყრმა მალე გამოიჩინეს ამ უბედურზედ
თავისი ზედ მოქმედება: თავ-ბრუსხმა მოსდიოდა, საფეთქლებმა ტერა
დაუწყო თითქმის ჭახტავი მოუჭირესო, სისხლი ტვინში აუვარდა და
ერთობ მოიშალა სულისა და ხორცითა.

გარნა სადამოზედ ისეც მიეტა შემთხვევა წმინდა ჰყრზედ უოფ-
ნისა: იგი წაიყვანეს, რომ პირის-პირ დაუყენონ პოლ ლავრდავის უსუ-
ლა გავისა და მის თანა დასწრებითა თვითონ რამბერის სხელიც
მოჭსნხრიონ. იმ ფაქტმა რომ პირის პირ ნახეს მკვლარს კაცსა,

რომელიც სიკვდილს გერ გადაარჩინა, წაღატ უნებური შიში მოჰგვარა და ამიტომაც შეტად აუღელდა გულის რატა შეიფანეს ოთახში, საცა ტისტზედ იდო გვამი სწყაღის უმაწვილ-კაცისა. მკვდრის სახეს წაღატ მშვიდობიანი, უწყინარი სანახაობა ჰქონდა, ხოლო უსიტრატნლო, ფერ-მკრთალი ტუხები კი საზარელი იყვნენ. შუბლზედ თმა ისე მიჰქრდა, თითქმის სიკვდილის ცივს ოფელს ზედ მიუწებებიაო, ზედ წათვარებული ზეწარი ოდნად გადახდათ და გამოეჩანათ შირ დაღებულის კრილობა შიგ გულში ჩატეხულის ხანჯლისა. წამებოა გაჩერდა მკვდრის წინა, თავი ჩაღუნა და იმ მწუხარე დუმილით იდგა, რომელიც კაცს მოუვა ხოლმე რატა თვალ-წინ მკვდარსა ჰხედავს.

— ხომ გეტნობათ ეს მკვდარი? ჰკითხა გამომძიებელმა.

— დიად, უზასუხა წამებოა.

— ეს ის კაცია, რომელიც, თქვენის სიტყვით, თქვენ თვალ-წინ მოჰკლეს?

— დიად, ის არის.

წამებოა ხედავდა, რომ უგელანი იქ დამსწრენი შიშში შემოჰსტყეონ. ჰსტყეონდა, ჯავრი მოჰსდიოდა, უნდოდა როგორმე ძალე გამოსულიყო ამ უნუგებო ოთახიდან; გული ჰსტკიოდა რომ ამ მკვდარს თვალთ ჰხედავდა.

— ცხადია, რომ სინიდასი ამხელს, უთხრა ერთმა პოლიციელმა მეორეს და გამომძიებელმაც ამის ნიშნად თვალი უფო კამმისარსა.

იმ დროს რატა წამებოა გამოჰგვანდათ ოთახიდან, კარებზედ მოდგა ერთი ხნიერი დედა-კაცი, დაატყეოდა ნოკლას და წარმოჰსთქვა გამწარბითა:

— მამ ეს არის!

ეს სიტყვები რომ გაიგონა ნოკელმა თავი მადლს აიღო და მანუკე მიხვდა, რომ ეს დედა-კაცი დედას მკვდარის უმაწვილი-კაცისა. შესედა დედა-კაცს წაღატ მწკვავის სიბრალულობითა და ამ მწუხარებითა მოკლულ დედის წინაშე ანთოა გულში ის მხურვალე, ნაზი სიყვარუ-

ლი, რომელიც თვითონ ჰქონდა თავის პატარა ყავის მიმართ. მამამ თანა უგრძნო დედასა. აქამოდე რამეური რაღაც უღონოდ და უგრძნოდ იყო. ესლა გი თითქმის გამოფხინვლად, თვალებში ცრემლი გამოუბრწყინდა, ერთი ფეხი წინ წადგა ლაგერდავის დედისაკენ და უნებლიედ გატაცებულმა თავის წმინდა სინილისითა, რომელიც ამ დედისა და დედის წინაშე ამაყად წინააღმდეგ სძაგელს ცილის წამებასა, თამამად ხმა-მადლა წარმოჰსთქვა:

— ქალბატონო! ვფიცავ, მე არ მომივლავს! მე არა ვარ, სხვა არის მკვლეელი! მე იმათგანი არ ვარ, რომელნიც კაცებს სოცვენ.

ეს სიტყვები, პატრონის გულის სიღრმეში ამოძახილი, ისეთის სიწმინდით იყო თქმული, ისეთის გულთ სანახებელ სიმატითა, რომ ლაგერდავის დედა შეკრთა. ის ის იყო პირზე მოჭსდგომილად წყველა და ქოქვა, მაგრამ რაკი რამეურის თქმული მოისმინა, შედგა, ხმა აღარ ამოიღო, თითქმის გაქვავდა და თვალები, რომელშიც ცრემლი აღარ ჰქონდა, მიახუნა რამეურს. რამეურის თვალს რაღაც ძანეტიური ძალი მიეცა ასე რომ უბედურმა დედამ თვალი ვერ გაუსწორა, თავი ჩადუნა, მელაგები დაეშო თითქმის მოჭსწედა და თავისი რისხვა და წყველა თან გაატანა მხურვალე ცრემლს, რომელიც თვალთაგან წასქდა.

როცა რამეური სატუსაღო ეტლში ჩასაჯდომად წაიყვანეს, თან აედევნა სახლთან მოგროვილი ხალხი, მძულვარის თვალით და წველით მისდევდა ხალხი და ზოგნი იძახოდნენ კიდევ: „დასახლობია, დასახლობია.“ საწყალი რამეური ხან უკითხვებოდა, ხან წითლდებოდა. განსაკუთრებით მაშინ უფრო დაუწყო გულმა ტყა, როცა კიდე ბაღში დაინახა თუ არა, შიშით დაიკვილა და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა გაიქცა, რომ ამ ავაზაკს მოშორებოდა.

როცა ეტლში ჩასვეს და ორი პოლიციელი აქედ-იქით ამოუყვდა, რამეურმა უნებურად წამოიძახა:

- ჰსჩანს, ძალიან ჰგვარებიათ?
- ვინა? ჰკითხეთ პოლიციელებმა.
- ის საწყალი უმაწვილი კაცი.

— ეგრე გოცნით?

— წად უნდა იყვნენ კაცნი, რომელიც სხვებსა ხოცვენ! ქსთქვა წამბეჭმა და ღრმად ამოიღეს.

პოლიციელმა ერთმანეთს დიმილით შეხედეს და ერთმა მათგანმა თავის-თავად წაიდუღუნა:

— თავს ისუფლებ, ჩემო კაცო, მაგრამ მაინც ვერ მოგვატყუებ.

წამბეჭი აქედამ თავის უსიხარულო სადგომში წაიყვანეს. როცა მივიდა თავის ბნელს და ტალახიან კიბესთან, წამბეჭმა სწრაფად აიბნინა კიბე, უკან აედევნენ პოლიციელები. გიჟსავით შევარდა თავის ოთახში და უვიროდა: „ჟაბ, ჟაბ!“

— მამა! მამა, მამა! იძახდა პატარა ყავი და გაფითრებული, გულ ამოჟღადრი, კანკალებით და თრთოლით მივარდა მამას და ჩამოკიდა უკლებდ. მამამ ხმა ამოუტყლივ მიიკრა შიგლი გულზედ, ჭკოტნიდა, სიხარულით ხან იქით მიატრიალებდა, ხან აქედ, ათამაშებდა ხელში ბურთისავით, უღოლელებდა, ეაღერებოდა, თავზედ ხელს უსვამდა და გიჟსავით შეჭხარდა მისთვის დაუუკანებელის ბაღლის შაწაწუნს სახეს.

— რა რიგად მიხატავან! განაგრძო ბაღში სიცილითა და თავის შაწაწუნს თათებითა უწევდა თავის უბედურს მამასა გამტკვერინებულს თმასა: ხომ აღარსად წასვალ, მამო? ხომ თავს აღარ დამანებებ?

ამაობაში პოლიციელებმა მოჩხრიკეს იჭაურება, ცარიელი ყუთი ახადეს, დავლეჯილი ლეიბი გადმოაბრუნეს, გადმოაქოთეს რაც კი წამოძნებები იყო, სამუშაო იარაღი გაუსინჯეს, სისხლი ხომ არას დაჭსნევიაო. იმათ ეოცნათ, რომ ამ მკელ-კაცის ბუნაგში უწინდელის აკვაცობის გემს წასმეს გიგოვითო. ნოქლმა უფრიც არ ათხოვა ამ პოლიციელების ფაცა-ფუცას. მთელი მისი ყურადღება შეჩერებული იყო შაწაწა ბაღზედ.

— აბა ერთი შემომხედე, ეუბნებოდა ბაღის: რათა ხარ გაფით-ლებული? ხომ კარგათა ხარ? მაგოცე, ჩემო კაცო! მომხევი, ჩემო საყვარელო ბაღო! მე არ მიშეუბნენ შენს სიხსკავად. გესმის, შენ-თან არ მიშეუბნენ, შენთან, ჩემს გვრიტთან და ანგელთან. ხომ

კარგად გაჭმევენ? ვინ გივლის? მითხარი, ჟაკ, ჩემო კარგო. ჟაკ, ძალიან ჭწუხდი უხეზოდა?

— არა, უზასუსა ჟაკმა ღიმილით: ის მივლიდა.

— ვინ ის?

ბაღღმა მოიხედა უკან და დაინახა ტანად მაღალი კაცი, რომელიც გულ-ხელ-დაკრეფილი იდგა ფანჯარასთან და ელპანაკებოდა გამოშვებული. ნოქლმა მიიხედა, მაგრამ ბნელაში მარტო მაღალი ტანის კაცი დაინახა და მისი მომსახე პირის სახე, დაწვრილებით კი კარგად ვერ განჩინა.

— რა ჭკიანი? ჭკითხა რამბერმა შვილს.

— ზასკალ არტესი, უზასუსა ბაღღმა.

ნოქლი დაჩაქილი თავის შვილის წინ, სწრაფად წამოკარდა ფეხ-შედე, მივიდა არტესთან და თავ-მოწონებით უთხრა:

— თქვენ აქა ბძანდებით, არტეს? ერთი უთხრით ამათ, რომ მე კაცის მკვლელი არა ვარ.

— კაცის-მკვლელი! განიმეორა ბაღღმა და თვალები დაჭყლიტა.

ზასკალ არტესმა ფეხი წინ წამოადგა და რამბერს დააკვირვა თვალი, სასკე მწუხარებითა და გარცხულის სიბრალეულითა. ამ თვალში გამოჩნათდა სამწუხარო ეჭვიცა, გულმტკივნეული თანაგრძნობაცა და უსიტყუო სამდურავიცა. ამ თვალმა, რომლის აზრიც ცხადი იყო, უფრო თავ-ზარი დაჭსტა საწყალს ნოქლსა, ვიდრე მთელმა იმ ბრალეულობამ, რომელიც აგრე მოულოდნელად თავს მოახვიეს უბედურს.

რამბერს უგუარდა არტესი და პატივსა ჭსტემდა მხურვალებით, აღტაცებით როგორც შვილი მამასა. მის მომხილავ ძალით და სიკეთით მიზიდული რამბერი თან ჭსდედა ყველგან არტესსა თებერვლის და მაისის არეულობის დროს. არტესი მისთვის ყველაფერი იყო: ხელთ მძვანელიცა, ჭკუარც, სინიღისიცა. ბრძოლის კავაგლასი ერთად გამოიარეს, ერთად გამოიარეს ციხეში ჯდომაცა. ბედილის ციხეში რამბერს, არტესთან ერთად ერთს

სენაკში დაწვედნულს, წამდენჯერ გაუგონია არტესის დიდებული, მსურვალე ნუგეშინის სიტყვა. წამდენჯერ სმა გაგმენდით უფრო უგდია, როცა არტესი უქადაგებდა, რომ უმაღლესი სიხარული ის არის, რომელსაც კაცი ჭკობნობს თავის კაცურის მოკვლეობის პატიოსნად აღსრულების შემდეგ და როცა წინასწარ - მეტყველსაგით გულ-მსურვალედ დადებდა, რომ ღრეობით დათრგუნვილი კანონი და სიმართლე როცა იქნება იქნებედ წამოადგება და ძლეოთ შეიმოსება. წამბერი გულში ინახავდა ამ სამწესწერა, მაგრამ სანუგეშო ამბავს წარსულისას. მხოლოდ მართლს სიყვარულში, მისმა მუხთლობამ და სხვა და სხვა უბედურებამ გადააყენეს წამბერი იმ სწორე და პატიოსან გზი-დამ, რომელიც ერთ ღრეს უზენა მას არტესმა. თუმცა ბევრი ჭირი და ვაი-ვაგლახი ნახა თავის სიცოცხლეში, თუმცა ბევრი იმედი გა-უმტყუნდა და გული თითქმის ეკვლაფერებდ აუტრუგდა უბედურების გამო, მაგრამ მაინც კი გულის სიღრმეში ინახავდა ბრძალ თავიანის ცემას არტესისას, რომელიც შეურყეველი წარმომადგენელი იყო სი-მართლისა და ვალდებულობის იდეებისა. ამიტომაც ესლა, როცა მის ოთახში კაცთა მართლ - მსაჯულობის წარმომადგენელი იუენი და ეპებდნენ ავ-კაცობის გეშა, წამბერი მარტო ერთს გამგითხავს და მსაჯულს ხედავდა — ეგ გამგითხეული და მსაჯული არტესი იყო; მარ-ტო ერთის განახენისა ეშინოდა — არტესმა არ შემოძულესო.

— თქვენ გიპატრონებით ჩემის ბაღდისათვის, უთხრა არტესს წამ-ბერმა: ერთი ეს მიბძნეთ, ამდენი ხანია რაც თვალიდამ მიმეფარეთ და დღეს აქ რა გზით მობძნებულხართ, ბატონო არტეს!

— მე გასეთებიდამ შეკითხე თქვენი დაჭერის ამბავი და მოკე-დი აქ, უზახუნა არტესმა; მევე გაუმტერა თავისი პატიოსანი და გამჭკე-ტავი თვალი და ჭკობის: ახა, წამბერო არის თუ არა ერთი ბეწვი სი-მართლე მანც მასში, რასაც გწამებენ?

— სრულებით არაფერი, უზახუნა წამბერმა მოჭკით: მარტო ეს არის მართალი, რომ მე ღატავი ვარ; რომ მე შემთხვევამ მიმი-

ჟენა იქ, საცა კაცი მოჰქვდეს; რამე მე უსამართლოდ ბრალსა მდებენ.

— გინა გდებს ბრალსა? დაიძინა პატარა ყავა და აბრიალებულის თვალით გადახედა იქა მდგომით მოხეულთა.

— მას უბრალო ხართ? ჭკითხა ანტესმა.

— პატრონებსა ვფიცავ, უპასუხა რამბერმა.

ამ დროს მოუხსნა ჯერ რამბერს გამომძიებელი და უთხრა სიბრალულოთ:

— გერბოვნი სადგური გქონიათ.

— რა გქნათ? რაცა გვაქვს, ის უნდა ვიმყოფინათ. ფული ეგზე აღვიღად არ ეძლევა სკოლაში მუშა-კაცსა.

— ამიტომაც ისე ოსტატურად აგვიხსენით, იმოდენა ფული რა გზით ჩაგვიტანდა სკოლაში.

— რა ფული? ივითხა ანტესმა.

რამბერმა უამბო რა ფულზეა ღაპანაკი და მეტე დაუმატა:

— იქნება თქვენც არ დამიჯეროთ. მაგრამ მოიცადეთ, დეე საქმეში იწარმოვოს და ყველაფერი გამოცხადდება. ესე სომ არ იქნება რამე პატრონისანი კაცი ამისთანა სამაგელს აგ-კაცობაში გახვიონ. მე დავამტკიცებ ჩემს სიმატლეს და ჯერ ხანად ნუდაჩას მკითხავთ, პატრონო ანტესს, ნება მომეცით ამოუღებელი კოცნო ჩემი ყავი.

— მამი, ამით შენა წყენა უნდათ, ტიტინებდა პატარა ყავი და ეკვროდა გულზედ მამას, თითქო თავის პატარა თათებით ცდილობს მამა აჩავის დაანებოს.

— აჲ, ნუ გეშინიან, უპასუხა რამბერმა: მე ესენი ცუდს აჩას მიზმენ.

ამაობაში სახლის მოჩხრეკა გაათავეს და რასაკვირველია ვერა იპოვეს რა. გამომძიებელი წავიდა და ერთმა პოლიტიელმა უკადრისად უთხრა რამბერს:

— აბა, გასწი!

წასვლა ამ უამად ნიშნავდა უკთან გამოსაღმებს დიდის ხნობით და იქნება სამუდამოდ. ამ თეატრმა საწყალი რამბერი, წუთის წინად ღონე მიხდილი, თესხედ ძლიერ მდგომი, შეტრად გახსნივს და უწინდებული ღონე დაუბრუნა. იფიქრა, ზოდი ერთი ხელდასულ გეგმითა ზოლიციელის, გამოუსხლტები როგორმე ხელიდანა, მოგიტაცებ შეიღასა და გაგიტყვიო. მაგრამ ამ თეატრმა მალე გადაურა და ხმა დაბლა ქსოქვა: „ნეტა რისთვის?“ მეტე მიუბრუნდა არტესს და ანიშნა რა უკი, უთხრა:

— თქვენ გაბარებთ ამას.

— მე არ დავრჩები, შენთან წამოვალ, უთხრა ბაღდა.

— თქვენ გაბარებთ ამ პაშვს მინამ მე გამანთავისუფლებენ, განიშორა რამბერმა და ცრემლი მოერიო თვალებში.

— ნახვამდე, უპასუხა არტესმა და გაუწოდა თავისი დიდი და პატოლსანი ხელი.

— მაღლობელი ვარ, ქსოქვა რამბერმა. თვალები სიხარულით და თავ-მოწონებით გადავლო იქა მდგომთა, თითქო ამ პატოლსანის კაცის ხელის ჩამოართმევამ არამე თუ გამანთლავა, არამედ გაპატოლსა კიდეცაო. მეტე სწრაფად ჩავიკა გულში თავისი შეილი, გამოესალმა და გიჟსავით გამოვარდა კიბეზედ, სცა ხალხს თავი მოეწრა კიდეც.

ნოელ რამბერი ხელ ახლად გონსერევიკის წაივასეს. ისევე ისე უსიხარულოდ, უნუგეშოდ დაიწეეს დანა მის ტყვეობის დღეებმა. ამ ტყვეობამ, ამ ქვეუნიხსანს მოშორებამ, ამ ადამიანურის ცხოვრების მოკვეთამ, რომელსაც მარტოდ დამწყვედვას ეძახიან, თან და თან გამოაჩინა თავისი ზედ-მოქმედება უბედურს ტყვეზედ, ღრმად დაუსერა გული, დაჭსწვა, დაჭსდაცა, თითქო ცეცხლში იწვისო. ჭკრძინობდა, რომ უოკელივი ღონე მიხდოდა, უპატრონობა, უნუგეშობა. თავი ეწოდა მწკვანის ტკივილითა, თითქო ტყვია ჩაუსხამთო, ქალა ქსტუნდა, თითქო ეხდებო, სრულებით მოიშალა სულით და სოცრით; მას ქვეყნიდა და ჭკვემდა ორ ნაიში სენი. მართლაც, ერთის მხრით — ქსტანჯავდა ის

ბრალი, რომელსაცა ჰსწამებდნენ და მეორეს მხრით — სიჭკუა, რომელიც სწრაფად გაუმდებდა და ჰსწოდა უანასენელს ღონეს. უდრტვინებულად დაემოწმებდა თავის მწარე ბედსა და მიეცა იმ ნაღველს და განწირულებას, როდესაც კაცი, ჰგონებდა რომ ბედს კერძოდ ვერ წაუყა, აღარ ურჩობს, აღარ იბრძვის და ხმა ამოუღებელივით თავს იხრის და ეძლევა თავის ბედის წილს, საცა გინდა, იქ წამიღეო. სულ ერთია! ამბობს მაშინ იმედ გადწევეტილი ადამიანი და მზათ არის ისე დაქსთმოს სიცოცხლე რომ ხელიც არ გამოიღოს, ხელიც არ შეუბრუნოს გაბოროტებულს ბედსა. „დეე დამდონ სამაგელი ბრალი, ამბოდა გულისი ჩამბერი: დეე რაც უნდათ ისა ჰსთქვან... მე პატოასანი კაცი ვარ, საქმე ამაშია... ეს არის რაც არის... მე რომ პატარა უავი არა მეყანდეს, წარბსაც არ შევიხრდი, დეე რაც უნდათ, ის ექნათ.“

რადაც ელდით და შიშით დაუწყო ყურება თავის საშინელს ყოფასა. ჩამბერის მართალმა სიტყვამ იმის შესახებ, რაც შეემთხვა პირველ იანვრის ღამეს, ვერ გაჰსჭრა და გამოამძებელი ისევე იმ აზრზედ მტკიცედ დაჩნა, რომ დამნაშავე სწორედ ჩამბეა. მართლაც, ჩამბერისაგან თქმული ამბავი ასეთი დაუჯერებელი რამ იყო, რომ თვითონ ჩამბერიც ზოგჯერ ჰგონებდა ხოლმე თავის თავს: ცხადად, თუ სიზმრად მომეჩვენა ის საიდუმლო ქალიო? ამ უნუგეშო ყოფამ ისე გაწევიტა ჩამბერს ქანტი, ისე მიხადა ღონე, რომ სრულებით მოუკლა გული, რომელიც განწირულების წამს აღმოამაჩებინებს ხოლმე ადამიანს საწმენო სიტყვას სიმატლისას, კენესას დახატულის უმანკობისას. ჯერ პირველად ბრალდებას სუფულობათ ჰსთვლიდა, ესაა გი თითქო მის წინ თავი მოიდრეკაო, ამბობდა: „მე აღარა მეტქმის რა.“

ამბობენ, მართალმა კაცმა, განსაკითხველად წამომდგარმა სამჯავროს წინაშე, უნდა ერთის ზეგარდამო შთაგონებულ სიტყვით, დააწმენოს ყველა თავის სიმატლესად, მაგრამ საუბედუროდ, სამყრობიდე, განმარტობითი ტყუობა, სიბრტყელი შეწამებულის უმანკობისა — ყოველივე ესე ათახსირობს კაცს, რომელსაც გამოუვლია სამეცნიერო ტანჯვა ციხეში ჯდომისა, გამოძიებისა და ბრალდებისა.

ნოელ რამბერი სწორედ ამ მდგომარეობაში იყო. ამასობაში გამომიბა შესრულდა და საქმე სამჯავროში წარადგინეს. ნოელმა მოსარჩლევ არ ამოიჩინა და თვითონ სამჯავრომ დაუნიშნა. მისი კეტილიც ისე დაწმენებულიყო, რომ დამნაშავე რამბერია, როგორც გამოჰმოიკელი. მაგრამ არც კი ძალიან იცხვლებოდა თავს მასზედ, დამნაშავეა თუ არა; იგი მარტო იმას ცდილობდა, რომ თავი გამოეჩინა ღაპარაკითა და წინადაც იტყვირებდა პტეულ პტეულ ფრანკებსა. ამიტომაც საკვირველი არ არის, რომ რამბერს, კონტა უმაწვილ-კაცთან ღაპარაკი, დროს დაკარგვად მიანხდა და უგულოდ ჰყო და არათით უთავებდა სიტყვას მასზე. თუნდ ეც არ იყო, გამოსარჩლებას რა მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა მის თვალში. იგი უგუთეს მოსარჩლევ ქსთელიდა თავის პატრონს, შრომის-მოყვარეს ნამუო ცხოვრებასა. რამბერმა ითხოვა, რომ ჩემი ამბავი ჰკითხეთ ჩემს ნაცნობებსა და ამხანაგებსა. იმედი ჰქონდა რომ კეთილის მკტს სხვას არას იტყვიან. მაგრამ ბევრმა, რაკი შეიტყეს კაცის კვლას ჰსწამებენო, ვერ გახედეს შირ-და-შირ თქმა მისი, რასაც რამბერზედ ჰფიქრობდნენ და იცოდნენ, და ზოგმა კიდევ ჰსთქვა, რომ „ჩვენ მაგას ძალიან ცოტად ვიცნობდითო.“ იმ სახლის მეკარვე კი, საცა რამბერი იდგა, აჩვენა, რომ შირველს იანვარს რამბერი ასეთის გააფთრებულის სახით გამოვიდა შინიდანო, თითქო რაღაც საზარელის საქმის მოხდენას აპირებო. თვითონ საზოგადოებასაც ჰსჯეროდა, რომ რამბერია დამნაშავე, ვერ იმიტომ რომ გასეთებმა გააზვიადეს ეს ამბავი და სმა დაუყარეს და მეტე იმიტომ რომ დაჯერდაგი ცოტად თუ ბევრად ცნობილი იყო საზოგადოებისგან და გარდა ამისა ეგვლას ეცოდებოდა მწუხარე და უნუგეშო დედა. ამ სახით უჩინარი, მაგრამ პატრონის სახელი ნოელ რამბერისა, ამ კეთილ სინდისიანის მუშაკისა, რომელიც ასე გაჟვანტურად ებრძოდა სიღარიბეს და გაჭირებას, შეიქმნა კაცის მეკვლელის სახელად ასე რომ თვითონ რამბერის ამხანაგებიც, მასთან ერთად დატყობის უღლის მწეკვლნი, თავის ქნევით იხსენიებდნენ ხელში იმის სახელს.

ერთი კაციღა იყო, რომელსაც, ჯერ კიდევ ჭსწამდა ჩამბერის უბრალოება. ეკ კაცი იყო პასკალ არტესი. იგი ძალიან პატივსაცემად ჩამბერს და მის აღტაცებულ თავისნის ცემას თვისდაში იმით ხდილობდა, რომ განუზომელად ენდობოდა ყოველსაგანში. შეუძლებლად მიაჩნდა, რომ ნოელს კაცის სისხლში გაესვარა ხელი.

პასკალ არტესს არა ჭსწამდა, რომ ქვეყანაზედ ბოროტი უფრო მძლავრობს ვიდრე კეთილი. გულში ჰქონდა ღრმა, განუსაზღვრელი, პაშუერი რწმენა ადამიანის სიკეთისა. თავის-თავის საზომითა ჰზომავდა კაცობრიობასაც. მისს გაუ-კაცურს გულს არ უნდოდა ავიქრად აეღო, რომ ადამიანის გვამში დაფარულია თესლი ბოროტებისა. ბევრი დევნულება გამოიარა, ბევრი ტანჯვა კატაგან, მაგრამ ერთი ბეწვი მტრობაც არ გაუტარებია გულში თავის მტერთადმი. მისის აზრით, ამ წუთის სოფლის ცხოვრება ხელ-და ხელი ომია, საცა სიბრძნე და უვიცობა უფრო ბევრს ავსა შერება, ვიდრე ბოროტება. ამის შემდეგ, სხვა რა უნდა ეფიქრა ჩამბერსად, რომლის პატიოსანს ხელს ასე ხშირად ჭსჭყნია მისი ხელი?

— თუნდ მოეღმა ქვეყანამ ერთ-ხმად აღიაროს იგი დამნაშავედ, მე, მარტო ერთი ვიღაღადებ ხმა-მადლს მის სიმატელეს! ამბობდა გულში არტესი.

ძალიან უხაროდა, რომ მამას ცოტათი მაინც შეეწია, რადგანაც შეიღი მისი ჩაიბარა. ამასთანაც, თვითონ არტესი მწუხრავალი იყო, რომ ვისმეზედ მიემართა თავისი მამა-შვილური სიყვარული, რომლითაც საესე იყო მისი გული და გვაი. აქამომდე მაკ სათუთს გრძნობას სიყვარულისას, მის ბუნებასთან შეთვისებულს, სავალი არა ჰქონდა. არა ჰყვანდა ცოლ-შვილი, ამხანაგები სულ ერთი-ერთმანეთზედ დაესოცნენ ზოგი ომში, ზოგი საპურბილეში, ყოველ წლივ აკლდებოდა ვინმე და თან-და-თან მარტო რჩებოდა. მართალია, ჰქონდა კიდევ ერთი სხვა უფრო კრტელი, უფრო დიდი ოჯახი უფრო დიდთა სიხარულთა მომნიჭებელი, მაგრამ იმისთანა კი, რომელიც არ არის ისე ნეკემ-მცემელი, ისე მხურვალედ გულ-შემატკივარი, როგორც სა-

კუთარი ოჯახი — და ის კრცული ოჯახი მისი სამშობლო, მისი ქვეყანა იყო.

პასკალ არტესს უხარდა თავ-მოწონებით, რომ თავის ქვეყანას მტლად დაუღო ყოველსივერი. უხარდა, რომ მას შეჰსწირა თავის უმაწილ-გაცობის ბედნიერება და მოწიფულის სხივრობისა შემსჭვალულებანიც. როცა თავს გადავლებდა ხოლმე თავის ნამუყს ცხოვრებასა, თვალ-წინ წარმოუდგებოდა მრავალი მწუხარება, მრავალი ტანჯვა, მრავალი გაჭირვებული დღე, მრავალი იმედთა გამტეუნება, მრავალი ღალატი, მრავალი მარცხი, ხოლო ერთი იმისთანა მოქმედება, თუ აზრი ვერ წარმოუდგებოდა, რომ სანახურად გახდომიყო, როგორც ერთი უკადრისი რამ. იგი ყოველთვის პატიოსნურად, თავდაბლობით, მარტივად ასრულებდა მას, რაც სიტყვით ასე ადვილად მიგვაჩნია და საქმით კი ასე ძნელია და მძიმე — თავის მოვალეობასა.

რამდენი ბედნიერება, რამდენი გულის-წადილი, რამდენი ნატვრა სხვერვლად ეძლევა ხოლმე შეურუეველს იდეალს მოვალეობისას. რამდენჯერ მსურვალე ტრფიალებით ატაცებულს კაცს ჰსწეურის ხოლმე ერთს წუთს შედგეს სიყვარულის მომხიბლავს მდელოზედა, მაგრამ შეურუეველი, უძლეველი მოვალეობა მუქართ ეუბნება: წინ წადი, ნუ დაჰსდგებიო! იწეველება რომ უნდა წავიდეს, მაგრამ მაინც მიდის. და როცა ცხოვრების დღეთა დაბინდების დროს, კაცი იგონებს ხოლმე ყოველ მას, რაც ყოფილა, ყოველს, რაც წაჩსულა და კითხულობს თავის ცხოვრების მატანის ყოველს ფურცელზედ სიტყვას: „მოვალეობას“ ჩაწერილს მტკიცე ხელითა, ამოუფხეკელი, უჩინქათ, მაშინ იგრძნობს ხოლმე თავ-მოწონებულს კმაყოფილებას პატიოსანის მუშაისას, რომელსაც თავისი წილად ხდომილი დღიური სამუშაო სინილისინად შეუსრულებია. ტკირთი იყო მძიმე, მაგრამ ბოლომდე კი ჰსიდა. მსრები დაეღაღნენ, მაგრამ გული კი ნეტარებით უცემს თავ-მოწონე მკერდში. მუშავა შესაჩუჯა თავისი საქმე. ესლა თუნდა მოკვდეს, ფიქრი არ აქვს. იგი კმაყოფილია თავის-თავისა და საფ-

დაჰმაც ჩაიტანს ტკბილს ნუგეშს აღსრულებულის მოგაზღვებისას, ნუგეშს რომ კაცური კაცობა გაჭსწია, რომ საბუთი აქვს თავის-თავის პატივის-ცემა იქონიოს.

იმისთანა დროს, როცა ძლიერის და მტკიცე ხასიათის ხალხნი იქსაქსებიან, როცა ყოველისთეორი ნამცეცდება და საზოგადო სინიდი-სი ქტება, მაგალითი ამისთანა სამამულისშვილო გულ-გმირობისა მეტად სანუგეშებელი და წამაქმნებელია.

გარნა არტესი, თუმცა მტკიცე ხასიათის კაცი იყო, მაგრამ ამასთანავე მეტად გულ-კეთილი იყო, სათუთი, თითქმის დედობრივი გული ქტონდა. სიყვარული ნეტარებად, სულის საზრდოდ მიაჩნდა. იგი იყო ერთი იმათგანი, რომელთაც ასულდგმარებს აღერსი და სხვისათვის თავის-გაწირვა. თვითონ რისხვაც კი ამისთანა კაცებისა სიყვარულიდან წარმოჰსდგება ხოლმე. ამისთანა კაცებზედ ის ითქმის, რაც ბოროტებას ქსოქვა თვანცთელებზედ: „ამათ უფრო სიყვარული იცინ, ვიდრე მძულვარება.“

ამიტომაც არტესმა გულ-წრფელის სიხარულით მიიხარა უპატრონოდ დაგებული ჟაკი. სრულად მიეცა ამ ბაღს და ცდილობდა თავიდან მოაშორხოს შვიი თეიტები უბედურის მამის თაობაზედ. მაგრამ ამოდ ჩაუარა ცდამა. ჟაკს მეტად უყვარდა მამა. მუდამ ოხრავდა და ცრემლ-მორკული რაღაც სიმწანით იძახოდა ხოლმე: „მამა!“ ბაღი, თერ-მიხდილი, დაღონებული სშირად ჩაეიქტებოდა და მის ჰაწა სახეზედ ამოიბეჭდებოდა ხოლმე მწუხარება და შიში.

— რაზედ ჭეიქრობ? ჭეითხავდა ხოლმე არტესი.

— მამაზედ.

— ნუ ჭინაღლობ, სხვაცან არის წასული და მალე მოვა.

— არა, წასული კი არ არის, ცინეში ჭზის და აწვალეხენ.

— ჯინ გითხრა?

— მე თითონ ვიცი.

ბაღი ისევ ჩანუმიდებოდა ხოლმე და მიეცემოდა თავის მწვავს თეიტებსა. სმა-გაემენდილი, უიქრავი იჯდა და გაიუერებოდა საცოდა-

ვად, თითქმის შტეკი ჰქონდა. ესეთი ყოფა სწეულებათ დაჰსჩემდა საცოდავს ბაღსა. არტესი შიშობდა კიდევ ბაღის ამ ყოფის გამო და ამასთანავე იკვლევდა ამ უცნაურს სწეულებას როგორც ექიმი.

არტესი დარწმუნებული იყო, რომ საცოდავს რამეებს სწეურის შეიტყუას შეიძლოს ამბავი, ამიტომაც ნება ჰქონდა ტუსადის ნახვისა. როგორც იყო ნება მიჰსცეს და წავიდა რამბერის სახსავად. მივიდა და ნახა ჩაყვითლებული, დაუძლურებული რამბერი და ამასთანავე რასაკვირველია, მოაგონდა ბეკრი წელიწადი, რომელნიც თვითონაც გატარებინა ამ რიგად, როცა დატყრილი იყო.

— ახა, უთხრა არტესმა: ჭირში გატყრა არ უნდა. უნდა იცოდეთ, რომ ქვეყანაზე საშურლობილე იმისთანა არ არის, საიდანაც გამოსვლას არ შეიძლებოდეს. თქვენ მგონია ავად ხართ, რამე?

— იქნება, სწორედ მოგახსებოთ მეც არ მესმის ჩემის თავის ამბავი, უბასუხა საცოდავმა: თუნდ ეგეც არ იყოს, ჩემთვის სულ ერთია, ავად ვარ, თუ კარგად... თქვენ თვითონ იცით, რომ მე მარტო ერთი ნაღველი მაწუხებს: ჩემი ბაღი როგორ არის?

არტესმა უბასუხა, რომ ჟაკი კარგად არის, თუმცა კი ნაღველიანობს და ხშირად იგონებს მამასა.

— საწყაღი ბაღი! როდის შედიხარ იმასთან სეირნობა კვირის სადამოაბოთ? რა სინაჩულით დაწოდა ხოლმე ამწვანებულ მინდორზე და რა სინაჩულით გუუერებდი ხოლმე მე მის ცეცხლობას.

— მოითმინეთ, ზაფხულამდე და ნატვრაც ავისრულდება.

— ზაფხულამდე! თქვენ არ იცით რა რიგად ვახველებ! მე მგონია რომ ფეხტეების მაგივრად რაღაც ცარიელი თოვალა მაქვს გულში. მე წასული ვარ, ბეკრი აღარა დამჩენია რა.

— ეგ რაღა ფიქრად მოსასულია!

— მე არ ვდრტვინავ. მაგრამ სიცოცხლის უღლის წვეს ადვილი არ არის, როცა იქნება, დაიღუბი. მე მთელი ჩემი სიცოცხლე ჯაფა მიწეისა, როგორც ტყვეს და მოკვდებო როგორც ძაღლი. აი რა

მომქლის მე. თუნდა აქედამ თავიც დაგახწიო: თუ გეკ დაგახწიე, ჩემი მსგედრი ან კაიონა, ან გილიოტინა *).

— ხომ არ გაგიჟდით? რას ამბობთ?

— სასაცილო კი იქნება რომ სიცოცხლე გილიოტინის ქვეშ დაუღო, ჭსთქვა რამბერმა და ისეთი მშრალი სიცილი მოუვიდა. რომ სიცილი საზარელ ხველად გადაქცა,

ნასკალ არტესი შეგნათ ამ საზარელ სიტყვებზედა და წამოვიდა საზურგთბილიდან რამბერის სიცოცხლეზედა იმედ გადაწყვეტილი, თუძა კი გული დააწყუნა, რომ რამბერი დამნაშავე არაა. ნოელი კი მტირე სიამოვნების შემდეგ რომ არტესი ნახა, ისევე იმ განწირულების მოწყურებაში ჩავარდა, რომელიც სიჭლექის მოსდევს ხოლმე.

— არა, არა, ჭეშმარიტად იგი გულ-მწარდ: ვეგელ გათავდა, ჩემი აღსასრული მოდის! ვაი თუ მოკვდევ მინამ გამასამართლებდნენ? ვაი თუ სამართლამდე ბედმა აღარ დამაცადოს? ხომ ვეგელნი დამნაშავეთ მიტნობენ მაშინ! კარგს სახელს არ დაუგდებ ჩემს ჟაგს! საწყალი პატი! მე კი მინდოდა რომ იმისათვის სიმდიდრე მიმეძინა და დამეგდო! რაჟს არა ენატრულობდა იმისთვის! რა არ მინდოდა მექნა! უაჟელივე ეს გაქრა, დანთქა! მე გრამს ვკლარ დაგუგდებ, გრამს! რაღაში ვარგოვარ ესლა მე? იმის ნებაც არა მაქვს, რომ ჩემი ტანი სიკვდილს შემდეგ კლინიკას მიუყიდა განსაჭრელად! ჩემი ტანიც მე აღარ მეკუთვნის ესლა? არ მეკუთვნის, არა, ჩემი ტანი ჩემი აღარ არის, იმათია.

იგი ფიქრი სიკვდილისა და სიღატოებისა თავიდან აღარ შორდებოდა რამბერს. იყო დრო, როცა რამბერს ეგონა ჩემს საქმეებს ისე მოგიყვანო, რომ ჩემს შეილს ჭქონდეს ის, რაც ჩემს დღეში მე არა მქონია, ესე იგი, მოსვენებული ცხოვრებაო. უგულბლობა და პედნიერებაო. ესლა კი იმუღუგულ იყო უაჟელს ფერხედ იმედი გადაწ-

*) გილიოტინა თავის მოსაკვეთი მაშინაა.

უეიტა; მის შვილსაც იგივე ბნელი, უწყალო და აუტოლებელი ბედი მოულოდნად; იგივე გაჭირვებული ცხოვრება, იგივე ტანჯვა და იგივე სიკვდილი.

და ამის წარმოდგენაზედ ამ საცოდავს სხევამღს კანთ-მართლ-მსაჯულებისას აღმოუჩნდა გულიდამ ერთი საზარელი, მწვავე, მსეტური და გიჟური ხათ-ხათი და ვაისმა ერუდ საპერკობის ნესტიან და მწუვდიად თაღებ ქვეშ.

IV

დანიელ მარტელს კი ერთხელ კიდევ ბედმა ხელი მოუშორა. ლავერდაკს შესვლა და ამ შესვენრიდამ კვლავ გამაჯვებული გამოვიდა. პოლ ლავერდაკი რომ მოკლა, მოვიდა შინ, ჩაიგეტა კარი თავის კაბინეტში, რამდენჯერმე გადიგითხა ზიზლით და კადნიერის თავ-მო-წახებით ავ-ბუდინი ბარათი, რომელსაც ორის კაცის სიცოცხლე მტლად დაუდო. „სულელი არ ვიყავ! იფიქრს მორტალმა და სირცხვილი მოსდიოდა ბარათის ზოგიერთს სიტყვებზედ: განა ამისთანების მიწეკა შეიძლება!... ამისთანებსა ქსწერენ მხოლოდ მაშინ, როცა ყოველის-ფერი ხელიდამ წაგსვლია, როცა თავი ძლივსა გიტოვს კისერზედ. მერე კი ისე მოვა ხოლმე რომ კანმა ყოველივე წვეთი მელანისა უნდა გამოისხნას თითო ჩაივ სისხლითა. დიად, ზოგჯერ ძალიან ძვირად ჯდება ხოლმე ერთი კალმის მოსმა.“

აილა და ანთებულ ბუნარში ჩააგდო ბარათი. ერთს წუთს შემდეგ ერთს ბეწვა ფერფლად იქცა იგი და ამ ერთ ბეწვა ფერფლის გამო მან კაცი მოკლა. შეუძლებელია, ამ ფიქრს არ გაეფლო მორტალის გულში, მაგრამ იგი არ ნანობდა მას, რაცა ჭეშნა, სინილისი არ ამხილებდა, არ ნადულობდა. მას აწუხებდა ფიქრი იმ უცნობ კაცზედ, რომელიც ისე მოულოდნელად შეემთხვა კანის-კვლის დროს. მაგრამ რა? ბედმა ბოლომდე მოუშორა ხელი. მეორეს დღეს გულში დანებით წაიგითხა გასუთებში ამბავი ლავერდაკის მოკვლისა და მისის მკვლელის ნოქლ რამბერისა.

ამსობაში კლარა მორტალი სრულიად გულ დამშვიდებული იყო, რადგანაც დარწმუნებული იყო, რომ უმაწილ-კარს არა აუტყდებოდა და მთელი ღამე ძალიან კარგად ეძინა და მეორე დღეს მოუთმენლად ელოდდა თავის ქმრის ნახვას, რომ ნიშის მოგებით უთხრას: „ნაო, გამოგატყდეთ ხელიდამ თუ არა საცოდავი სხეულები.“ მარტოდაც რა წამსაც ქმარი მის ოთახის კარებში მოდგა, კლარა მიეგება და ციკად და დარინებით ჭკითხა.

— ლაგერდავი მოვიდა განა თქვენს სახლსაგან?

— ლაგერდავი, ქსთქვა მორტალმა მძიმედ და წყნარად ასე რომ თვითგუული სიტყვა როგორც ხსნალი ისე ხედებოდა გულს საცოდავის ქალისას: ლაგერდავი ესლა მკვდარია.

კლარას ზირველ ხანში გონება მიუხედავად გაცრეხისაგან და შემდეგ კი, როცა კარგად მოიხსნა თვითგუული სიტყვა ქმრისა, ელდა-ცემული უკუიქცა ქმრისაგან.

— თქვენ მოგიკლავთ, თქვენ! შეჭმისა კლარამ.

— მე? უნახუა მან და მაწილა გასეთი: ლაგერდავი მოუკლავს ლეკულს ავაზაკს, რომელიც საქურდლად შეჭმარია.

— მოუკლავთ!

— დიად, აი წაივითხეთ, ჩემო კარგო კლარავ; მთელი ზარდით დღეს მარტო ამისეულ ღამზაკობს.

საცოდავი ქალი კანკალმა აიტანა და გაუთირდა; თვალი გაღმურდა გახეთქს. სტრიქონები თვალში აერჩინენ, მარტო ერთს სახელს ლაგერდავისასლად ხედავდა სტრიქონებ შორის და სხვას არაფერს. ესლა მარტოს მოუვიდა ფიქრად, რომ მისმა ცდამ ვერ დაიხსნა საწყალი სიკვდილისაგან, რომ ლაგერდავი ესლა მკვდარია და ამ საშინელ საქმეში დამნაშავეა ის უცნობი ავაზაკი გი არა, არამედ მისი ქმარი დანიელ მორტალი.

ჟერ უკლავად უწინარეს ის განიზრახა, მოდი წავალ ლაგერდავის სახლში და ჩემის თვალთ დარწმუნდებიო, მაგრამ მორტალმა არ გაუშვა და მთელი დღე და ღამე საცოდავმა ქალმა გულის ქენჯნით და წვალებით გაატარა. ზირველ ხანშივე მიხვდა, რომ ლაგერდავის მკვლედი დანიელ მორტალია, რადგანაც მარტო ამისათვის იყო საჭირო ლაგერდავის სიკვდილი. საცოდავი მუშა-განდი, რომელსაც ამ

სიკვდილს ახრებდნენ, უსათუოდ ის კაცი იქნებოდა. რომელიც მე გაგეზავნეო, ფიქრობდა კლარა: უსათუოდ ვეღარ მიუსწვრიაო, მისულა მაშინაო როცა ლავროდგე მოკლული იყო კიდეცაო და იგი დაუტყრიათო, მაშინ როდესაც მართლა მკვლელი კი გაქცეული უოდილაო. უოკელივე ეს ცხადად და სათლად წარმოდგენილი ქმნდა. მაგრამ რა საშინელებაა გული დაჯვარდნის ქაღმა რომ იმ კაცს, რომლის სახელსაც იგი ატარებს, სისხლით ხელი მოუწვრია! ამ ფიქრმა ისე დაქსწვა გული, ისე აამღვრია მისი ნატარსანი ბუნება, რომ ეტვი შეუვიდა, განა მოატალი იქამდე დადაზღუბოდაო, რომ მაგისტრის სახარული ავ-კაცობა ეკადრაო. მაშინ წარმოუდგა თვალწინ საცოდავი, შიშლით დაღუული სახე დატაცის, რომელიც ლავროდგის გასაფრთხილებლად გაქვსანა და ახლმა, არა ნაკლებ მწყავსა ფიქრმა გაუბინა გულში. ვინ იცის, ჭიჭირობდა კლარა: იქნება ის მთხოვარა დატავი შეადინა ადვილმა საშოკარმა და მართლა იმან მოჭკლა ემაწილი კაცი, მაშინ ხომ მე, მე, კლარა, ვარ დამნაშავე, მაშინ ხომ ჩემგან არის იგი მკვდარი, რადგანაც მკვლელს ხელი მე მოგუშვართო! და საცოდავი ქალი იტანჯებოდა ამ ცამოუჩვეველ ეტვითა და ფიქრებითა. არ უნდოდა არც ერთი დაეჯერა, არც შეერკ; უფრო რჩებოდა თვითონ დასდებოდა უნებლიეთი ბრალი ამ საშინელის უბედურებისა, კიდრე ელიარებისა თავისი ქმარი ავსავებ კაცის მკვლელად. ხოლო უცნაური იდუმალი ხმა გულისა ეუბნებოდა გაუწყუტლად, რომ ლავროდგის მკვლელი — დანიელ მოატალია.

კლარას უღონოდ ქმნილს, ზარდაცემულს, კერ ეშინოდა თვლი გაეწორობინა ქრმისათვის, მაგრამ რამდენადც უფრო ჩაფიქრდა, რამდენადც უფრო იტანჯებოდა მძიმე ეტკითაც და საზარო ფიქრთაც, რომელიც არ უნდოდა დაკერნა და უნებლიედ სჯეროდაკი, — იმადენად უფრო თან და თან ღრუხუ მოდიოდა. ბოლოს, როგორც უოკელმა გულფიცხმა ადამიანმა, მოთმინებიდამ გაძლსულმა, დააპირა პირდაპირ იერიშს მივიტან ჩემს ქმარსკდაო და რაც მომივა მომივიდესო. მეორე დილას რიხინად, მკვასედ და მოკლედ უთხრა გარცემულს ქმარს:

— დაჭერილმა ღატაკმა კი ანა, პოლ ლავერდაკი თქვენ მოჭკა-
ლით, თქვენ!

მორტალი მსდელი კაცი არ იყო, მაგრამ ამ უამად კი უწყლადმა
გაუზიანა ტანში; ცხდად ჰგონებოდა, რომ ამ ქაღალს ხელშია ესლა
ბედი მთელის ამის სიცოცხლისა. ხოლო თავის თავზედ მომიდეო არ
შეუგონო და თავის ჩვეულებრივის დაცნობითა უნასუხა:

— მადლობელი ვარ, ჩემო კლარკო, რომ ეგრე ადვილად განს-
დეთ კაცის მკვლელად ის კაცი, რომლის სახელსაც თქვენ ატარებთ.

— ჩემთვის რაიკი ერთია, ლავერდაკი დუელში მოგიკლავთ, თუ
ავასკურად, უნასუხა კლარკამ და მორტალის თავს თამამად გაუსწო-
რა თავლი: ფიცს დავებ, რომ თქვენის ხელით არის მკვლარი

— ჩემდა საბედნიეროდ, ქსთქვა მორტალმა იმავე დაცნობითა:
მკვლელი მართალ-მსაჯულუბის ხელშია.

— განა ვინ იცის რომ მკვლელი ის არის?

— ეგ კი შეტის შეტია! დაიუვირა მორტალმა: მე გთხოვთ მაც
ლანკაკს თავი დაანებოთ, ეგ თქვენი უგუნური და ჩემი სამარცხვინო
ეჭვი შეაყენოთ იმ დრომდე, ვიდრე სამართალი მართალს აღმოა-
ჩენდეს.

— მართალსა? ქსთქვა ცივად კლარკამ: მეც მართალს ვეძებ. იქ-
ნება გგონიათ, რომ გულის ხმა სამოსამართლო საქმეში არაფერს
ნიშნავს? ვიდრე ვაბრეოთ, მე მტკიცედ და შეურყეველად დარწმუნებუ-
ლი ვარ, რომ დაჭერილი ღატაკი ამ საქმეში უბრალა. იცით კი,
რა მიზეზით შევიდა ის კაცი იმ სახლში, საცა დაიჭირეს.

— იმ მიზეზით რომ მოჰყავს უნდოდა რისიმე.

— სტუუთი, მე გამოვკზავნე.

— თქვენ?

— დიად, მე. კლისეის მინდვრებზედ შემხვდა (ეჭვი არ უნდა, ის
არის უსათუოდ), მე შეკეხევე იმ მოსუდიყო და ლავერდაკი გაეფ-
თხილებინა, რომ იმ სახლში არ შესულიყო.

ამ სიტყვებზედ მორტალის სახე მოიღრუბლა; თავი ჩაჰკიდა,
როგორც კაცმა, რომელსაც მოულოდნელად წინ დაბრკოლება დახვდა,

მაგრამ მცირეს ხანს შემდეგ ამაუდ აიღო თავი მაღლა და იმავე გულ-
გრძელობის დარღვივითა ქსოქვა:

— თუ ეგ მართალია, ჩემო ქალბატონო, თქვენც მონაწილე
ყოფილხართ ლაგერდავის სიკვდილშია. თქვენ მიგიბრუნებოდათ მკვლელობა.
ხოლო ნება მომეცით ორიოდ სიტყვა გითხრათ თქვენის უგუნურობის
და გულუბრების კვების თაობაზედ. თქვენ მე გმულებართ, — ძალიან კარგი.
თუმცა ეგ ჩემთვის დიდად შესაწუხებია, მაგრამ იმედგანადა კარგ ჭირ-
ში გამოყენებული, რომ მაგ თქვენს მძულვასკობასაც გაუძღვება. ხოლო
მაგ ბრალს, რასაცა მდებთ, მაგ ცილის წამებას, რომელსაც შეუძლიან
პატიოსანი კაცი ბრალეულის სკამზედ დასვას, — ვერც ავიტან და ვერც
შევიწინებ. მე იმედი მაქვს, რომ თქვენ თავის დროზედ ეგ სხვა-
ნურად გაგისდებთ და ბოდიშს მოიხდით ჩემ წინ, მაგრამ ერთი ეს
მანდა შევიტყო, რას იქმოდით თქვენ, რომ ახამც თუ მარტო გუ-
ლის ხმა გაჟერებდეთ, ახამც სასუთიცი გეჭირათ ხელში, რომ მე
კარ იმისი მკვლელი?

— რას ვიქმოდით? უნასუნს კლარამ მტკიცედ: მაშინვე. მართლ-
მსაჯულების ხელში მიგტყემა.

— აი და ბაჩქალა! კარგი, გვეყოფა ეგ ზღაპრები, ქსელობის
საქმეს დაუბრუნდეთ. თქვენ ცხუროთ საბუთი იქონიოთ, რომ მკვლელი
სწორედ ის დატყევილი კაცია; თქვენთვის საბუთის საჭარო, რომ
თქვენს ქმარს ეტვი აჭხადოთ. პატონი ბძანდებით, ეგ საბუთიც მო-
გერთმევთ.

— ვინ მომცემს მაგ საბუთს?

— თვითონ ის. რას იტყვით, რომ თვითონვე ქსოქვას, მე მკა-
კალ ლაგერდაკიო და ახა სხვამაო.

— თუ თვითონ იტყვის?

— დიაღ, თვითონ.

კლარამ ხმა აღარ ამოიღო; გონება მიუწდომელმა გულდინჯო-
ბამ და გაბედვით ლაპარაკმა მოტყდისამ გააღრა კლარა და გზა და
კვლი აუჩივა. პატიოსანი ქალი უნებლიედ დაემოწმებოდა კადნიერს და

ლადს სიცრუეს, რომელიც ეგელაზედ უფრო მოქმედობს ხალხე
წმინდა, გულ უბრყვილო ადამიანზედ, წადგანაც თვითონ ამ გვარს
ადამიანს არ ძალუძს ტუთილის თქმა. მორტალის გაბედაობამ სრულად
შეუშალა კლარს აზრები და მის გულში ხელახლად გაიღვიძა ეჭვი:
ხელახლად მოჰყვა თავის თავის დაწმენებას, რომ მორტალი ამ საქ-
მეში უბრალოა და დამნაშავე რამეზია, რომელსაც თვითონ თუშნა
არ იცნობდა, მაგრამ გაზეთები კი გაჰყობდნენ, რომ თოკიდან გამო-
შეებულნი ავაზაკიან.

— ჰსჯიან, ჰსთქვან კლარამ ბოჯი: მოვიცადო, მინამ ის თვი-
თონ გამოტუდებო...

ამით დაიშვიდა გულა, მოშორდა თავის ქმარს და წავიდა თავის
ოთახში. ქმარი დარჩა მარტოდ; ჰგრძნობდა რომ კისრად იღო
მხიმე საქმე, რომელზედაც დამოკიდებული იყო მთელი მისი სიცოცხლე:
უნდა მოესრულებინა, რომ ნოელს რამბუქს თვითონ ეკისრნა ლავრდა-
კის მოკვლა და ჯალათის ხელში ჩაეგდო თავისი თავი.

მორტალი ძალიან შეწუხებული და აჩუქილი იყო. მას ახა-
ლი ფათერაკი კი არ აშინებდა; მას გულს უწელავდა ის ფიქრი რომ
შეიძინა მტერი, ვინ იცის, იქნება, ეგელაზედ უფრო საშიშარი, ეგე-
ლაზედ უფრო დაუძინებელი და იგი მტერი ის ქალია, რომელიც მას
უყვარს. მართალია მხურვალე ტრფიალება დროთა განმავლობაში ცოტად
გაუნელდა მორტალს ღნაწენმა ამჟამტავენებამ ასწავლა ისე მოიქცეს რომ
კითომიც აინუნშიაც არ მოსდის კლარას გულცილობა, მაგრამ გულის
სიღრმეში კი კიდევ ჰქონდა იმედენა სიეგარული, იმედენა გაუმძღა-
რი წადილი და თავ-მოწონება, რომ არ უნდოდა კლარას ჰქონოდა
ამაზედ ასეთი სამარცხეინო აზრი. ამ სახით ხედავდა, რომ მისი სა-
კუთარი ბედნიერება, ცოლ-ქმარობის მშვიდობიანობა და იქნება თვითონ
მისი სიცოცხლეც საფათერაკოდ ხდება. ძალა რომ მოესმინა, ვერ ბე-
დავდა, ეშინოდა, რომ განწირულებამდე მიღწეული კლარა მარტო
ერთს სიტყვას იტყვის და სრულებით დამღუპისო. მხოლოდ ერთი
ღონედა იყო თავი გადგრძნინა: ეგ ღონე მოტყუება იყო, ხედავდა,

რომ ესაა კლარა უოკლეფერზედ მზა აზრის, აზრებზედ არ დაიზოგავს თავს და უნდოდა როგორმე მოეხიზნა. ამისათვის საჭირო იყო რომ კლარას ეჭვი როგორმე გაუქაწელოს და რაკი ეჭვი აღარ ექნებოდა, მაშინ რიღისი ემინებოდა. მორტალმა როგორც გაშედეგმა და საქმიანმა კაცმა მაშინვე მოისაზრა, რომ როცა რამბერს საქვეყნოდ გათქმევენ ლაგერდაგი შუ მოკვალა, კლარა მარტო მაშინ აიყრის ჩემზედ ეჭვსა. მაგრამ როგორ უნდა გათქმევენებისა და რა გზით? დიდხანს იფიქრა მორტალმა და ბოლოს გადაწყვიტა, რომ ეგ უნდა როგორმე გათქმევის თვითონ რამბერს და ამით ბოლო მოეღოს ამ საქმეს, რომელზედაც დამოკიდებული იყო მთელი მისი ბედი და სიცოცხლე.

ველზედ უწინარეს წვერი და უღვაში მოიპარა. ამისგან სრულად გამოეცალა სახე ასე რომ ქუჩაში მისი მახლობლებიც კი ველარა ჰსცნობდნენ; რაკი ესე ნახა თავის-თავი და დაწმუნდა რომ კერა მცნობენო, წავიდა გამომდიეულთან, რომელსაც ძალიან კარგად იცნობდა და ჰსთხოვა ნება მომეცია, მეც დავეწრო, როცა რამბერის კითხვა ექნება; დააწმუნა რომ საშინლად მომიხდა იმ უბედურის ნახვა. გამომდიეულმა, რაღა თქმა უნდა, მაშინვე აუსრულა უცნაური წადილი ამ გაღენიანს კაცს. ამ სახით მორტალი შეხვდა რამბერს და აზრზე თუ აზრებზედ ისმენდა საწყალის ჩვენებას, აზრზედ, გამომდიეულის ნება-რთვით, თვითონაც ორიოდეჯერ ჰკითხა ამავე იმ უცნობის კაცი-სა, რომელსაც, ნოელის სიტყვით, მოკვლა ლაგერდაგი, ან საბრძოლო რამბერი რას მოიფიქრებდა რომ ეს კონტა გამომხრანჭული კაცი ლაგერდაგის მკვლელი და გულწრფელად მოჭევა და უამბო ველაფერი. ბოლოს დაუმატა რომ თუმცა მკვლელის სახელი არ ვიცნო, მაგრამ რომ გნახე კი, ვიცნობო.

— რათ იცნობო? ჰკითხა გამომდიეულმა: იმითი სომ არა რომ ამბობო შენი ხშირი წვერი ჰქონდაო და უწალო და მხეცური სახის მუტუელებო?

— არა, უპასუხა ნოელმა: ხმაზედ ვიცნობ.

— როგორ თუ ხმაზედ?

— სწორედ. აი ესაა ასე მგონია უერში მადგას მეთქი იმისი რი-ხიანი მრისხანე და ღვარძლიანი ხმა.

— მოწოდებო ხელმოწერე, უთხრა მორტალმა რამბერს: მე გამოამძიებელი არა ვარ, ისე გარეშე კაცი ვარ, მაგრამ მაინც კი სასურველია ჩემთვის რომ უსაბუთოდ გაცი არ დაისაჯოს. მაგრამ ახა რომ გინდათ, თქვენ დაგისხნან მაგ სურსის საბუთის ძალით, აქაო და ყურში ჩამჩენიაო ხმა კაცისა, რომელიც რომ გაჩვენონ კიდევ იქნება კერძ კი იცნოთ.

რამბერი გაოცებული ყურს უგდებდა ამ სიტყვებს, რომელიც წარმოთქმულ იყვნენ არხინანდ, თავმოწონებით და ცოტა დანებოდა. ყურს უგდებდა და ჭკითხვდა თავის თავს: რა ვქნა, ეს ხმა რად შეცნობაო, თითქო ოდესღაც გამიცნობიაო.

— მართალი ბძნებაა, უბასუხა რამბერმა უიმედობის მოწიწებითა: მაგ საბუთით თავის დასხნა შეუძლებელია. მაგრამ რა ვქნა? ბრალსა მდებენ და უბრალო კი ვარ.

ესა ჭსოვება თუ არა, ხველა აუვარდა და წითელი ლაქები გამოუჩნდნენ ლოყებსედა.

— აი ყველაზად უფრო მტკიცე განაჩენს სიკვდილისას ეს დამიწერს, დუმატა რამბერმა, გაიჭნივა თავი და უღონოდ ჩამოჭყავს ძირს შელაკები.

შინ რომ მოდიოდა ნორტალი მხიარულად იყო და ჭივიჭრობდა:

— ზირკელი ბიჭი გადადგმულია. მე ესლა უშიშრად შემიძლიან იმასთან ლაპარაკი, არა მგონია, მიცნას. საწყალი! ახა რამდენი კაცი უნდა დაღუპოს ხოლმე კაცმა, რომ ამ ქვეყნაში გზა გაიკაფოს! მაგრამ რა? ერთით მეტი იქნება, თუ ერთით ნაკლები — სულ ერთია! თუნდ ეგ არ იყოს, ახა რა ეშველებოდა ჭკვიანსა და ძლიერს კაცს, თუ უღონო სულელისად კაცმა ყური უნდა ათხოვოს?

იმავ საღამოს მორტალმა გამაჯვებული სხნით უამბო კლარას, რომ რამბერი გნახეო; ერთი უბრალო რაღაც ქურდობაც კაცი უოფილაო, იქნება, ბუნებით არც ცუდი კაცი უოფილაყო, მაგრამ გარემოებას აკაცად გაუხდიაო. კლარამ ცივად და შეწუხებულის სხნით მოუსმინა და ნაღვლიანად უთხრა:

— მე გთხოვთ, ნუღაძას შეტყუით ამ კაცზედ, ნამეტნავად თუ მართლა დამნაშავედ არის. მე შეშინიან როცა კაცის-გვლასზედ მეღვაწეობიან და მე ძალიან მადლობელი ვიქნები, თუ მაგგვარს წასმეს აღარ მომაგონებთ.

— თქვენი სურვილი ჩემთვის ბძანებაა, უმასუხა მორტალმა, გა-
მოიცვალა რა უეტრად კილო: რატომ არის მეუბნებით, რომ წვერ-
ულვაში მოვიპარსე. მე მომაგონდა, რომ თქვენ გეჟავრებოდათ ჩემი
გძელი წვერი ამიტომ მოვიპარსე და იმედი მაქვს ეს ამბავი თქვენი
სასიამოვნო იქნება და ამასთანავე ჩვენი შემრიგებელიცა.

ხელი მოჭკიდა კლანას ხელს, მაგრამ კლანამ სწრაფადვე განმარ-
ტალა შიშითა და ზიზღითა.

— ბძანდებოდათ რამდენიც გნებავდათ ეტყე მიუგარებელ მსუთ-
უნასაც ქალათ, უთხრა მორტალმა ისევ უწინდებულად ცივად და და-
ცინივით: მე მოგიტანეთ ახალი ამბები იმ კაცის-მგვლასზედ, იმა-
ტომ-რომ მინდოდა დამემტკიცებინა თქვენთვის რამოდენად უსამარ-
თლოა და საწყენი თქვენი ჩემზედ ეტყები. ესლა გი რაც გნებავდათ,
ის იფიქრეთ. მშვიდდებით.

დაცინებით თავი დაუქრა და მაშინვე გავიდა ოთახიდან.

საწყალმა კლანამ ან იცოდა რა ექმნა. პირიდანვე ეტყვი მორ-
ტალის დამნაშაობაზედ თან-და-თან უქრებოდა. ესლა სამეოფი საბუ-
თი აღარა ჰქონდა რომ ამ საგანზედ მტკიცედ ან ჰყო ეთქვა ან არა.
მისი ჩხვილი, სათუთი ბუნება ერთს იფიქრებდა ხოლმე როცა ბო-
როტს ხედავდა და ხანგრძლივად გი ბრძოლას ვერ იტანდა. კლანა
ესლა ჰგონდებოდა, რომ ღონე მიეხადა, დაიღადა და მორტალი ისევ მის
ბძანებულად შეიქმნა. კლანას მაინც კიდევ ჰსძულდა თავისი ქმარი,
მაინც კიდევ ჰსწამებდა ბრალს და ეზიზღებოდა, მაგრამ იმოდენა
მხნეობა აღარა ჰქონდა რომ ის ზიზღი, მძულვარება და ბრალის პირ-
და-პირ წაყენებისა ქრძისათვის პირში. ამასთანავე ცოტა ოდნად ეჭ-
ვიც შეეპარა გულში, იქნება ჩემმა ქმარმა მართალი ჰქონება და რამ-

ბერი იყოს ღაკერდავის მკვლელიო! საწყაღმა ქაღმა თავი მოიხარა და მოწიწებით დაემოწმებოდა ბედსა.

მორტალიცა ხედავდა. რომ კლარა აქამდინანტ მტრულის თვალით იუწყებოდა, მაგრამ ეკ მტრისა ესეა დამოწმებუდიყო და ანა-ფერს საშიშარს არ მოასწავებდა. რა კი კლარას ფიქრი აღარა ჰქონდა, იგი თავისუფლად შეუდგა საქმეს და თავის დასასხნელად ამოხადებდა საბუთებს. მართალია, შესაძლო იყო კლარას ხელახლად მოჭებურებოდა მხნობა, გამოსულიყო და საქვეყნოდ ბრალი დაედო მორტალისათვის, მაგრამ მორტალს იმედი ჰქონდა, თუ რადესე კლარა ამას გაბედავსო, გვიანდა იქმნებოდა.

რამდენსავე დღეს შემდეგ დილით ნოელი რამეუკმა თავის ტახტზედ წამოწოლილმა გაიგონა კარების ჭრიალი. წამოიხედა და ნახა, რომ მასთან შემოვიდა ვიღაცა მადლის ტანის კაცი, კოხტად ჩატყული, როგორც ტყუობოდა, დიდი-კაცი იყო, იმიტომ-რომ უარული ქედმოხდილი მოჭევა და მაშინვე უკანვე გაბრუნდა, როცა უბძანა:

— თქვენ წადით. მე ნება მაქვს ამ პერობილს გელაზარყო.

უარულის წასვლის შემდეგ უცნობი სტუმარი რამდენსავე ხანს ხმა ამოუღებლივ იდგა და დაკვირვებით სინჯავდა საწყალს რამეურს, რომლის გამჭლევებულის და დამჭნარს სახეს კადევ ეტყუობოდა ნადვლით მოცული ამაჟი სიღამასე.

— კერა მცნობო? ჰკითხა მან ბოლოს წყნარად და რიხიანათა.

— კერა, უზასუხა გულ-გრილად რამეუკმა, თათქო ამის თქმა უნდაო: ავად ვარ, თავი დამანებეთო.

— შეჩვედრილვართ კი ერთმანეთს, უთხრა უცნობმა, რომელიც დანიელ მორტალი იყო.

— არ მახსოვს, უზასუხა ნოელმა.

— მე ერთხელ დავესწარი როცა თქვენ გკითხავდით გამომძიებული, უთხრა მორტალმა და თვალს არ აშორებდა რამეურის სახეს.

— ჰო, ჰო!... წამოჭსთქვა ნოელმა, ანიშნა მორტალს სკამი და თვითონ კი მაეურდო კედელს ხელებს ატყნო.

მოკრძალი ცოტას ხანს ჩაჩუმდა. საშინლად იყო გაუითრებელი, მის სახეს ეტყობოდა რომ რაღაც რომ აწევს გულზედ ღოდსავით, სტანჯავს და უნდა ამ ტანჯვას როგორმე მალე ბოლო მოეღოს.

— რამე, უთხრა მან ბოლოს: იცით თუ არა, რომ რაც უნდა კარგი ადგოვასი იშოვოთ, თქვენი საქმე წასუღია, უოკელითვე თქვენ გამოტყუებთ და წინაღუე მიხნეული ხართ დამნაშავეთ?

— გიცი, უნასუხა რამეკმა უიმედობის გუდინჯობითა.

— დამნაშავე კი არა ხართ.

— არავა, უნასუხა სწყაღმა და არც კი გაინძრა.

— იცით კი ვინ მოკლას ჯაგრდაკი?

— რომ ვიცოდე, ვიტყოდი.

— მაშ დიდუბულხართ.

— სრულებით.

— მაშ ეგრე უდრტვინველად ემოჩნდებით ბედს, ეგრე ხმა-ამოუღებლად კისერს უწვდით ჯაღათის ნაჯახსა?

— მე!... მე ჩემი თავი მივანდე აღმინათა, დეე რაც უნდათ ისა ჭქმნან. მე ერთი იმათგანი ვარ, რომელთაც ბედი ჭხნაგრავს. ქვეყანაზედ არიან უბედურები, ღატაკნი, დევნილნი. მე ერთი იმათგანი ვარ. დეე დამსაჯონ სიკვდილითა. ვის მოჭსტნობს ჩიჩქს უსამართლო განაჩენი? კაცთა მართლ-მსაჯულებს და სხვას არავის. რაც იქნება, იყოს.

— როგორ, არცა ნანობთ, არც იმდურებით?

— რაო, მითამ ვიტირთ? ჩემი ცრემლი მარტო სამასხაროდ გამხდის მე.

— შეილება არა გყავთ?

— ერთი შეილი მყავს, უნასუხა რამეკმა და რა მოაგონდა თავისი ყავი, ხელახლად მოეცა წინანდებული მხნეობა: ჰატარა ბაღლი მყავს, ღამიზი როგორც ანკელაზი. ამ წუთის სოფელს რომ ვშოკდები მარტო ის ჩემი ბაღლი შენანება და კიდევ ერთი სხვა აღმინათ.

— თქვენს შვილს რა ეშველება?

— აა ეგა მკლავს კიდევ, უზასუხა წამებრმა და მწუნარედ გაიქ-
ნია თავი: ჩემს ბაბლს არტესი ჭყავს, მაგრამ შესაძლოა არტესიც
მოკვდეს და მაშინ სულ მარტოდ-მარტო დარჩება. ეჭვ, მაგასუდ რად
მელაპარაკებით, წყლული ხელმეორედ რად ამატკივით? ნუ თუ გგო-
ნიათ, ჩემთვის ძნელი იქმნებოდა კისერი გამეწვდია თავის მოსაჭრე-
ლად ჟალათისათვის, რომ არა მჩებოდეს პატარა ბაბლი, რომელ-
საც დღეს დაუშწარებს სიცივე, შიმშილი, წუთრვილი და მარტოობა.
სიკვდილი კი არ მაშინებს, მე მაშინებს სიღარიბე, ის საშინელი სი-
ღატაკე. რომელსაც მე გუგდებ სამკვიდროდ ჩემს საწყალს ბაბლს!

— გინდათ კი რომ თქვენმა ბაბლმა არა ნახოს არც შიმშილი,
არც გაჭირება? ცივად წარმოჭსთქვა მოკრალმა, მიხვდა რა მაშინვე
წამებრის გულის-კტივილს.

— მინდა! დაიძახა წამებრმა და სიხარულით სავსე თვალით
დაცქერდა მოკრალს: განა შესაძლოა? რად მეუბნებით მაგას? ხომ
თქვენც იცით, რომ ეგ ფიქრათაც მოსასვლელი არ არის.

— რატომ? ძალიან შესაძლოა.

— კარგით ერთი, სირცხვილია ჩემისთანა უბედურის ეგრე მას-
ხარად აგდება.

— მე თქვენ გუებნებით, რომ თქვენი შვილი მდიდარი იქნება,
თუ თქვენ მოინდომებთ.

— ჩემი ყავი მდიდარი იქნება, თუ მე მოვინდომებ? აბა მით-
ხარით, რა არის მაგისთვის საჭირო? დაიძახა წამებრმა, შეეპარა რა
გულში დაუფერებელის დაფერება: რა უნდა შეეწირო: ხელი, ფეხი,
თავი თუ რა? ოდონდ მითხარი რა უნდა ვქმნა და გეფიცებით ყო-
ველსფერს რაც კი მწამს, გეფიცებით ჩემს ბაბლს, რომ არასფერს
დავზოგავ და ყოველისფერისათვის მზათა ვარ!

— უნდა დაიბრალეთ, რომ თქვენ მოჭკალთ პოლ ლაპერდაკი,
წარმოჭსთქვა მოკრალმა კადნიერად და მოჭრით.

— მე! დაიძახა წამებრმა და გაშტერდა თითქმის ფარი დაეცა.

რამდენსაჲ ხანს გიჟსაკით დაატქრდა იერ-მეჭათაღს და უგრძნობელს სახეს მორტაღისას; თავის-თავსა ჭკითხავდა, მართლა ვით-ხნა, თუ მე მომესმაო ის ბედ-კრული სიტყვებიო. მისმა სწეულები-საგან დასუსტებულმა თავმა კერ დაიტია ისეთი ყოვლად შემშუსკრელი აზრი. გონება დაქონია, საჭირო იყო დრო, რომ ისევ გონება მოეკრიფა, მოეფიქრა, მოეაზრა.

— ეგ შეუძლებელია, უგუნურებან! ჭსთქვა რამბერმა ბოლოს ხმა დაბლა, იქნევდა რა თავს, როგორც ბაშვი, უნუგეშოდ: როგორა ვჭსთქვა, რომ კაცი მოკვალ მეთქი? განა მე მოკვალდი? ან რად ვიტყვი მაგას? რაო ჩემო... რის გულისთვის, რას გამოვრჩები... ან თქვენთვის რა საჭიროა, რომ მაგისთანა პირობას მაღუტო?

— კაცი, რომელმაც პოლ ლავერდავი მოჭკლა, ჩემი შეგობარია, უბასუხა მორტაღმა გუჟ-გრილად და აჩ მოაშორა კი თვალი ნოელსა: და მე მინდა ის დაეხსნა. მე მინდა სხვამ დაიბრალოს და ჩემი შეგობარი განათავისუფლოს ყოველის ეჭვისაგან

— განა მე ვაღა დამარწმუნებს, რომ ლავერდავის შეკვლელი თვითონ თქვენ არა ხართ?

— აი დამატყდით თუ მე ვარ, ჭსთქვა თუ არა ეს მორტაღმა, მივიდა რამბერთან ახლო, გუჟ-ხელი დაიკრიფა, და დადგა უძრავად; აჩხენიდა, ერთი ძარღვიც არ აუტოვდა. იდგა ისე და ელოდდა ბედის წერის განახენსა.

ეს კაცი, ქიასკან თუ ეინულისკან გამოჭრილი, აოცებდა რამბერს, რომელიც ამაოდ ცდილობდა ეპოვა ამ უძრავ, უგრძნობელ მოზარსულ სახეზედ ნიშანი იმ შავ-წვერა კაცისა, რომელმაც ლავერდავი მოჭკლა. ან როგორ უნდა დახსოვებოდა ნიშნები კაცისა, რომელიც ერთ წუთს ელვასავით თვალ-წინ გამოუგროთა და გაუქრა, მერე იმისთანა საშინელ ამბავშია? მართლ ერთი რამ ჩაჩნა სახსოვარში შევიდრად: ეგ ერთა რამ-ხმა იყო ხაზიანი, ზარიანი და მრისხანე. ეგ ხმა ესლა როგორღაც ეცნობოდა. მაგრამო, ფიქრობდა რამბერი: თუ მართლ ეს ის კაციაო, შიშით აქ ჩემთან როგორ მოვიდოდაო, ხომ

ვიცნობდი და გავცემდიო. უსათუოდ კჭსტუფედებიო, ეს ლავერდავის მკვლეელი არ უნდა იყოსო.

— აბა, უთხრა მორტალმა თავის დამცინებელის და ხაზინის ხმით: გვიცნობით თუ არა?

ამ ხანად კი ხმაშიაღ და სხვის მოძრაობაშიაღ წაღაც ენიშნა წამებებს ასე, რომ გაცნობით უკან დაიწია. ისეთ ნაიჩად მიაბჯინა თვალები მორტალს, რომ მორტალი ცოტა არ იყო შეძრწუნდა და აიჩინა. თუმცა წუთის შეიდეგ მორტალმა ხელახლად მოიბრუნა წინანდებული სითამაშე და გაშეადარა, მაგრამ გვიანდა იყო. წამებებს მის თვალში ამოიგითხა უოკელისიერი და იცნო პოლ ლავერდავის მკვლეელი.

— კიბოვე მკვლეელი, კიბოვე! დაიძახა წამებმა წაღაც უცნაურის და გიჟურის სისხრულით: შენა ხარ მკვლეელი, შენ!

— მართლა? უთხრა მორტალმა აუმიჯვრეველის გულ-დინჯობითა.

— ჭია, ჭია! განაგრძო წამებმა: შე გიცნობდი, რომ ეს უწყალო სიზმარი წავა, ეს მძიმე ღოღი, როცა იქნება, ამესდება! შე მამა-წაღებდნენ, შე მარცხენდნენ, შე შეუბნებოდნენ კაცის-მკვლეელი ხარო, ავაზაკი ხარო! აი ვინ არის ავაზაკი, ვინ არის კაცის-მკვლეელი! შე კიბოვე, შე. აქ არის, აქა დგას ჩემ წინ. ესლა შე რა მიჭირს, რა! მოვრჩი ამ კაებას!

გოყსაკით ატაცებული სისხრულით ეტა კარებს, რომ უარუელს დაუძახოს. მაგრამ მორტალმა, თერ-მისდილმა და გამბედავმა, ხელი წაავლო და ხმა-დაბლა უთხრა:

— ნუ ეძახით ნურავის, თქვენი ყვირილი უქმია. შე თქვენთან მოლანაზაკება მიმდა, მარტო თქვენთან, გესმით თუ არა?

— აი დაჯახვრის ეშმაკმა! ერთი გინმე ხომ მაინც გამიგონებს! დაიძახა წამებმა ჭედილეობდა ხელიდამ როგორმე გამოუსწლტეს მორტალსა, მაგრამ ამ დროს აუვარდა ხველა, ტუჩებსუდ მოადგა გასის-

ხლიანუელი დუქი და საცოდავი ღონე მიღეული დაეშვა თავის ხმელს საწოლზედა.

— ეური მომიგდეთ, უთხრა მორტალმა გაჩვევით და ბძანებლობის ხმით: აქ ესაა ორი კაცია. ერთი სასიკვდილოდ გადუდვია უგუერნებელის სენის განახენსა, მეორეს კი ჯანია აქეს და წუჟრვლიც სიცოცხლისა. თქვენი მსაჯული — შეუბრალეული და შეუწინარებელი სიჭაქა. თქვენს სველას სისხლი ამოსდევს და დღენი დათვლილი გაქვთ. მე კი ჯან-მრთელი ვარ და მსურს ყოველივე ამოვნება სიცოცხლისა გიკეთო. თქვენ მეუბნებით, რომ მიცანით ვითამ ღაკერდაკის მგელელი ვარ. მართალია, გესმით თუ არა, მე მოკვალი ღაკერდაკი. თქვენს წინაშე ვადვიატებ ამას. მე მეჯავრებოდა ის კაცი და მოკვალი გიდეც. ეს ყველა კარგი. ხოლო მოწმები ამისი არიან სადმე? მარტო ერთად-ერთი მოწამეა — და კვ მოწამე თქვენს ხართ. მაგრამ თქვენ თვითონ გაბრალდებენ მაგ დანაშაულობას. თქვენ ბრალდებული ხართ და ბრალდებულადაც დაჩეხილი. თქვენ ამბობთ რომ მიცანით, ძალიან კარგი. აბა ერთი გაბედეთ და ჭსოვრით, რომ პოლ ღაკერდაკის მგელელი ის კაცია, რომელსაც თვითონ გამოამძიებელი ნებას აძლევს ტუსადებთან მისვლა-მოსვლისას. მე თქვენის მსაჯულების მეგობარი ვარ და აბა რა თქმა უნდა ჩემგან კაცის-მგელელობა ფიქრადაც არ მოუვათ. თქვენი შეწამება მე არას დამაყებს და თქვენვე დაგიმძიმებთ სასჯელსა. ხომ გესმით, რომ არავინ არ დაგიჯერებთ, არავინ უურსაც არ გათხოვებთ... თქვენი დანაშაულობა დამტკიცებულია და ამოღად იქნება თავი გამოიდოთ. აბა ჯიბეში ფული გიპოვეს და თითქმის სატყუარით ხელში ზედ მკვდარზედ მოგასწრეს. თუ ჩემს თავს სამართალში მიავყანინებთ, მე თქვენზედ ვიტყვი, რომ ამან მოკლა მეოქი და მე ყველანი დამიჯერებენ. გეუბნებით მეოქი, რომ თქვენი დახსნა შეუძლებელია. აბა გაისინჯეთ თავი. თქვენ ასეთი სწუელუბა გჭირთ, რომ კერც მაგას გადურჩებით. პირ-და-პირი თქმა ჭსოვრბია: თქვენ ორი ასეთი უღმრთელი ჯაღათი გადვით თავზედ, რომ თავის დღეში არ შეინდობენ ხოლმე კაცს: ერთი გილიოტინას და

მეორე სიტყვა. თქვენი სასიკვდილოდ მიღებული ატეხულება ამ ორთა
გვერდის მთლად. ხომ გეხმობა რასაც გეუბნებით? მე გხედავ რომ
თქვენ მსადალი გაცი არა ხართ.

— თქვენ ავიტონჯე მიტანით გვრე? მომილოცავს, მეც? უთ-
ხარა რამბეკმა და უკვირდა ამისთანა გონება მიუწოდებელი კანონებისა
და უსინდისი ღაღაობა.

— თქვენ ეს იყო, განაგრძო მორტალმა: წარმოგვხატეთ სი-
დუმილი თქვენის ცხოვრებისა, თქვენი გულის ტვივილი და წელური.
თქვენი ტვივილი თქვენი შვილია. თუნდა განმარტებული გამოხედეთ
გიდუც სასამართლოდამ ზედ კარბეზედ დაგზავნათ სიდა აბე — ვეფლა-
ზედ უარესი და სომინელი სულთა-მხუთავი. — მე ვიცი რომ თქვენი
მწუხარება თქვენის შვილის ბედია რაღა თქვენ აღარ ეყოლებით. რა
თქმა უნდა, რომ მას მოკლის უწყალო სიდატაკე, წავლება და ტანჯვა
ღუგმა-პურისათვის. მეც თვითონ გამომივლია მრავალი ჭირი, მაგრამ
მარტო ერთი მათგანი მაძრწოლებდა — ეგ სიდატაკე იყო. რომ იგი
ამეცდინა, მე არა დავხოცე რა და არასთერს შეგუშინდი, არას მოკე-
რიდე და ყოველივე გიკადრე. აი დაილხნურას! მე მესმის რა გმი-
ნებთ თქვენ, რა ჰსწევს და ჰსწელებს თქვენს გულსა. სიკვდილი არა-
ფერია, მაგრამ დატკად ცხოვრება გი, მელავის ძარღვების ჭიშკა, ქე-
დის დრეკა, გონების ჩახრობა უმადურის და მწარის ჯაგის უღლის
ქვეშ — მეტად ძნელი რამ არის. მაგ სატანჯველს, მაგ ჯოჯოხეთს
მიტყევეს ხოლმე მოუხსენარი გაცი ჭყუის შემდამდე, სახნობელე-
ბამდე.

— მე არ ვიყავ მოუხსენარი გაცი, ჰსთქვა რამბეკმა ნაღვლით
სავსეს ხმით: მე მინდოდა მშვიდობიანად, მოსვენებით მეცხოვრე და
აი ბედმა სახნობელს წინ დამაყენა მე უბრალო და მართალი.

— ახა ვის ძალეშს გულ-დაჯერებით გითხრათ, რომ თქვენი
შვილიც მაგ დღეში არა ჩაყარდება?

— ჩემი შვიკი? დაიძახა ელდა-ცემელმა რამბეკმა.

— დატაკათ დაბადებული დატაკადვე მოკვდება.

— იმუშავეს, დრო გაშიცვლება, უმასუხა სამბერძნა, ცდილობდა რა წოგორძე დაწვრიოს სატანებრივი ღოღივა მორტალასა.

— ეჰ რამდენი საუფუნეა რაც მაგ იმედზედ აწიან.

— ანა და ჩემი ჟაგი მოკვდება პატარასან მუშა-განათ, წოგორძე მე.

— დიას, მოკვდება და გინ იტის იქნება მოკვდეს ისე წოგორძე თქვენა ჭკვლებით—ავასკის სახელითა.

— ერთი მითხარით, გინა ხარო თქვენ! დაუგოვლას რამბერძნა: აქ კაცის-მგვლედი იყავით და აქ ჩემ შესაყდენად მოსულხარო! თავი დამანებეთ. მე გაგამხელთ გინცა ხარო. მე დამიფრებენ, მომცემენ სამართალსა.

— ანა ჭსცადეთ და ნახვით.

— გგონია ანა გიქ თუ? თქვენა გგონიათ რომ ცხვარსავით დაგვხიზბინები თუ? გიჟი უფიქრხარო.

— ანა, მე სრულ ჭეუასუდა ვარ.

— მა რა გინდათ ჩემგან? ჭკითხა ქანც-ვაწვევტალმა რამბერძნა.

— მე მინდა თქვენი შვილის ბედნიერება. მე მინდა ეგ ბაღლი, რომელსაც ბედი უქადის მარტო ტანჯვას და მწუხარებას, მდიდარი და ბედნიერი კაცი გახსდეს. გესმით,—თქვენის შვილის ბედი ჩემს ხელშია. საქმე იმაშია, რომ მე მოკვალ კაცი და ქვეყანას კიდევ დამნაშავის დასჯა უნდა. ჭსთქვით მარტო, რომ მგვლედი თქვენა ხარო და თქვენი შვილი მდიდარი იქნება, ნება ექმნება უფვარდეს, აზრგონობდეს, მოქმედობდეს, სულდგმულობდეს, ერთის სიტყვით, იმისთანა უფავა ჭქონდეს, რომელიც თქვენ არ შეგეძლოთ გქონდით და ისა ჭქმნას რაც თქვენ არ შეგეძლოთ გქმნათ. გგონია გულ-გაშლით გელაპარაკებოდეთ. თანახმა ხარო ჩემს ზიარებაზედ? გინდათ თუ ანა?

— რა?

— სიმდიდრე.

— თუ სირცხვილი! თქვენ გინდათ რომ გჭსთქვას: კაცის მგვლე-ლივარ, მეთქი!

— თქვენ კი ის განდათ, რომ ბრალდებადმა დამტკიცოს თქვენი დანაშაულობა, თავი მოგკვეთონ ისე რომ თქვენ შვილს მანც სიკეთე არ მოუტანოთ?

— თქვენ პირობათ მიდებთ სამარცხენო საქმეს.

— აქ კატკობაა. მე გვიდუღოთ თქვენგან ჩემს პედს: მე გეშენებით თქვენ დაიბრალეთ მეთქი და ამაში ნაღდს ფულს გაძლევთ.

— იცით რა? უთხრა გულ-მოსაგლავის ხმით საწყალმა და პატიოსანმა წამებულმა: თქვენ საშინელი რამა ხართ!

— ნუ თუ თქვენს სიცოცხლეში მარტო პატარები შეგხვედრიათ, რომ შვილის დანახვად გეტყე შეშობთ? ქსოთქვა დაცინებით მორტაღმა.

მორტაღი ცოტას ხანს ჩაჩუმდა და მეტე ისევ განაგრძო.

— კიდევ გიმეორებთ, მე კარგს და გამოსადევს პირობას გიღებთ. მე თქვენ სულს რომ არა გვიდუღოთ, მე ბევრს გაძლევთ, ძლიან ბევრს თქვენს ზოცში, რომელიც თქვენ აღარ გეკუთვნიოთ. სულ ამაოდ გამოიღებთ თავს. თქვენ აღმინანი აღარა ხართ, თქვენ ბრალდებული ხართ, რომლის გამართლებაც შეუძლებელია. თქვენ გხდა უსულა საგანი ხართ კანონის ხელში, რომელიც თავის ბრჭყალებიდან აღარ გამოგიშვებთ. ყოველისთვის თქვენ. გამტყუნებთ: თქვენი სიღარიბე, თქვენი სიღატაკე, თქვენი კავშირი დედა-კაცთან, რომლისგანაც შვილი გყავთ, თქვენი დაუწყებელი ჩვენება და არავინ მიგინებდათ, რომ მაგ დათენთილ და გათელილ სახის ქვეშ პატიოსანი გულია დაფარული. მაშ თქვენის ნებითვე გაჩდაცით კანონს თქვენი სიცოცხლე, რომელსაც უმისოდაც წაიღებენ და რომელიც დღე-ღა-დღე დნება უგუნებულის სენისაგან; თქვენ დაიბრალეთ ლაგერდავის სიკვდილი და თქვენი შვილი ოცის წლისა რომ გახდება მიიღებს ნოტარიუს ნობლესაგან ორასი ათას ფრანკსა და თუ გნებავთ დღესვე. მაგ ფულის პატრონად გახდით.

— ორასი ათასი ფრანკი, განიმეორა უაზროდ რამბერმა.

— დახს, ათი ათასი ფრანკი სარგებელი ექმნება, უმასუსა მორტაღმა: და მინამ თქვენი შვილი გაიზრდება, თავნი და სარგებელი დიდს ფულს შეადგენს.

ამ სიტუეებზედ ამოიღო ჯიბიდან ნოტარეუს ნობლეს მოწმობა, რომ ორსანი ათასი ფრანკი ახარია, რომელიც წამდენსაჲ წელიწადს შემდეგ უნდა გადაჭსტეს მას, ვისაც მორტალი ესლა დაუნიშნავს.

— ეგ რა არის? იკითხა რამბერმა გაოცებით.

— ქაღალდია, უზასუხა მორტალმა: ესლა ამისი ფასი ორსანი ათასი ფრანკია და წამდენსაჲ წელიწადს შემდეგ თითქმის ერთ-ოთხედ ეღირება. დაღწრილის სისხლის სამაგიერო სასჯელი თქვენ იკისრეთ და ესლაჲ ჩავწერ ამ ქაღალდში თქვენის შვილის სახელს წამდენის წლისა?

— ხუთისა და მეექვსეში ჩადგა. ჩემი საცოდავი ჯაჲ! წარმო-ქსთქვა რამბერმა თითქო თვალწინ წარმოუდგაო გაცრეცილი, გამ-ხდარი სახე ბავშვისა.

— ჭა, რას იტყვიან? ჭკითხა მორტალმა.

— არა ვიქ, არა! უზასუხა ნოელმა, რომლის მთელი ბუნება წინადუღა საშინელს მაცდურებას, მაგ მხოლოდობითს მაცდურებას, რომელსაც თითქმის ძლიერ უძლებდა მისი მშვიდობიანი, პატრიარხი და ჯაფის მოუყარე გული.

— მაშ არ გინდათ?

— ეგ ქაღალდი რომ ტყუილი იყოს, თავდები კან არის?

— ნოტარეუსი ნობლე, რომელსაც ხელი უწერია. ჩემს ხელს აღარ ვამბობ.

— მოწაჲლეო ხელმწიფეო, უთხრა რამბერმა კანკალით (ცოცხა ოფელმა დასხს და წვეთ-წვეთად დაუწყო დენა ლოყებზედ): ჰამანი მომეცით, რომ მოვიფიქრო.

— ორი დღე მომიცია.

— მე რომ კაცი გამოგიგზავნათ, მაგ ქაღალდს გამომიგზავნიო?

— ვის გამოგზავნიო?

— ერთს პატრიარხს კაცს, რომელიც ესლა კაი-კაცათ მიცნობს და იქნება ამ ცოტას ხანში ისე შემოზიდოს, როგორც სხეებმა— მასკად არტესსა.

— მე იმას ვიცნობ, ჭსოვსა დიმილით მოტყალმა.

— მაშ კარგი, ჭსოვსა წამებრმა ერუთ, მაგრამ კი საზარცა ხმითა: ესელა წადით და დამანებოთ თავი.

— ნახვამდის, ჭსოვსა მოტყალმა და რამ გამოდიოდა საწყურ-ბილედამ გაიფიქრა დიმილით: ახა თუ გნებავს, ესელა გამამხი-ლე აი!

მოულოდნელმა, დაუფერებელმა, დამთხვეულმა პირობამ მოტყაღი-სამ საშინლად შეაწუხა საცოდავი ნოელი. მისმა ამოდენა სულისა და ხორცის ტანჯვისაგან დაუძლურებულმა გონებამ კერ მიათავსა ნამ-დვილი აზრი ამ საშინელის პირობისა. ერთის მხრით კაცის-შეგლე-ლობის დაბრალება სამარცხვინოდ განდიდა მის სახელს საუკუნოდ, თუმცა კი უამისოდაც კაცის შეგლეულად მიანდათ ეგელს და საზო-გადლება დარწმუნებული იყო ამის დანაშაულობასად; მეორეს მხრით მტლად დადება თავის-თავისა, ეგ დიდი თავ-განწირვა, რომელსაც უჩვედნენ, საუკუნოდ უბედნიერება შეილსა. თუნდაც გამართლები-ნათ კიდევ, სადღა იშოკიდა სამუშაოს? კილა მიიკარება? არც ერთი ქანხან არ მიიღებდა ერთსელ კაცის-შეგლელობაში შეწამებულს კაცსა, რომელმაც თავი გადირჩინა, იტყოდნენ, ეშმაკობით და მოტყუები-თაო. მართალია, არტესის შემწეობით, კიდევ იქნება რაგონზე მო-ხერხებისა და ეშოვნა სამუშაო, და ისე ერჩინა კანახრობით თავის-თავი და შეილი, მაგრამ მუშაობას ჟანი უნდა და ღონე. მოტყალმა მართალი უთხრა, სიჭლექე შეუწყალებელი მტერია. სიჭლექე ხომ არ დაზოგავდა, მაინც ბოლოს მოუღებდა და ჟაკი დაჭრებოდა უმწოდ, უნუგეზოდ და უღუგმა-პუროდ. ამ სახით, გამართლდებოდა თუ გა-მტყუნდებოდა სამართალში, ერთი ბოლო იყო: სიკვდილი და რაკი სიკვდილი აუცილებელია, ფიქრობდა საცოდავი კაცი: განა სულ ერთი არ არის—რითაც უნდა მოკვდეს კაცი, გილიოტინითა, თუ სიჭლე-ქითა! გილიოტინით სიკვდილი იმით მაინც არის კარგიო რამ ჩემს

ჟაკს სარგებლობას მოუტანს. ნუ თუ ჟაკი იმოდენად აზრს ღიჭს, რომ მის გულისთვის რაღაც სიტუაცია ესთქვა: „მე მოკვალა!“

— ყველა ყველა და განა მართლაც ისე ავად ვარ, რომ იმედი აღარ უნდა მქონდეს! დაიძახა წამებრმა ხმა მადლად ამ საშინელი ფიქრებით გატყეპილმა.

მოითხოვს საპერობილის ექიმი და ჰკითხს: ჭლები ვარა, თუ აზრს? ექიმი კეთილის გულის ვარა იყო და თავის დღეში არ იმეტებდა ვარს, რომ ამისთანა შეშინებულში მართალი ეთქვა. ამიტომაც პირზედ ღიმილით უთხრა საცოდავს, რომ ჯერ სად არის, თუნდა ასე წელიწადს კიდევ იცოცხლებო, თუ ნამეტნავად ვარს ჰვარში იცოცხლებო და კაი სასმელ-საჭმელი გექნებაო. რათხიდან კი რომ გავიდა, ტუხრად-ბის ზედმხედველს უთხრა, მალე გასამართლებო, თორემ ეს წინადვე თავისის სენით მოკვდებაო.

— მაგ სულელს არ გავება რა, იფიქრა წამებრმა. მეტი იოსოვა, რომ ნება მიჭირს პასკალ არტესი ინახულოს. პასკალ არტესი მოუყვანეს და რომ ნახა უთხრა ნაღვლიანად:

— არტეს, ერთი მძიმე საკითხავი მაქვს თქვენთან. ნუ დამიმალავთ, როგორც ყოველთვის მართალის მოქმედი იყავით, ესლაც მარტო მართალი მითხარით: თუ თავი არ მომჭრეს, კიდევ წამდნის ვიცოცხლებ?

— წამდნისა?

— დიად. მე ვგძნობ, რომ ჩემი აღსასრული ახლათ. განა მართალი არ არის რასაც ვამბობ?

— თქვენ ძალიან ხართ ავად.

— რომ მოვჩქე, ფულის განა საჭირო და გაუჭირებელი უფთავცხობება. რა თქმა უნდა რომ არც ერთს და არ მეორეს მე ვერ ვეღიწებ. ტუფილი თუ?

— მართალია.

— ერთი კიდე: მაგებით კი უსათუოდ მოკრჩები?

— ნეტა მაგებს რათა მკითხავთ?

— ეგ შეკითხვა რათაც. ჩემთვის საჭიროა მართალი შეკითხვა, რაღ უნდა მწარე იყოს!

— რამე, უთხრა არტესმა: თქვენი ჟაკი ჩემთან არის. გული დაიმშვიდეთ და თავს ნუ იწუხებთ.

— ეგ იმას ნიშნავს, რომ ჩემი იმედი აღარ არის.

არტესმა ხმა ამოუღებლად შეხედა რამეებს.

— შე გლეჯი მჭირს, თუ არა?

არტესმა მაინც კიდე ხმა არ გაჰსცა.

— შე ეგ კიტრადი თვითონაც, უთხრა რამეებს: რამდენა ხანი კიდე გასძლეო?

დიდი მწუხარება და სიბრაღე გაჰყვებოდა არტესის სახე, მაინც ხმა არ გაჰსცა.

— ერთი წელიწადი?

არტესმა მაინც კიდე ხმა არ ამოიღო და საშინელი, გულმოსაგდომი ზსახე ენახებოდა შეაკვდა.

— ნაგლეხი? იკითხა ხელახლად ნოედი და გიჟსავით გაიცინა, თითქო იწვევს, თქვი რაღა: იქნება რამდენიმე თვე და დამჩნობა, იქნება თვეც აღარ არის, რამდენიმე დღისადა სიტოცხლე მაქვს? ნუ თუ ეგ და დამჩნობა? ეგ არის რაღა მთელი ჩემი ავლა დიდება? დიდი თანხა სწორედ მოგახსენოთ? მოდი და ნუ გაიცინებ ამისთანა ბედზე!

მერე სიტყვას რამეებს წარბი შეეჭმუხვნა, სახეზე გამოეხატა სიამაყე და გამბედაობა და ჰსთქვა ალექსიანად და სეკლიანად:

— გმადლობთ, ბატონო არტეს.

დიდხანს ჩატყჩა ყუჩში ატყეს ის მწესარის ხმით ნათქვამი
 შადღობა საცოდავისა ; დიდხანს ცდილობდა გამოეტნო , რისთვის
 შეითხვდა თავის სენის ამბავსა ეგზე დაჟინებითა და რას ნიშნავ-
 და ის გულისკვდავი ხუმარ-სიტყვაობა, ის უცნაო რისი და გამე-
 დაობა ნოელ რამბერისა.

(შემდეგი იქნება)

მოთხრობა სპარსეთის და საქართველოს არეულობის თაობაზე *)

თ ა ვ ი VI.

ქართლის ტახტის მემკვიდრეობა შაჰ-ნავაზის სიკვდილის
შემდეგ ვახტანგ-ხანამდინ.

შაჰ-ნავაზის სიკვდილის შემდეგ ორი სამეფონი, ქართლი და კახეთი, რომელნიც იმის ხელში შეერთებულნი იყვნენ, ხელ ახლად განცალკევდნენ; აჩილს კახეთი ერგო, გიორგი-ხანს ქართლი. ხოლო ლევანმა, უფროსმა ძმამ, რომელიც ძმებში უფრო ნაკლები და უნიჭო იყო, ხელი აიღო მეფობაზე. აჩილმა დიდის თეიმურაზის ქალი შეირთო ¹⁾). ეს კავშირი შეიქნა მიზეზათ იმის უოვლად გაუბედურებისა. როდესამე ხანს მშვიდობიანად მეფობდა, მაგრამ ცოლმა, რომელიც შემკობილი იყო ჭკუითა და სიღამაზითა, სრულიად დაიმონა და აიძულა იგი დაეპარებინა მისის ძმა ირაკლი, რომელიც მოსკოვში გადავარდნილი იყო თეიმურაზის, მისი მამის სიკვდილის შემდეგ. დედოფალმა ამითი შესძინა თავის ქმარს მტერი, რომელიც მით უფრო საფრთხილო იყო, რამ იგი მოხერხებულად და გაბიჟვრად

*) ახილე «ივერიის» NN-ბი 7 და 8, 1879 წლისა.

¹⁾ ქართლის ცხოვრების სიტყვით არჩილს ცოლად ჰყვანდა ქეთევანი, თეიმურაზის ძის დავითის ასული, და არა თეიმურაზის ასული. იხ. ქართ. ცხოვ. II ნაწილი გვ. 127 მთარგ.

გატი იყო. ირაკლი ჩამოვიდა და მან წაადგინა ხანი მშვიდობიანად დაჭედა ერთ სოფელში, რომელიც მისმა სიძემ აჩილმა მიუბრუნა, მაგრამ მალე მოსწონდა ქვეშევრდომად ჭეოფანს იმ ქვეყანაში, სადაც იგი კანონიერის ტახტის მემკვიდრე იყო და სადაც მეფედ უნდა ეთვლიყო და წავიდა ისმანს, წარედგინა სპარსეთის მეფეს თავისი სიძმართლე ქართლის ტახტის მემკვიდრეობაზე და აუწერა თავისი დანაკარგი. და რათა წინათვე მიიზიდოს თავისი საქმისადმი ეგენის გული, მან თავისი დის, აჩილის ცოლის სილამაზე ეგებს აუწერა; სხვათა შორის მან აღმოსავლეთურ შესხმით აუწერა ეგენს იმის ნაწი პირის კანი და მშვენიერა ტანადობა; როცა იგი ღვინოს სუამსო, ვითომც ღვინოს ფერი იმისი პირის კანზე სჩანდეს და უწითლებდეს ყელს. მან დააწმუნა ეგენი, რომ ეს დედოფალი იმასთვის იყო დანიშნული, მაგრამ აჩილმა ძალით მოიტაცა და ამით მოუშალა რომ ეგენისათვის მოეკრძა. ამის გამო ეგენი ისე გადავტერა აჩილს, რომ გადაყენა საბრძანებულისაგან და რათა აღმოეჩინა თავისი სიძმართლე, მან მიხეზათ მოიღვა ის, რომ ვითომ დაუბრუნა ირაკლის თავისი წინაპრების მემკვიდრეობა; ნამდვილათ კი ჯაჭრი ამოყარა იმ შუერაცხეთისათვის, რომელიც მას მიაყენა აჩილმა და რომელზედაც იგი დაწმუნებულ იყო. ამ ნაწიად ირაკლიმ დაიპყრო კახეთის სამეფო, ხოლო აჩილი თავის ცოლ-შვილით გარდისხუწა ოსეთში; აქედან წავიდა რუსეთში შემწეობის სათხოვნელად. ირაკლი არ დავაყოფილდა იმით, რომ აჩილი გარდაგდა ტახტიდან, და განიზრახა იმის დატყვევება ცოლ-შვილითურთ და გაგზავნა ერთი ბეგი ჯარებით ოსეთში. როდესაც ეს ამბავი შეიტყო აჩილმა, დაბრუნდა უკან, ოსების და ჩეჩენების შემწეობით დაამარცხა მეფის ჯარები და სდევნა ბეგს თავიზამდის, მაგრამ ამ გამარჯვებით ვერაფერი ვერ ისაგებლა. ირაკლი მეტად შეურყეველად იჯდა კახეთის ტახტზე, როგორც გიორგი ქართლში, და აჩილმა ვერას გზით ვერ შეიძლო ტახტის დაბრუნება. როდესაც ამასე აჩილმა იმედი დაწმინდა, თავისი ჯალბით გარდაესხლა მოსკოვში. აჩილი მშვენიერი თვისე-

ბის შექმნე კაცი იყო: იგი ძაღიან მხნე და მამაცი კაცი იყო, ძაღს
ისეთი ჭქონდა, რომ ერთის ხმლის დაკრით ხარს თავს წასწევებდა;
მას უეცრად შეცნაურება, დიდად შრომობდა სწავლის შეძენისათვის.
მასი ჭკუა იყო განვითარებული ყველა იმ სწავლით, რომლის მო-
პოვებაც კი შეუძლებელი იყო ქვეყანაში, სადაც განათლების მოპოვება ძნე-
ლია. ბუნებით კეთილი კაცა იყო, მაგრამ ისეთი ფიცხი იყო, რომ
გაჯერების დროს იმას ვერაფერი ვერ დააკავებდა, კინაღატან ცოცხა-
ლი ჭკუის და ამასთანავე მართალი გულის ზატრონი იყო. ის ფიცხ-
ლად მოკიდებოდა საქმეს, მაგრამ ყოველთვის მშვიდობიანად ათავებდა.
იგი დიდი მკობე იქნებოდა, რომ ბედს ხელი მოემართა ბედი, რომ
მელიც ყოველთვის უფრო ბრძა აწის მაშინ, როდესაც სიმაჟთლისა მებრ
უნდა ამოუჩინოს შემწეობა ხელმწიფეებს, მხოცმაროს შესაგებად იმათის
დუაქლის შესაგებად, ნიადაგ მისი წინააღმდეგი იყო. ბედგულისაგამო
მან ვერ ისარგებლა თავისი ჭკუით. იმერეთის გვიტკვანი, რომელიც მას
მამის სიმხნევე მიანიჭა, უნდა მიეცეკვინა სხვა და სხვა გარე-
მოებისაგამო, რომელიც იქ დაჭებდა. შემდეგ კახეთის სამეფო ერგო,
მაგრამ ირავლის ვერაგობით დაჭებდა იგი. და ეს სახელმწიფო
გადვიდა ისევ იმ შთამომავლობაში, რომელმაც მასაც იმერეთს შირ-
ველი შეუქმნა²⁾. როდესაც ეს კახეთში მოხდა აჩილის ძმა გიორგი

²⁾ შეადარე ამ არჩილის ხასიათის აწერილობას ქართ. ცხოვრ. აწერი-
ლობა. II ნაწ. გვ. 123. არჩილის ცხოვრ., როგორც დიდის თეიმურაზისა,
სავსეა ურადიზმით. ის იყო ერთ დროს კახეთის მეფე; ხოლო იმერეთში ხუთ
ჯერ ავიდა ტახტზე და ბოლოს მაინც უნდა დაეცოვებინა იქაური მეფობა და იმუ-
ღეზული იყო რუსეთში წასულიყო. არჩილი მოსკოვში გადაიხვეწა. ის აგრეთვე
განთქმულია თავის ლეკს-თხზულებით «არჩილიანთ», რომელიც პლ.
იოსელიანმა დაბეჭდა ტფილისში 1853 წ. — არჩილის შვილი ალექსანდრე პეტრე
დიდის დროს შვედულების წინააღმდეგ ჩხუბში ღენერალ ფელდცენ-
შეისტრად იყო და მერე ტყვედ იყო წაყვანილი სტოკჰოლმში. იხ. ქართ. ცხოვრ.
გვ. 126, 123, 203, 207, 217, 218. Aditions XI p. l'hist d'imerette
par Brosset p. 345—353 Переписка груз. царя с русским госуд. стр.
105—137 და იმერეთის ისტორია ნიკ. დადიანის გვ. 135—147. შთ.

ხანი ქართლში მეფობდა. ეს იყო ის ქართლის მეფე, რომელიც ასე დიდ როლს თამაშობდა შაჰ-ხუსეინის მეფობაში. ნიადაგ ებრძოდა ირაკლის, რომელსაც კერ მოერია და სპარსეთის მეფეს, რომელმაც იგი დაიმორჩილა. რა გამოსცადა მან მზავალ ჯერ, რომ თავი კერ დაიხსნა ამ მთელსობლობიდან, იგი იმულებული იყო წასულიყო ისპანს და ნიშნად მორჩილობის უკენისათვის თაყვანი ეცა. იმისი იქ წასვლით ისარგებლა ირაკლიმ ქართლის დასაფლობად. ის შევიდა ამ სამეფოში ჯარით, გადაადგო ლევანი, გიორგი ხანის ძმა, რომელიც იქ სცხავრებდა იმის წასვლის შემდეგ და აძულა იგი, რომ თავის ჯვალბით იმერეთში წასულიყო.

როდენიმე ხანს ირაკლი მშვიდობიანათ მეფობდა მთელს საქართველოში, მაგრამ როდესაც გიორგი-ხანი გაგზავნილი იყო ყანდარის დასამორჩილებლად, შაჰნავაზის ქაღმა, ლევანის დამ, რომელიც სპარსეთის მეფემ შაჰ-ხუსეინმა შეირთო, ისარგებლა იმ გავლენით, რომელიც ჰქონდა მას თავის ქმარზე, რათა დაუბრუნოს ქართლი ლევანს, და მართლაც, იმის შემწეობით ლევანმა სელახს დაიბყრა ეს სამეფო. ცოტა ხნის შემდეგ, ლევანი დაბრუნდა ისპანსში, სადაც იგი წოდებულ იქნა დივან-ბეგათ და სადაც ის მოჰყვა. მან დასტოვა მრავალი შვილები: ხოსროვი-ხანი, ვახტანგ-ხანი, ისე-ხანი, სეიმონი, თეიმურაზი, რომელიც სიჭაბუკეში გარდაიცვალა, როდესაც იგი ბევრს იმედს აძლევდა, დომენტი, რომელიც შეიქნა საქართველოს ქათალიკოზათ ანუ პატრიარქათ, და ერთი ქალიც, რომელიც გიორგიმ, იმერეთის მეფემ შეირთო.

ლევანი ყოველად უდიდესი ხელმწიფე იყო, მას არც სიმსხვევე ჰქონდა და არც მეფის შესაფერი ჭკუა. პირველად უარი ჰყო მეფობაზე, რომელიც სიმატლით მას, ვითარცა უფროსს შეიძლეს, ერგებოდა. როდესაც იგი იმულებული იყო მიეღო სამეფო, ხეირიანათ კერ მართვიდა და ბოლოს გაათავა იმით, რომ თავი გაიუზატიურა. მან ხელი აიღო მეფობაზე და სწულზე და დაიჭირა იმისთანა ადგილი, რომელიც დიას არ შეუფერებოდა იმისს შთამომავლობას და

დიდებს. გიორგი-ხანს შერიგების შემდეგ ექნება უბოძა ჭიჭმანის მასზე და გაგზავნა ყანდაჩს დასამშვიდებლად იმ არეულობისა, რომელიც იქ მოხდა. ის სასტიკობა, რომლითაც იგი მოეპყრო ავღანელებს, იყო მიზეზით ხალხების აჯანყებისა, რომელმაც ბევრი უბედურება მოუტანა სპარსეთს. განთქმულმა შირვანში, რომელიც თავიდან მოსაწილებლად გიორგი-ხანმა გაგზავნა ისპაჰანს, დაიწყო გიორგი-ხანის ბეზღება ექნის წინაშე; მან დააწმენა ექანი, ვითარცა გიორგი-ხანის ძლიერება საშინო იყო იმისთვის და იმისი სასტიკობა საზოგადო იყო ევლასათვის და შემდეგ სხვა-და-სხვა შემთხვევისა, რომელიც ევლამ კარგათ იცის³⁾, ის დაბრუნდა ყანდაჩს 1709 წ., აჯანყა ავღანელები და მოჭკლა გიორგი-ხანი, რომელსაც არ მიუღია საჭირო ზომები, რომ დაეხსნა თავი იმ ხაფანგისაგან, რომელშიდაც მიჩვევამა გახა. —

გიორგი-ხანი ჭკუიანი, თავ-მოყვარე და ძამაცი კაცი იყო, მაგრამ ამ ძამაცობის შესაფერი ზოლიტიკა აკლდა; ის ბოროტად იყენებდა თავის უფლებას და თავის მიზნის მისახვედრად იგი მარტო ძალადობას ხმარობდა. მას ეტყუებოდა, რომ არ იცოდა, სძინად: „ხეჩნა სჯობია ღონეს“. წადგანაც იმას აკლდა გამჭრიახობა, იგი ხავარდა ხაფანგში, საიდანაც შეიძლებოდა თავი დაეხსნა, რომ კარგი ზოლიტიკი ყოფილიყო და საიდანაც სიმახაცემ იგი კერ დაიხსნა. მისმა შეცდომებმა ბევრად ავნეს, ხოლო მისმა გმირულმა საქმეებმა იმედგენად კერ ატეეს. მან დაამტკიცა ვითარ საფრთხილოა სიმახაცე, რომელსაც იგი გამჭრიახობასთან ერთად არ მოქმედებს, ხოლო წინააღმდეგ ამის მისი მტერი შირვანის გვიმტკიცებს, თუ რა შეუძლია ამ რთისებას, რომელსაც ისინი ერთად იზიჟებინ კაცში.

გიორგი ხანმა შეირთო ცოლად სოფლის ტანძაის ბეგის, ყაფლან-ოღლის ქალი. ამ ქორწინებისგან მას ერთად-ერთი ვაჟი ჰყავდა, რომელიც ისპაჰანში მოკვდა ახირებულის შემთხვევისა გამო: რომელსაც

³⁾ იხ. ქართ.-ტოვრ. II ნაწ. გვ. 66—80.—მო.

ეს ბატონის შვილი საკვირველი სიმამრდით მოახტა ცხენს, მან წინ-
დაუხედავით მიუშვა ცხენს სადავე. ცხენი ისეთი სიჩქარით გაჰყნდა,
რომ სულ შეეხუთა და დაიხრჩო. რადგანაც გიორგი-ხანი
უშვილოთ გარდავიდა, ლევან-ხანის უფროსი შვილი, ხოსრო-ხანი
დანიშნა საქართველოს მმართველად, ⁴⁾ მაგრამ ის არც კი გამაჩი-
ნილა თავის ქვეყანაში, რადგანაც ამ დანიშნისთანავე მეფემ გა-
ზაგნა შირვეისის წინააღმდეგ, შირვეისმა ავღანელების ჯვანუბით მი-
თვისა იმათი გუდი, რადგანაც იმისი მადლიერნი იყვნენ განთავი-
სუფილებისათვის. შემდეგ განთავისუფლებისა სასტიკ მმართველისაგან
(გიორგი-ხანისაგან) შირვეისმა მოაწადინა დაეხსნა იგინი მძინარე
ყენის დამოკიდებულებისაგან. სუსეინ-შაჰი დაუდევარა და განებერე-
ბული მეფე იყო, იგი მედამ ქალების და საჭურჭისების გაყვანის
ქვეშ იყო. მან დიდხანს უჭი აჩ ათხოვა ამ ჯვანუბას, როდესაც იგი
განზრიადა, მხოლოდ მაშინ სასახლეში გამოახილა თვალები, მაგრამ
ერთობ გვიან იყო. მაშინ ხოსრო-ხანს მიანდეს დიდ-ძალი ჯარი,
რომლითაც ავღანელებს მიმართა. ის მით უფრო თავ-განწირულად
შეება მტერს, რომ სურდა გადაესადა სისხლი თავის ბიძისა და იმ
სულ-გრძელ თანა-მემაღულეთა, რომლებიც ამოხრცილნი იყვნენ; მას
აქეზებდა ატრთვე სახელის მოყვარობა, ვინაიდან მას უნდა დაესა-
ჯა კადნიერი ჯვანუბა და დაემარცხებინა ძლიერი, მამაცი და მოხერხებუ-
ლი მტერი.

შირველად მან რამდენჯერმე დამარცხა ავღანელები. შემდეგ ამ
გამარჯვებისა შეიქნა ქვეყნის ბრძანებლად და წავიდა ყენდაარის
დასაპყრობლად, მაგრამ შირვეისის მოახლოების ხმაზე, რომელიც 16,000
ცხენოსანს ჯარით მოდიოდა ამ ადგილის საშველად, ხოსრო-ხანის
ჯარები, რომელნიც რიცხვით ბევრად უმცირესნი იყვნენ, ისე შეშინ-
დნენ, რომ მტრის მოსვლისთანავე, მიატოვეს თავისი საზღადი. მას
შეჰჩა მხოლოდ რამდენიმე ქართველი, მძევალსაგით დაჩხენილნი იმ

⁴⁾ მეფე ქაიხოსრო. იხ. ქართ.-ცხოვ. გვ. 73. მთ.

მშენიერის და მამაცი სხის, რომელიც გიორგი-ხანს აჩუქებდა ჭეკ-
და. ამ ერთ მუჭა ჯანით ხოსროი-ხანი შეება მიწვევის ცხენოსან
ჯარს და გმირულად გაათავა თავისი სახელოვანი სიცოცხლე, რომე-
ლიც თუ რითმე იძახებინ მხოლოდ მარტო იმით, რომ სჯული გა-
მოიცვალა. რადესაც ეს ბატონის შვილი გამაჰმადიანდა ისპაჰანის მმართველად და მდივან-ბეგით დანიშნულ იქმნა; თუმცა იმან გარეგანათ სჯუ-
ლი შეიცვალა, მაგრამ გულში კი ქრისტიანობა შთანერვილი დარჩა.
ამასე შეიძლება ითქვას, რომ მხოლოდ გადახდა ცერემონია. თუმცა
სპარსეთის მეფეებმა იცოდნენ, რომ ქართლის ბატონის შვილები ამას
წრფელის გულით არ იქმოდნენ ხოლმე, მაგრამ ყვენები მუდამ ამას
თხოულობდნენ ყველსაგან, გინც კი ამათგან ან მთავრობას, ან მდის
კან-ბეგობას მოელოდა.

მას შემდეგ რაკი ხოსროი-ხანს იგივე ბედი ეწია უანდაცხს 1117 წ. რაც
გიორგი-ხანს, საქართველოს ტახტის მემკვიდრეობა ერგებოდა ვახ-
ტანგს, ლევანის მეორე შვილს, ვითარცა შთამომავლობით უფროსს.
მაგრამ მან გამოიჩინა იმისთანა სჯულის სიმტკიცე, რომელიც
იშეათად მოიპოვებოდა იმის გვარში და რომელსაც ცოტა ხნის შემ-
დეგ თვითონაც უმტუნა. მან ამ უამად უაჩი ჭეო ჩაღმის დახურვა და
უთავაზა თავისი სიმართლე თავის ძმას ისაეს, რომელიც ისეთი ბე-
ჯითი არ იყო თავის სჯულსე, მიიღო მაჰმადიანობა და ამის შემდეგ
წოდებულ იქმნა საქართველოს მეფედ. ისაეს შეუობა ანაფრით არ
არის შესანიშნავი; მან შეიერთა ეს ლანდელი მეფის თეიმურაზის და,
ბეგუმი, რომლისაგან მას ოთხი ვაჟა ჭეავდა: აბდულაჰი, რომელსე-
დაც შემდეგში ვილჰანაკებო, ისააკი, თეიმურაზი, ხოლო მეოთხის სა-
ხელი არ მაგონდება. ისე მეუობდა, სანამ ვახტანგს, მის ძმას არ
მოსწყინდა ქირმანში ეგზოროთ ჭეოფნა და არ გაათავა მით, რომ
შეიცვალა რჯული და მაშინ კი წამოვიდა ტფილისში ისაეს გადსა-
ყენებლად. სანამ ამ ხელმწიფის მეფობის აღწერას დავიწყებდეთ, საჭი-
როა ვახეთის ისტორიას დაუბრუნდე და მივაყვანო ის მესმედ-უელი-
ხანამდის, რომელიც ვახტანგის მტერი და დამამხრებელი იყო.

ნ.....ს.

ახალ-თაობას ჩემუფლებს
და ვითომც კარგი სწაღია.—
და რომ სჯემესაც აწიგებს
ვით მოუწავი!... ცხადია!...

ის მოუწავი, რომელიც
დაბნაისლურად ირჯება
და ორ-გულს ნახამს, თუ ერთ-გულს,
ერთ-გვარად გაეკრიჭება...

გაჟ-ბატონს ქალებს ურიგებს,
ქაღ-ბატონს მოგვრის გუროსა,
არც ბატონის-შვილს დაადებს
უერთგულ - უმსახუროსა

შირში შევლასთვის ვარდია!...
თაყვანს სცემს უმეტესობა,
მაგრამ ზურგს უკან კი შევლას
ის ეგალიტით ესობა!

თუ არჩევანშიც ჩავარდა
არჩევა არ აშოკდება!...
ვაი ხალხს მისგან მოხიბლულს,
რამ სასაცილოდ დოქდება!...

* * *

აღარც ნატვრა და აღარც იმედია!...
გველა წაჩხდა... ვაი ესრედ შთომილსა!
ვაი იმას, ვისაც ჩემებმა წესტემა
გულის ისარი უიმედო ტრფობისა!...

ახ, რად გნახე შენ ჩემს საუბედუროდ?
რამან შეგქმნა გრე საესე სიკეთით?
ეჩა, გულო, ერთხელ დაწუნარბულო,
ერთხელ მგდარო, რაღად აღდექი მგდართით?

მე მისი ვარ, ის გი არ არის ჩემი,
ის სხვას ასმევს ნეტარს ნეტარებისას;
სხვას თავს ევლის, სხვა შეჭხარის, სხვას ეტრფის,
მე გი გწეგლი დღეს ჩემის გაჩენისას.

სად წარვიდე, ვის შეეჩივლო, ვის ვუთხრა?
ვინ განმიღებს დახშულს კარსა ბედისას?
ვინა ჭკურნეს უკურნებელსა სენსა
სამუდამოდ წაწედილ იმედისას?

წ ე რ ი ლ ი კ ა ხ მ თ ი დ ა მ

წინა სიტყვაობა — მიზეზები კახეთიდან დივერიისადმი მიწერილობის უქონლობისა — თელაური კორესპონდენციის მდგომარეობა — სამდურავი განგებაზე — მოსავალი ღვინისა და პურისა კახეთში — ოცნება და მოკრუება — თელაველების დროს გაცარება და მიდრეკილება — თელაური ვიწყერის აღწერა — დაშვები, კავალრები, მოთამაშენი ქალაქისა, ბახუსის მსახურნი — მიმართვა თელავის ადმინისტრაციისადმი — ადმინისტრაცია ჭყასებში — ცხრა მთას იქით შემჩნევა და ცხვირ-წინ კი ვერა — ღუარსაბ რუსეთუმე — თელავის ქუჩები და ადმინისტრაცია — ვერ მიპოვნია და ან ვერ მივწდომილვარ! — ალაზნის ხიდის ადმინისტრაცია — კერძო ჭყასელომწიფო ვალი გლეხობისა — ვაჭრები და გლეხები — ნამშობი თ. ნ. ზ. ჩ. — სა. — როგორ უნდა მოიქცეს ადმინისტრაცია ამ შემთხვევაში? — ქრთამის მიუცემლობისათვის დატუსაღება — ცაქცია და ყასბები — თევზის ვაჭრები — თელაური გოსტინიცია — აწირებულოი კაცი — თბილისის ოლქის სასამართლოს განყოფილება ჭყვერები თელავში — სამდურავი ხალხისა მაოლაში — თელავის სამოქალაქო შკოლაში რევოლუცია! — აქაური საქალებო სასწავლებელი ჭყკლასნი დამები, ჯ საცხენისის შკოლის შენობა. 12000 მანეთი ჭყ — შიშვეი — ჭყიებისგან საიდუმლოების გამოსაქარავება — ცბები ოთახში — რევიზორი და მისი განსაოცარი ცვლილება — შეგირდები და ფეული ყლაპია.

კატა ხანია მას აქედ, რაც „ივერიაში“ ერთი სიტყვაც აღარა თქმულა რა კახეთსად (კერძოდ). ამისათვის „ივერიის“ მკითხველნი მოკლებულნი არიან კახეთის ამბებსა, თუ სწრულია არა — „ივერიის“ მხრით მაინც. ამის მიზეზი, ბატონებო, ბევრია და ამ ბევრში ზოგი ისეთია, რომ გამაფრთხილებს შეუძლებელია; — შეუძლებელია მეთქი ჩემის მხრით კი არა — (მე სიამოვნებითაც გუამბობ ფეხლას!) — ზოგი რედაქციისა; ზოგი ადგილობრივის მთავრობისა; ზოგი... უე. „Одному“-ის რედაქტორის დამდუმებელისა, ზოგიც, რასაკვირველია „ივერიის“ კახელის კორესპონდენტისა. თქვენგან არ მიკვირს! „კახელი“ კორესპონდენტი ეგრეთი თანდაჭერი და თვით-მდგომარე სასიათისა რაგორ იქნება, რომ კახეთის და განსაკუთრებით თელავის ცხოვრების ტალღამ არ გაიტაცოს! გაქმუნებთ: თელავში რომ ოგიუსტ კონტი,

რომელიც იმ გვარად იყო გატაცებული თვისის პოზიტივიზმით, რომ სოზოგადო ცხოვრების მიმდინარეობას სრულად არავითარს უფრადლებას არ აქცევდა — გაზეთებსაც კი თავის დღეში არ კითხულობდა; ოგიუსტ კონტიც რომ იყო ეს კახელ კორრესპონდენტთან მეთქი იმასაც კი შეაწირებენ ნუნუსას!...

დავანებოთ ამას თავი ზე შევუდგეთ კახეთის ამბავსა. ჯერ თვით კახეთის მშენიერს ბუნებას აღვიწერდით, მაგრამ, წინადაც მითქვამს „ივერია“ № 2) განცხადებამ მე უბედრესს პოეტურ ნიჭს არ მომცა. იქნება იმისთვისაც, რომ მუხა გამწვანდა ქართველს პოეტებზე, რადგანაც იგინი თავის ნიჭის და შეძლების-და-გვარად არ უმღერიან და არ ამკობენ თავის სამშობლოს მშენიერს ბუნებას!...

რადგანაც კახეთში ზურის მოსავალი მცირედი იყო და გენახებიც ძალზე დანაწრული (თუმცა დანაწრული იყო, მაგრამ კახეთში წელს დიდძალი ღვინო მოვიდა; ასე რომ ზოგიერთს სოფელში ჭურჭელსაც ვერ შოულობდნენ!) მე მეგონა კახეთში და ნამეტნავად თელავში „ქეიფი“ და ცხოვრების განგაზგებაზედ უზრუნველობა შემცირდებოდა მეთქი (მე სამგზავროდ გახლდით ფშავ-ხევსურეთში ივლისში, მოგზაურობის აღწერას „ივერიის“ მეთხველებს გავაცნობ, რადგანაც მასში ბევრი საუფრადღებო ცნობებია); მაგრამ დახე მოტყუებას! — უფრო გახშირებული ქეიფი დამხვდა კახეთში! ისე ნაირად ჭსწრუტავდნენ ჩვენი თელაველები (სოფელელნი კი მოწონილ იყვნენ) „მისურტებულს ნუნუსას, ისეთს ვეჩეკებში შექცეოდნენ, ისეთს „მტოვ-ცხრამი“ იყვნენ გარაუღნი ეს ჩვენი ყოვლად უზრუნველნი მომავალზე და ხელ-გამ-ლილნი „გადაწყაზუნებაზე“ თელაველები რომ ასის ნაბიჯით მანინც გადაჭარბეს ჩინებულს ფიზიკოსს, სირაგუსელს არხიმედს! ვიმეორებ, ისე გართულნი იყვნენ მეთქი, რომ თელავში რომ მტრის ჯაშარი შემოსულ იყო, ისე დაჭხრდნენ (ახლაც) თელაველებსა, რომ ვერც კი გაეგოთ! იქნება „ბახუსისტებს“ ეთქოთ — „აღავერდი!“, „მტოვ-ცხრამისტებს“ — „ზაპისი“ არ წამიშალოვო, როგორც არხიმედმა ხმალ-ამოღებულს რომაელს მეომარს უთხრა: — „ფიგურები არ წამიშალოვო!“...

გეგერები ხან კერძო პირებთან, ხანაც „ფესონით“ იმართებათელაჲში. გეგერებში დროს გატარება ეგელას მოგესხენებათ ზოგა-რია; მაგრამ საჭიროდ ვრაცს ადგიწეროთ ერთი აქაური გეგერთაგანი, რომ უფრო ცხადად გაიხროთ აქაური ბარინ-ბარიშნები და გაყბატონები. ესთქვანთ წინა დღით შეიტყეს—ხვალ გეგერიაო. თქვენ უნდა უფროთ მიწვეულების (მეტად აქაურის ქალებისა) გულის ფანტქალსა, ზოგორის ბაგაბუგით უცემით ნაზი გული, ზოგორ აუღ-ჩაუდით ბაგანი და ზოგორ მოუთმენლად მოელან გეგერის საღამოსა! უნდა უფრო დაუგდოთ ზოგორს ზღანებს აწეობენ, რამდენს კადრილ-პოლკა-მასურქას, რამდენს დაკლურ-ლეკურქს, რამდენს სტურქა-ტეკვას მოელანთ თელაური „ბარიშნები“ მიწვეულს გეგერში! რამდენ თვალის გადავლებას ქალები გაყებზე, გაყები ქალებზე!...

ამ მოულოდნელს მოლოდინში ზოგს აქაურს ბარიშნას (თუ მეტის-მეტო ნაზიც არის) ისტერიკაც დაემართება ხოლმე... ქაღალდის მოთამაშენი, რასაკვირველია, ფულის მოგებას და „ჩასვენებას“ მოელან. რას აკეთებენ ბახუსის მსახურნი ამ დროს? ივინი თამადას ირჩევენ, რათა უხვი მსხვერპლი შეჭსწირონ ბახუსსა... აი საღამოს ჟამიც მოახლოვდა... ქალები დაირთნენ. (ჯერ, ზოგორც მოგესხენებათ კოხტა-პრანჭია ქალების ამბავი—რომელი იგერი უფრო მოგესხდება რომ ჩავიცატოთ) —ქა, დრო არის წავიდეთ გეგერში! იტუვის ნაზის ხმით ბარიშნა. —ნეტა ვინ იქნება ჩემი კავალერი?! ოჲ, თუ ჩემი №... იქ არის—კარგს დროებას გავატარებ!... ნეტა №-ის ქალი იქნება დაპატიჟებული გეგერში? —ეტუვის შუროთ ერთი ქალთაგანი თავის თანამოგზაურს. —ვიმ, ქა, რატომ მაგრე ღამაჩაკობ ქალო? ის ჩვენი ტოლია და ჩვენში გამოსახენია? იმას სახლს ახლო არც კი გაატარებენ, გაუგებებს გულსა მეორე, იგერ-უმართლით გაღესილი ჩასუქბუღი ქალი...

აი ხალხიც შეიკრიბა ზაღაში. სტუმრები თავ-თავის დასად გაუოფილნი, თავ-თავის ადგილს წავიდნენ. აი დაიწყო გეგერიცა. დაჭკრ მელქომ დოლი. დატრიალდნენ ქალები და გაყები და აირიგნენ ერთმა-

ნეთში. მეორე ოთხიდან დანჯად ისმის ხმები: კ ბანკე დვადცატ რუბლეი! იძახის შტოსისტების თამადა. — ვო ბანკ! — მიამახებს მეორე. — ზორუბლეი აზგო! მესამე ამბობს... ნაპე!... და სხვა ამგვარები.

შევხედეთ საცეკვაო ოთახში. შესვლით რა შუერთი უეუერებს დაბალი წითელ-წითელი ქალი მოთამაშეებსა, მეც რატომ აჩვიან მთხოვარ. უეუერით მადღს ქალს, როგორის ცეცხლის თვალებით შეჭმტყმის თავს კავალერს, რომელსაც წელზედ მოუხვევია ხელი... აგერ როგორ ემუხსიანება კავალერი დამასა და სხვა ამ გვარს დანახვით...

ცეკვაობა მორჩა 1—2 ნაშუადღეის საათზედ. დასხდნენ კახ-შამზედ. ქალები კავალერებით მალე წავიდ-წამოვიდნენ. დაჩხენ მსმე-ლები ბახუსის მსახურნი. შემოჭმძახეს „სუფრული“, „ჩაგრული“, გავრული მრავალყმიერ! რომელსაც შეუჟდათ ნუნუა თავში — მაყრულიც დაწვეს. ესენი სხედან იმ დრომდინ, ვიდრე კარგად არ გააყენებიან — გათქნებამდის, რომლის შემდეგ, ზოგს სუფრასედეკე დაქმინება, ზოგნი წავლენ თავთავიანთ სახლებში. ეგელა სტუმარი სიხარულით მოელოდა კეჩერსა, მაგრამ ბეკრი გულდაშწკარი, გულ-ჩათუთქვილი დაბრუნდა შინა. ბეკრს ქაღალდის მოთამაშეს ამოსვენებინეს 10 მან. და 25 მან. ქაღალდები. ბეკრმა დაიძახა — „ზამნოი“...

ბეკრი ქალი დაბრუნდა გულ ამომჟღარი და გაჟავრებულ-გაკაპა-სებული — სხვა ქალებს რად მიაქციეს ჩემზედ მომეტებული უზრადლება. ამის გამო თელაურს ქალებში იბადება შური, სიძულვილი და ჭორები ერთმანერთზე...

აგრე და ამ ნაირად ატარებს და ჭლეკს თავის სიღრცხლეს უოგელი თელაელი, — დიდი და პატარა, ქალი და კაცი, თავადი და გლეხი...

ორიოდე სიტყვას თელავის ადმინისტრაციასაც ვუძღვნი. თუმცა არ ესაზოგუნება, ეწეინება ვიდრე ქვემოდ მოყვანილი, მაგრამ მაინც მე ჩემსას არ დავიშლი: მაინც სიმახრთლეს გამოვოტქვამ და ვიტყვი, რომ რაც ადმინისტრაციის ვალია ნებით თუ უნებურად თავში ქვა უნდა იტყს და გააკეთოს, უფრი მიუტდოს... თუ მაინცა და მაინც ჩვენი

ადმინისტრაციის თავისას არ დაიშლის — ბატონის წყალობა ახლო ჩამო-
უჩნდებათ — იმის წყლით გაივლიდა გუფი. თუ ამ საშუალებამაც
არ გასტანს „ბურჯთან“ გამობრძანდნენ დილით და ისრეთის მშენებ-
ლის სუნი დასტებთან, რომ იქნება მადლობა მითხრან მოგონე-
ბისათვის...

საკვირველი: საწყალი (სიტყვის მასალად ვხმარებ) შინატიშვი-
ლები (ყაზბეი) გურდღულაურის ბოლოს გაყარეს — აქ დახატეთ საკ-
ლაგო და ცხვირს წინ რომ ცხვარს (1-ს ნოემბერს ძროხაც დაგ-
დეს) უხადვენ — იმას კი ვერა ხედავენ! „ბურჯი“ მაზრის უფროსის
სახლს აკრებს; ასე რომ ფანჯრები გადმოჭეუდნენ მას და შრისტავი-
სა კიდევ კარები და ნუ თუ წარმოსადგენია, რომ ან ერთი და ან
მეორე ვერა ხედავენ აქ დახატულ საკლავს და მის ფაშე-ფუშებს?!
საკლაგი, ბატონო, მ. ხიხუაშვილის გომურში ჭყავთ ყაზბებს; დი-
ლით ადრე გამოჭყავთ თითო-თითო და ჭხადვენ მაზრის უფროსისა
და შრისტავის ცხვირ წინ! ძალიან უფრ-მანვილი და თვალის მშვერ-
ლი ადმინისტრაცია გვეყავს!... მოგონებაზედ ორიოდე სიტყვა შრის-
ტავე. ეს ჩვენი შრისტავა სწორედ ღუარსაბი გახდა; ქართველი
ღუარსაბი კი არა — „რუსეთში ღუარსაბი!“ მთელი დღე და ღამე
შინ განიკენებს, მხოლოდ შუადღის დროს გამობრძანდება ბუფარ-
ზედ და დაიწეობს ტრახტობას: ოჲ, კაცო, (ხშირად იტყვის) ერთი
კვირა იქნება ჩაი არ დამიღვია; რა ვერ მოვიკენე! საღამოზედ წა-
ვალ და გათენებისასღა მოვდივარ შინა! აი დღესაც დილის ექვს სათ-
ზედ მოვედი შინა! ასრები ჩემი აღარ არის — დამტყვევდი ვარ სულ
(მოგონი უფრო ტახტზე გორაობით და მეტის-მეტის სიმსუქნით).
ისრეთის სიჭრუვეს მოიგონებს, და დაჯჯკესთ (შინაინი ტყედი-
ბი იცის!), რომ ღმერთმა შეარცხინოს დანტე — ფანტაზიით ამის-
თან ვერ მოვა!... განუგძმით ადმინისტრაციასზედ, რომელშიაც დაუ-
ლადავად მომჭირნეობს უფ. შრისტავი რუსეთში, რომელიც, რა-
გორც მისის ნამოღვაწევისაგან სჩანს, არასოდეს არ აკეთებს. თელავ-
ში საშინელი უსუფთაობა და ბინძურება. თელავის ქუჩები ამ ყაზად

შველს კახეთის სოფლის გზებზე უხეირო და გაუგებელია. მაზრები
 კი, სწორე მოგასსენოთ, არ ვიცი, თელავი უფრო ახლად აღმინის-
 ტრანციასთან და თუ კი ამავე აღმინისტრანციამ საწყალს გლეხობას
 გააგებინა: თავ თავის სოფლის გზები, სუ თუ ესევე აღმინისტრანცია
 ვერ გააგებინებს მოქალაქეებს თავისი ქალაქის გზებს!! მივივრის
 და განვიკრივებთ ეს მოვლენა. ვეძებ, ვეძებ ამ მოვლენის მიზეზსა,
 მაგრამ მანც ვერა და ვერ შევიტე მიზეზი! ვინ იცის, იქნება ჩემი-
 სთან უბრალო ადამის შვილის გონებას არ ძალ-უძს მიწითმან მალ-
 ლის აღმინისტრანციის განგებულებადის. — არც ეს არის საკვირველი...
 „ურემი რაღა გადაბრუნდება — გზა მაშინ გამოჩნდებაო.“ სწორედ ასე
 მოუვიდა ალაზნის ნატარა ხედსა. მინამდის დამალული იყო და ეტ-
 ყობოდა წყლისგან დამალვა-მანამ ყური არაეინ გაბერტეს; და რო-
 დესაც წყალმა შთელი მხარე სრულებით ჩამოაგდო და ცხენისმერი
 არა გაიგებოდა რა; როდესაც თვით თ. ნ. ზ. ჩ — შვის, მომავალს
 ს. ნათარეულიდან, ეტლი ჩაუყარდა ალაზანში, მხოლოდ მაშინ გა-
 ხილა თვალი აქაურმა აღმინისტრანციამ, მხოლოდ მაშინდა გაგზავნეს
 ჩაფრები, რომ ამ უგანასენელთ ტემა-ტეებით გამოერეკნათ სოფლის
 ხალხი ხიდის გასაგებებლად. ამ ყამად შილდა-ენისლის-საბუე-გრემის
 და შქრინის ხალხი ხიდზედ მუშაობენ... ესეც არაუგონი. ჩვენის გლე-
 ხის ჭირნახული ისევე გაჭრების ხელში გადადის. 20 — 30 მანეთში
 15 — 20 საშალზე ღვინოს ართმევენ გაჭრები გლეხებსა! სუ თუ ამ
 სასარკელის უსინდისობის (გაჭრების მხრით) მოვლენის მოსაშობა
 აღმინისტრანციას არ შეუძლიან?! — შეუძლიან, პატრონო, და ადვილადაც
 შეუძლიან. აი როგორ: გაჭრები დაუბრკოლებლივ უგანონოდ ჭლარ-
 ცლავენ გლეხსა მაშინ, როდესაც ამავე გლეხს სახელმწიფო ხარჯი
 ჯერ არ გადაუხდა, როგორ გგონიათ: სუ თუ სახელმწიფო ვაღი
 უფრო დიდი და შეუწყნარებელი ვაღი არ არის, ვიდრე კერძო, ვიღაც
 პოლკოს-მიკარტუმსი?! რასაკვირველია. მაშ როგორ და რისთვის ხდე-
 ბა, ვიმეორებ შე, რომ სახელმწიფო ხარჯი მოუშორებელი რჩება და
 კერძო კი უკეთი ათად იხდება! აღმინისტრანცია, როგორც სახელმწი-

ფო კანონების წარმომადგენელი, თუ შეჭნიწნავს წამიე კანონის წი-
 ნადმდეგს მოკლენას, მოკალა სასტიკი უუაღდეა მიაქციოს, და
 მოსპოს იგი და ღმნაშაჲ დასჯეკინოს. განა არ შეუძლიან ადმინისტრაცია-
 ციას თავის მარცაში საქმე ისრე დააქნოს, რომ გლეხს ხაზინის ვა-
 ლიც მოაშოროს და მიკირტუმასიც რომ კერძო მოკალემ ის გამო-
 ათვას გლეხსა, წაე კეუთვნის და არა ერთი რადა, ანუ მაჲლი
 წლის მოსავალი... მეითხეელი იფიქრებს: იქნება ადმინისტრაციამ არ
 იცის ეს ამბებიო. — იცის, ბატონო, რაგორ არ იცის, თორემ აი
 რა ილანაწკა თვითონ ერთმა მათგანმა ბუღალრსჲდ: „№ სო-
 ფელში ვიყავი. სასამართლოში შეკედა დასათვალიერებლად, სასა-
 მართლო გაჭრებით იყო საესე (მოსავლის და მოკრების დრო გას-
 ლავო), მხოლოდ სამი-ოთხი გლეხი იყო მათშორის, ერთს გაჭარსა
 კვითხე: რას აკეთებ აქა-მეთქი? — მან თამამად მიპასუხა: ღვინოები
 მაქვს დაბეჭდილი ჩემს კაღშიო ერთის გლეხისა. — ვინ დაბეჭდა და
 ვისის ბძანებით? კვალად კვკითხე მე. — მამასახლისმა ჩემის თხოვნით,
 დინჯად მიპასუხა გაჭარმა. — ღისტი გაქვს სასამართლოდგან? კვკით-
 ხე მე. — არა! მიპასუხა გაბღინძულმა, — ვისა ქმართვეს შენა კალი?
 კვითხე ჩემს მოზასეს. — აი, მაგ კაცსა, მიპასუხა გაჭარმა... გლეხმა-
 კაცმა, ქსთქვა ადმინისტრაციის, მოხელემ: შემომივლან: სამა (მგონია)
 საპალნე მემართა და სამი (მგონია) ქვევრი დამიბეჭდეს, შენი
 ჭირიმე. რამდენი გეხეწე, რომ დაგურნო მაინც და მერმ
 რაც გნებავს ქქენით მეთქი, მაგრამ შემოცვიდნენ მაჩანში
 და დაბეჭდეს, ესლა სულ-ერთიან დაშმაკებულა ღვინო და დამ-
 ბეჭდავი — მოკალე ღვინოს აღარ იღებს — გაფუჭებულია, რად მინდაო!...“
 ეს გვიამბო ადმინისტრაციის მოხელემ და თუ ესა ქსთქვა ადმინის-
 ტრაციისაში მჯდომარემ, მაშასადამე ქსტოდნია რა ხდება და რა
 რინებს სჩადიან გაჭრები სოფელში. შეიძლება თვითუელად ყოველი
 ბოროტ-მოქმედება არ იცოდეს ადმინისტრაციამ, მაგრამ საზოგადოდ
 ხომ შეტყობილი აქვს გაჭრების და მამასახლისების რინები სოფ-
 ლებში...

ერთი ამბავიც, რომელიც ამტკიცებს, თუ როგორ ბოროტ-
მოქმედობს ერთი მოხელეთაგანი, რომელიც არც პოლიციას და
არც სუდს არ ეგუთვნის. ერთი ტუსადი მუშაობდა სთხრიდა
მიწას ხეების ჩასარგავად, მე მივედი და კვითხე მიზეზი მისის
დამწყვედვისა. მან თავი გაიქნია და დადონებით მითხრა: „რა ვიცი,
შენი ჭირივე მე-ს მივედი და შეესივნე — გენახს მართმევენ და
მიშუამდგომლე მეტი. N-მა ათი თუმანი ქრთამი მითხვა, ახა მე სა-
ცრდავი სად გიმოვიდი და უარა გუთხარი. ამასეც განჩისხდა მე
უმძან მამასახლისსა და დამაჭერინა. გარ ეგრე, არც ნახაღნიგმა იცის,
არც სუდამ... მე შირ-დაღებულ დავრბი ამ ამბისაგან და გამოვბრუნ-
დი... აღმინისტრაცია თავს იმართლებს და იტყვის — ეს ჩემი საქმე
არ არის...“

ამ ნაჩად და ამ მდგომარეობაში გახლავთ თელავში საქ-
მეები... გვონებ, რომ ამ გვარი საქმეები ღირსნი არიან ყურად-
ღებისა... „უპატიორო ცხვარს მგელი შესჭამსო,“ სწორედ ასე მოს-
დით თელავის დაბალს ხალხსა. აქაური კაჭრები თავის ნებაზედ იქ-
ცვიან, ტაქცია ფეხებზედ ჭედიანთ შტატიშვილებსა (ყასზების გვარია).
ჩემის ყურებით გავიგონე შტატიშვილის შაქარსაგან, როდესაც ტაქ-
ციას ავრავდნენ: „თქვენი ტაქცია ნ.....ა.....თო!!“ ისე გათამამებულ-
ნი არიან აქაურნი ყასზები, რომ თუ უთხარით რამე გაგლანძღვენ გი-
დეც-ჩემი ნება და ამ ფასად ვუადიო; ან კიდევ: თუ გინდ წაიღე,
თუნდ არა, აჭა შენი ფული! (და გადმოგიფრიან ფულსა)... რა უნდა
ჭქმნას საწყაღმა მსუიდეულმა? ცარიელი ხომ ვერ წამოვა და მხო-
ლოდ კისრის ნაჭერიც რომ იყოს უნდა წაიღოს, ისიც დაუვაგების
შემდეგ... არც სხვა რამ ხოდაგულობს აქ იათუი. მეოთხეები არიან
აქ, ბატონო, მეტი-მეტად გათამამებულნი! აუროლებული თვეშიც
რომ იყოს — ხმა ამოუღებელი უნდა წამოიღოთ, თორემ თუ ხმა
გაეცით — სრულებითაც არ მოგცემთ!... „გასტინიცა“ თელავისა და
ძვირად ჭედიან ყოველის ფერსა; ასე რომ მომსვლელი თელავის სტუ-
მარი შიშით ვერც გი ჩამოხდება აქა. კერძო, რომელიც შესდგება ერ-

თბის პატარა ხორცის ნაჭრისაგან — 25 — 30 კაპეკად აჩის უოკელ-
თეის. თუ ერთს დღეს გერ გასაღეს უგელა კერძები მეორე დღისა-
თეის შეინახვენ, ხან მესამისათვისაც... ერთი ახირებული კაცი იყო
ამას წინაშე თელავში, „გოტინიცაში“ იდგა ემუქრებოდა დასჯიდას,
თუ ქართული ღაწარაკი გამაგონეთ აქა — არ ვიცი რას დაგმართებ-
თა! ამ დროსვე აქ ოლქის სასამართლოს წევრებიც იყვნენ. ამით
შეუთვალა (ზემო საბრძოლო იდგნენ) „ახირებული: რადგანაც მე
ქართული ღაწარაკი საშინლად მძულს და ცუდ გუნებაზედაც გაუხდები
ხოლმე გაგონებაზედ — გთხოვთ ერთი ოთახი დამიცავდეთ — მე მანდ
ამოვიდე და თქვენ აქ ჩამოხმანდეთ...“ თქვენგან არ მივირის! მოს-
კოვიდამ ხაზაზების დაბარებისა არ იყოს და ქართულის ანდაზისა —
„ჩემი....., შენი.....“ ვინ დაუთმობდა ამ უბედურეს ოთახს! კესმით!
საქართველოში მოსამსახურე კაცს სძულს ქართულის გაგონება; ქარ-
თელთ შორის მცხოვრებს კაცსა კვანძებს ქართულის ენის გაგონე-
ბას!... აბა ამას ჭეოლია ბლომად მწერები; აბა ამას ჭეოლია ბლო-
მით „ზემოთა ეტაყებში!...“ ოლქის სასამართლოს განყოფილებას,
რომელიც წარსულის ენკენისთვის განმავალბაში თელავში იმყოფე-
ბოდა საქმეების გასარჩევად, ზოგი ემადლიერება, ზოგიც ემდურება.
ზოგი ზირ-და-ზირ აღიარებს; „ბეჭდი უსამართლობა გასწიოსო.“ რამ-
დენად მართლია ეს ხმა — რა მოგახსენოთ, მაგრამ სიმატლე მან-
ძულებს ჩემის მხრით ვსთქვა ის, რაც შევნიშნე ოლქის სასამართლოს
პატივ-ცემულს წევრებში. საფუძვლიანი სამდურავია ხალხისაგან წევრ-
ბისადმი, რომ ცხრა საათისათვის ხალხს იბარებდნენ და თითონ კი
შუადღეზე ადრე არ მოხმანდებოდნენ სასამართლოში — მათ ამ დროს
ეძინათ!... დიდი შეცდომაა ეს წევრების მხრით. (აქურებიც ამითა
ჭაბუკენ, პატრონო, ესენიც ნამდვილად 12 სათზედ მოხმანდებიან ხოლმე
განსამართლებლად!) რა ჭქმნას საწყაღმა შორიდგან მოსულმა დაბარე-
ბულმა კაცმა.“ ხშირად მოხდებოდა ხოლმე, რომ დაბარებული დღის
ცხრა საათიდან საღამოს ცხრა საათამდე მშვიდი იდგა „ტაძარ-
სა შინა თემილისას...“ ეზივლა? — ვისთან? მოსამართლეები თვითონ

იყვნენ აბა, მათთან მათსედვე როგორ გაბედავდნენ ჩივილსა?! კინ იტყვის: „დედაჩემი ავიარა!...“ მზის ამოსვლამდის, ბატონო, ქალაქის თამაშობაში ატარებენ დროსა და დილით თავის დროზედ როგორღა მოვიდოდნენ?!... ეჭვს ვუყუთ, ახლანდელს დროში ყველას დაბაღს ღობეზე სტდილობს გადანტომას... კითხმით ტვილისშიაც ატრე გვიან მობანდებიან სოფელში უფაღნი წვერნი „ტაძარსა შინა თუმიდისას!“ — ამ კითხვის პასუხს უმოწმიდესად კითხვით თქვენგან უფ. რედაქტორო...

ამ ცოტას ხანებში დიდი დავი-დარსაბა ჰქონდათ ერთმანეთში აქაურს სამოქალაქო სასწავლებლის მასწავლებელთ. ერთი ყველას ემდურებოდა, ყველა ერთსა. რამელი მართალი იყო და რომელი მტყუანნი — რა მოგახსენოთ; ეს კი ნამდვილია, რომ ორივე მხარემ საჩივარი ან ცნობა გაგზავნა უფ. სტრუქტურისთანა. თქვენ, მკითხველნო, ადვილად მისვლით, რომ მასწავლებელთ შორის განხეთქილების დროს მათის მოსწავლეების მდგომარეობა მიემსგავსება იმ გოზაგას, რომელიც წაკიდებულმა აქლემებმა შუაში გაჭულიტეს... კნახოთ როგორ გააჩნვეს ამ საუერადღებო საქმეს უფ. სტრუქტური... რა კი თელავზე ჩამოვარდა ჯაშაგო, ორიოდე სიტყვას აქაურს ქალების წმ. ნინოს სასწავლებელზედაც ვიტყვი. აქაურის „კლასნი დამებისათვის“, როგორც ეტყობათ, უმთავრესს პედაგოგიურს ჭეშმარიტებას, რომ „პირველ-დაწყებითი სწავლა ყველგან და ყველასათვის საშუალოდ ენაზედ უნდა მიდიოდეს“, კლასტი არ გამოუჩნდეს? კლასტი არ გამოუღვიან ამ ჭეშმარიტებას „კლასნი დამებისათვის“, მეოქვი, თორემ ესენი უწინდებურად რუსულიდან არ დააწყებინებდენ პატარა სოფელს ქართულს ქალებს. ერთის სიტყვით, ამ საქალეო სასწავლებელში პირველ-დაწყებითი სწავლა ქართულის მაგიერ რუსულად მიდის. მით უფრო გასაოცარია ეს მოვლენა, რომ ამ სასწავლებელს ადგილობრივი — თელავის და სიღნაღის მაზრების თავად-ახნაურობა ინახავს თავის ხრეშით!

გაღმა მხარშია ცახლდით. სხვათა შორის ვიყავ სანტენისში, სადაც კვლავ გადიტანეს სანტენისის შკოლა, რომელიც დიდყოლების აჯანყების დროს თელავში იყო გადმოტანილი. ჩასაკვირველია უნახავად არ დაეტოვეს სასწავლებლის შენობა, მით უმეტეს, რომ მიმავალს წელში განაახლეს და დასარჯეს 12000 მანეთი! განახლება იგისრა თვით ამ შკოლის ზედამხედველმა, უფ. ყარაქეშიშევმა და მიიღო კიდევ 12000 მანეთი საზინიდან. ჩემის თქმით ამ თუთი სრულიად ახალი სახლი აშენდებოდა შკოლისათვის. შევედი ოთახებში, მეგონა სულ გარკვეით იქმნება შემკობილი მეთქი, მაგრამ სამს-ოთხს ოთახში ვარსის მაგივრად ისეთი ტბები იდგა, რომ ნავით თუ განვიდოდით, თორემ კაი მცურავიც შეშინდებოდა შიგ შესვლას! თურმე ისე კარგად განუახლებია უფ. ყარაქეშიშევს შკოლის შენობა, რომ როგორც გარედ, ისე ოთახებში ჩამოადის წვიმა!... ახადის იატაკის მაგიერ, ძველი იატაკი გაუშლანებინებია და წითელი წამალი წაუგლესინებია, ვითომ მუხანათობას ვერ შემიტყობენო. მაგრამ ჭკვიანს ჭიებს ისე დაუბუდებიათ შიგ, რომ თვითონ 15—20 ოთახი გაუგეთებიათ და წამლის წასმისათვისაც ძრვიელ გაჯანგებულან. ამდგანან—მატლები, აუღიათ, ჯერ ბურღლებით დაუხვრეტიათ მთელი იატაკი და ნახევრი ნიშნით ამოუყრიათ ზემოთ; ასე რომ თვითუფს ნახვრეტის გარშემო მთელი გორა ნახევრი აგროკია უოკელს დილით!...

ხე-ტყე, ბატონო, სახელმწიფო ტყიდგან გამოუზიდნია უფ. ყ. უსასუიდელოდ, ცაცხის მაგივრად წიუელი მოუხმარებია;...

შკოლასთან დაახლოებულ პირებმა დამაწმუნეს, რომ როდესაც რევიზორი მოვიდა სახლების შესამოწმებლად, პირველს სადამოს დათვალიერების შემდეგ ძრვიელ განრისხებული და უგმაყოფილო გამომეტყველება ქმნიდა უფ. რევიზორსო. უფ. ყ. დათვიქრებული დაიარბოდაო. მაგრამ შეორეს დღეს იქ დამსწრეების გასაოცრად, რადაც მანქანებით რევიზორი ფრიდ განარეული, კმაყოფილი და აღტაცებაში იყო და დიდად მოიწონა სახლები!...

თავი მომჭრან, თავი, თუ ამ სახლების ახლანდელი გადაკეთება 12000 მანეთი ეღირება! ბერძენელ ურთილას გაზეთებში, რომ უფ. ყაჩაყში-შევი ცუდად აკუმეეს და ასმეეს შეგირდებსაო (მეც ვამტყიცებ) მაგრამ შთაფრობა მაინც ყურადღებას არ აქცევს ამ ბოროტ-მოქმედებასა. ეს საქმე უფრო უფ. სტრელეცის შეესება. დროა ვმანჯილები გამოიხსნას ამ საშინელის „ოუული-ელანისაგან“... დროა, აგრეთვე, მეც გავათავო ჩემი წერილი...

რ. ძამსაშვილი — ც.

ქ. თელავი, 1879 წელსა.

2-ს გიორგობისთვის.

რა არის საზოგადოება (კუბლიკა) და სად უნდა

ვეძებოთ იგი.

(ისპანიური სატირა ლარრასი.)

მე ბუნებით ისა ვარ, წასაც ჩვეულებრივ ღაშაჩაგში ეძახიან: „ძროხა-გაჩს, უბადრუკს, ჭკუის გლახს. ყოველს ამას ესავე დანა-ხავთ ჩემის წერილისაგან. ერთი, მხოლოდ ერთად-ერთი წუნი მჭირს და იგი წუნი იმაშია, რომ ბეჭდი, ძლიან ბეჭდი ღაშობა ვიცი და ჩემს აზრს წამოვიყრანტალებო ხოლმე არა მგითხე მიაშესავით. უნდათ, თუ არა, ყოველს ღაშაჩაგში ჩავეჩნიებო ხოლმე, ყოველს საგანსედ ჩემს საკუთარს აზრს შევადგენ და მართლა სულელსავით ვატყაზნებო იმ აზრს ხან აქედ და ხან იქით. ღმერთმანი თავს ვიტყენ იმისათვის რომ ჩემი აზრი უადგილად, თუ ადგილსა. მე კი წამოვრჩეა ხოლმე და სხვისას არ დაგიდეკ. ვინც ამ მცირე მოთხრობით ცოტათი მაინც გაიცნო ჩემი თავი, წასაკვირველია, არ იცნებს, რომ დღეს მე ჩვეულ-ბრჯის უბედობის საღერდელი ამეშალა და მინდა ვიუბედო, მაგრამ არც კი ვიცი რაზედ მოვეყვ ღაქაქს. ეს კი განვიზრახე, რომ უნდა დავწერო რამ „საზოგადოებისათვის“ და სწორედ მოგახსენოთ არ კი ვიცი „საზოგადოება“ რას ჭქვიან და რა არის. აი ფეხი გამოვყავ თუ არა მწერლობის ასპარეზზედ პირდაპირ ამ უცნობის საგანს შევასაღე უბე-დი. რაკი ესრეა, მაშ დეე ეს საგანი შეიძქმნას კიდეც საგნად ჩემის პირველის წერილისა. მართლადაც ჯერ ეგვალსედ უწინარეს ვიდრე „საზოგადოების“ გულისათვის შრომას გავეწყდეთ და დამეებს უძილოდ

გაუთენებდეთ, საჭიროა ვიცოდეთ, ეგ ვაჟ-ბატონი საზოგადოება რა წითელი კოჭი ბძანდება.

სიტყვა „საზოგადოება“ რომელიც ყველას ენახედ დაუხვევია, რომელიც ყველას მოწმად მოჭყავს ხოლმე თავის აზრის დასამტკიცებლად, რომელზედაც ყველა ამოაჩებს თავის საკუთარს წადილს და მიმართულებას, — ერთის სიტყვით, ეგ სიტყვა „საზოგადოება“ რა არის? ცარიელი სიტყვაა, ყოველს აზრს მოკლებული, თუ რაიმე ნამდვილის აზრის მქონებულია? იმის მიხედვით, რომ სიტყვას „საზოგადოებას“ ხშირად ხმაოებენ, იმის მიხედვით, რა როლსაც თამაშობს ეგ სიტყვა ქვეყნიერებაზე, რა მრავალ გვარს ზედ-შესრულებით ჭრთავენ, რა რიგად პატივს-ჭსტევენ, — სიტყვა „საზოგადოება“ უნდა იყოს მართლაც ერთი რამ ნამდვილად მეოფი საგანი და დიდის მნიშვნელობისა. ხომ ამოიბენ „განათლებული“ საზოგადოებაო, „დაწინაურებული“ საზოგადოება, „პირუთენელი“ საზოგადოება, „პატივცემული“ საზოგადოებაო, — ჭსჩანს რომ „საზოგადოება“ მართლაც არის რაღაც რამ, ჭსჩანს რომ „საზოგადოება“ არსებობს. ამაზედ გული დავაჯეროთ და ესაა ეს გიკითხათ: რა არის „საზოგადოება“ და სად უნდა გვეძებოთ იგი?

სწორედ ამ განზრახვით შე ავიკიდე ჩემი გუდა-ნაზადი და გამოვედი შინიდან, რომ ქუჩებში დაგუწო ქებნა „საზოგადოებას“, თვალი კადევნო რა წითელი კოჭია და რაც განსაკუთრებით თვისება შეენიშნო ამ „პატივცემულს“ ვაჟ-ბატონსა ჩემს სახსოვარს წიგნში ჩაგწერო. ჯერ ყველაზედ უწინარეს გავწიე საცა დიდი ხალხი გრგვინდა. ამისათვის ამოვიჩინე კვირა დღე. მრავალი „ჩინოვნიკები“, მრავალი უსაქმო და საქმიანი, ქალი, თუ კაცი, მომართული, გამოპჩან-ჭული ფუსფუსებდნენ ქუჩებში, შედიოდნენ საყდარში, რომ ხალხში გამოჩნდნენ და სხვებიც ნახონ; მერე გამოდიოდნენ და მიზნოდნენ სადარბაზოთ. თუ სახლის პატრონები შინ არ დახედებოდნენ და ან არ მიიღებდნენ, სადარბაზო ბილეთებს ჭსტოვებდნენ; თუ მიიღებდნენ, მოჭყებოდნენ ღაპარაკს ტაროსზედ, რომელიც სწორედ გითხრათ,

ვერსაფერის სავსებად, რავერსად, თვარსად, რავერსად ან
მთქმელს და ანც გავრს ანსაფერის ან გავრსად და სხვ. ამოვიღე
ჩემი სასხარისი წიგნი და ჩავწერე: „საზოგადოება დაინება საფარს-
ში, საზოგადოება ირთება და იმანსება, საზოგადოება აკეთებს ვი-
ზიტებს, რავერსადამოც თვითონ ბეზრდება და სხვასად თავს ან-
რებს, — მასსადამო, საზოგადოება (კითხვით მის ნება-რთვას) ტყუილ
შეზადად ქვარვასად და ქვარვასადში ატარებს თავის რს-
რებს. “

ახლა მივიდეთ იქ, სადა ხალხი სასეიჩნოდ გადის. აქ გი სწო-
რედ მოგახსენოთ, ძნელია კარმა ქსოქვას წამიე „საზოგადოების“ შე-
სახებ. ერთად ერთი აზრი, რომელიც შესაძლოა გაცნა აქ თავში გა-
მოკვეთნის ის აზრის, რომ „საზოგადოება“ გადის სასეიჩნოდ იმისთვის,
რომ უღამოს მტკაერი, ძლიე აუქციონს ფეხი გამოფელ-გამომფელს,
მუფლუგუნები მიიღოს და თვითონაც უთავაზოს; ზოგი გადის იმი-
სათვის, რომ თავისი კვიზაჟი დაწახსოვს ხალხს, ზოგი იმისათვის რომ
შუხლი გაიმაწთოს ქვევითად სიარულითა, ზოგი თავის გასართობად,
ზოგი აწმეოების პადის სასწოლად და დაწარჩენები გი ბილეთების
სადავად ცირკში, თეატრში, თუ რაქაში და სხვ.“

აი დაბინდდა გიდეც, მეც წამოგედი, ხან გეიპაყს ვცდილობ მთ-
ვერდო, ხან ცხენოსნებს—აი ყველაყდ უფრო სიშიში საზოგადო-
ბა რომელია—და გეშურები შესვლას ჟვანხნებში, სასტუმროებში, რეს-
ტორანებში, რომ „საზოგადოება“ ვნახო და გავსინჯო. შევინშე,
რომ „საზოგადოებას“ იქ უფრო ჰყვარებია თავის მთურა, საცა უწმინ-
დურობას, საცა უფრო ცუდად აჭმევენ და ასმევენ და აჩა იქ, საცა
სიფაქიზა, სიკვალუცა, საცა კაი საჭმელი და სასმელი იცნან. აქედამ
ის აზრი გამომეყვს, რომ საზოგადოება რაღაც თვით-რწმუნად და
თვით-ნება ყოფილა. ახა აქ აჩის ლაქლაქი და აღიანქოთი აი! რამდენ
ნაირი ღაპანაყია, — გინ მოჰსთოდნს. აკერ აიქ ჯარის-გაცნი შეგრო-
ვილან ჯგუფად, აკერ აქედ ადოკატები, პატარა მოშორებით ყურნა-
მეტაზეთნი, ყველანი ყვითიან, ხელებს აფათურებენ, ჩხუბობენ, ბასარ-

ბენ იმისთანა საგნებზედ, რომლისაც არც თავი გაგებოთ, არც ბო-
ლო. ატერ უფრო მოქმედებით თუხი უკბილო ბებრუცანა კაცი დგას
და სძინებენ ახალგაზდობას, არა ესმით რა, გრძნობა არა აქვთო,
არა აქვთ არაფერი ნიჭიო—არა გაეს ჩვენს დროსაო“ და სხვ. და სხვ.
ერთის სიტყვით, ყველგან და ყველანი მითამ ჭკვიანობენ და ჭკუა გი
არსადა ჭსჩანს.

მე ამას ყოველს ფერსა ვხედავო ყოველის ფერი მესმის, გულში
მეცინება და ვწერ ჩემს სახსოვარს წიგნში: „განათლებულ საზოგა-
დოებას უყვარს იმისთანა საგნებზედ ლაშაჩაკი, რომლებსაც არა გა-
გება რა.“

გისვდები აქედ-იქით: ღვინო წყალსავით ისმის, ზანუხმა თავისი
ჭმნა: გაუხურა ტვინი „მატიე-ცემულს“ საზოგადოებას, რომელმაც ლა-
მის თავის-თავისაც ველაჩა გაიგოს რა. მინდოდა ჩემს სახსოვარს
წიგნში ჩამეწერა: „მატიე ცემული საზოგადოება“ ითვლება მეთქი,—
მაგრამ ღმერთმა უშველოს, კარანდაშს წვერი მოჭსტუდა და რადგა-
ნაც იქ დრო არ იყო კარანდაში გამომეჭრა, ეს სიტყვები დამჩნა
მარტო ჩემს ხსოვნაში.

იმავე დროს სხვა ჯურის ხალხი ბილაჩრდს თამაშობს, ან ღა-
მეს ათენებს ქაღალდის თამაშობაში, მაგრამ ამ ჯურის ხალხზედ სიტ-
ყვას ან გაგებმელები, რადგანაც ეს ხალხი, ჩემის აზრით, ყველა „სა-
ზოგადოებაზედ“ უუგუნურესი საზოგადოებაა.

აი თეატრის დროც მოვიდა. მივიღივარ თეატრში და გულში
კვიქრობ: იქ მანინ ვნახე მეთქი ნამდვილ „საზოგადოებას“, მოვის-
მენ მის საბუთიანს მსჯელობას, განწმენდილს გემოვნებას და „სი-
მართლით გამოთქმულს აზრსა.“ შევედი, ვნახე რაღაც ახალს გამე-
დიას არდგენენ. ერთი ნაწილი საზოგადოების რაც ძალი და ღონე
აქვსო ტაშს უგრავს, მეორე უშტკენს. ზოგი ამბობს ჩინებულს გამე-
დიასო, სხვანი კი, ღმერთმა შეინახოსო, არაფერსა ჭკავსო, სა-
მაგვლი რამ არისო. ერთის სიტყვით, თავი და ბოლო არავისი გა-
იგება.

თან-და-თან უფრო გარტყულმა ამ ჩემის საგნის ობიექტის გამო, მივმართე ჩემზედ უფრო განათლებულ და მტკიცე კაცებს. კვითხე დაწერებულის კამედიის დამწერს: „საზოგადოება“ რა არის მეთქი? და იმან მიმასრუხა: ისა ჭსჯობია გეკითხათ, რამდენმა სუფელმა უნდა მოაფაროს თავი, რომ მით „საზოგადოება“ შექმნდეს.“ იგივე კვითხე მოწონებულის კამედიის დამწერს და მითხრა: „საზოგადოება არის კრება განათლებულთა გვამთა, რომელნიც გამოჩენილ თხზულებას აფასებენ ხელმე დირსებისამებრ თეატრებში.“ ყურნალ-გასეთებს ჭგონიათ, რომ მათს ხელის მომწერთა წრის გარეშე საზოგადოება არ არის. თუ ეგრეა, ისინი უნდა შეხვედნენ დიდი „საზოგადოება“ არ ეყოლებათ!... მე ვიტყვ, თვლას ვერ აუგონ... ადვოკატებს ჭგონიათ, რომ „საზოგადოება“ მარტო მისთა მძიმეულებათაგან შექმნდება; ექიმს ჭგონია, რომ „საზოგადოება“ ჩემი ავად-მყოფი ხალხია და იმის ხელახლის წყალობით ეგ მისი საზოგადოება დღე და დღე გლეხობებს და სხ. ამ სახით შუადამედინ ვიცადე და „რა არის საზოგადოება და სად უნდა ვეძებოთ იგი,“ — ამების გადაწყვეტილი, გარკვეული პასუხი ვერ მივიღე.

მაშ კილას საზოგადოება? ისინი, რომელნიც წარა-მარად დაუთრკვიან, შიშველის დედა-კაცების სურათებს ყიდულობენ და ზოლ დეკორაციის რამანებს კითხულობენ. თუ ისინი, რომელნიც ალბობენ მაგაზინების თანხებში საჰენიერო წიგნებს, კლასიკებს, გომერის თხზულებებს? ისინი, რომელნიც დღე და ღამ იმისთვის დაწვნიან რომ როგორმე ამოგონ ბილეთი გამოჩენილ მომღერალის ქალის სანახავად, თუ ისინი ვინც ამ ბილეთებს ყიდულობენ, რომ გაჰვიდონ მოგებითა? ისინი, რომელნიც ხალხის აფეთქების დროს ჭსწვენ, თოფითა ხერკტენ, ახლობენ, თუ ისინი, რომელნიც მშვიდობიანობის დროს ყველა ფეხს ითმენენ, გულ-მოდგინეთ პირ-ფეხობენ და საქმეებს ირიგებენ?

ან კი თვითონ მსჯელობა საზოგადოებისა — ეგ ხმა ქვეყნისა რაში მდგომარეობს? იმაში თუ, რომ იგი მსჯელობა, იგი ხმა ფეხ-

ქვეშა ჭსოვლს ხოლმე უოგელს კანონიერებას და სიმართლეს? ან იქნება იმაში, რომ საუკუნოდ შეუტყუებენ ხოლმე სახელს გონიერს კაცს, რომელიც არ გადის ღუელში თუ ერთმა ბრიყვმა ვინმე აწყენინა რამ? ანუ იმაში, რომ დიდის ყაღიბის მტაცებელს გმირის სახელით აქებს და ადიდებს და ორი შაურის ქურდსა კი სახლობელად ჭგზავნის?

ნეტა რაო ჩემოო, რომ ამ საზოგადოების მოწყალის თავლის მოსაზიდავთ, დაუღალავი და შრომის მოყვარე მწერალი მთელს თავის სიცოცხლეს წეწაში ატარებს, ანუ ნიჭიერი მოთამაშე თეატრისა ჭეჭიკის და იქნეკს ხელეებს მთელი თავისი დღეინი? რაო ჩემოო, რომ ვაჟ-კაცი მეომარი სიკვდილს არ ერიდება, ოღონდ მის წინ თავი ვი-სახელაო? რაო ჩემოო, რომ ამოდენა ხალხი თავს იგლეგს, ოღონდ რითმე თავი გამოვიჩინაო „საზოგადოების“ წინაშე?

ამაებს რომ გამოუდგე შორს წავა. ძილის დროც მომივიდა. მე რაც სახსოვარს წიგნში ჩამეწერა და შემენიშნა ხელმოკრედ გადავიკითხო, გადავათვალიერე და აი ორ ნაირი დასკვნა დავდე:

ჯერ პირველი ისა, რომ „საზოგადოება“ მარტო მიზეზი უფილა, მარტო ფარდა უფილა თვითუკულის წვერის საკუთარის გამოჩინებისათვის. მწერალი ბლაჟნის ქაღალდს, „საზოგადოებას“ ფულს ატომეკს იმ მიზეზით ვითომ იმისთვის იღუწვის, საზოგადო სიკეთისათვის ცოდვილობის; ექიმი და ადვოკატიც იმავე საზოგადოებას საკეთილად მოქმედობენ, რომ ჭკითხოთ; მეცრავალი, წიგნის გამყიდველი, მესტამბე ჭეჭრენ, ჭბუჭდნენ, ატყუებენ, ჭხანკავენ ყველას იმავე კეთილის განზრახვითა. თვითონ მთავ... მაგრამ ესე რომ გავეგე შეტად შორს შემატოხინებს ჩემი ენა, ჩემი თავის ამიავი რომ ვიცი. თუნდ ეტეც არ იგოს უნდა გამოგოტუდეთ, მეც თვითონ საზოგადოებისთვის გწერ და თუ ენას ადვირი მიუშვი, ჩემს ნაწერს საზოგადოებასმდე ვინ მიუშვებს? მაშინ ჩემს ნაწერს მგითხველად მარტო მეღაჟეულები...

მეორე დასკვნა წაყვანა მე დავაქი იმაში მდგომარეობს, რომ
 ან აწესებობს ერთიანი, ერთ ნაირი, დადგომილი, უტყველი, ჭკპა
 დაშვადარი „საზოგადოება“, როგორც მზავალნი ამტკიცებენ, ანამედ
 ყოველი წრე ცალკე საზოგადოებაა, და ამ სხვა და სხვა უფორტებისა და
 ხასიათებისგან არის შემდგარი მზავალ თეროვანი სახე მისი, წასაც
 ჩვენ „საზოგადოებას“ ვეძახით. ეს უგანასენელი საზოგადოება თვით
 ნებაა, თვით წყუღია, ცვალებადია, დაუდგომელია; ყოველთვის უს-
 მართლთა და წინ დაუხედავი; ანათრის შემწყნარებელია და ყოველის-
 თრის ამტანი კია; გულ-მოდგინება ძეგლისათვის და უუგანს ახადიცა;
 უმიზეზოდ აბილზილდება, და უსაბუთოდ ჭსჯის; მტირეყედ წაყედმე
 იფეთქებს. მტირეყედვე ჩაქრება; არც ის იცის რად უუგანს, არც ის
 იცის რადა ჭსძულს თუმცა არც მის სიუგარულს და არც სიძულილს,
 სამძღარი ანა აქვს ხოლმე. როცა ჯოგებრივ არის, თაჟ-მოყრილი
 ჯოგუფად, მაშინ უველანი ერთად ერთს აზობენ, ცალ-ცალკე კი სულ
 სხვას; მოჭსწონს მართლ გაიძეკრა, ხეჩნანი, ჩხვანა, შუათანა ყალი-
 ბის კაცი; ანა-მევირაღა, ჩუბი, ნიჭით სავსე კაცი კი ან დავიწყებუ-
 ლია მისგან, ან ათავაწყებულა; უმადურებით უხდის სამაგიეროს
 დიდს მოღვაწეს და კაი თვალთ უუგრებს მას, ვინც ეფერება და
 ატყუებს. დასასრულ ჩვენ ძალიან ვცდებით რომ ერთმანეთში ურყვით
 საზოგადოებას და შთამომავლობას; შთამომავლობა სულ სხვა არის:
 შთამომავლობა იცია, რომელიც თითქმის ყოველთვის არღვევს ხოლმე
 „საზოგადოების“ უსამართლო განაჩენსა.

ს ა ი ს ტ ო რ ი ო მ ა ს ა ლ ა

I

გლოზის წიგნი იმეკეთის გვფის სოლომონის გეულ-
ლისა მარიაჰისა მიწეჲრილი ჰუთათელ მიტროკო-
ლიტ დოსითეოსთან.

თქვენო მაღალ ყოვლად უსამღებღოესობაჲ ქუთათელ მიტ-
როპოლიტო დოსითეოს!

მამაო საუკარელო ძმაო და მამაო ჩემო, ოდეს განეხნეს
რისხვით საქანელნი ცისანი წარღვნად და აღსაწვეტელად ყოვლისა
ქვეყანისა, და ექა ვაი შეის მსგავსი მოიწია ჩემდამო და შთავარდი მე
უქვეითესსა ფსკერსა უფსკრულისასა და დაშთომილ ვიქმენ მძაფრსა
მწაკალ ღელვასა ზღვისა მიერ, რომლისა აწავინ მაქვს მოსყანიშნე და
არცა მოგვლი კობდესა მის ღელვისასა და გიმეოფები საუკუნოდ
დაუსრულებელსა ნელსა უკუნსა და დაიფარა ქუფრითა და შავითა ღრუბ-
ლითა ბრწყინებლები ჩემი, შეიმესრა ამაღლებული ტახტი ჩემი, დაეც-
ნეს განბრწყინებული ჰალატი ჩემი, და ბინდოვან იქმნეს შაჩანდუდ-
ნი გვირგვინისა ჩემისანი, განიშო ჰორფირი მეფობისა ჩემისა, და
დაშტრის ორნივე სახედველნი ჩემნი, და დაირღვეს ყოველნი აღაგნი
ჩემნი, და იავარ იქმნეს ჩემთვის სამეფონი ჩემნი და ნაცვლად სის-
რუფისა ჩემისა მწუხარებაი, ნაცვლად განცხრომისა ჩემისა და შვები-
სა ჩემისა ტირილი საუკუნო, ნაცვლად დიდებისა სიმდებლე, ნაცვლად
თავისუფლებისა ტუგეობა, ნაცვლად სიმდიდრისა სიგლახაჲ და ყოვე-
ლი ძვირ ხილულესა, რომლისა ენა კატობრივი ვერ შემძლებელ არს
აღწერად. და ექა ვაი არღარა კმასსყოფელ არს ჩემდამო შემთხვეულე-
ბა ესე ვითარი და უძვირესნი და უსასტიკესნი და უიწარესნი ნაღ-
ვლისა და უმკვეთელესი მახვილისა ორბირისა მოიწია ჩემდამო ძრწო-

დღით ჩემის ხელმწიფის მეფე სოლომონის უფამოდ უცხოებსა შინა გარდაცვალება, სახეებელმან სასმენელმან ისმინა და უბედური მის მიერ ქვერივად და ოხრად სახელდებულ ვიქმენ. ვაი ყოვლად უსამღვდელოესო, სადა-აჩს შენ მიერ შეყვარებული მეფე სოლომონ? გედარ შეამგობ დღესასწაულს ბრწყინვალესა მის ადღომისასა, ადარ ინებებ სახელეს მისსა წიგვასა ქალაქსა შინა ქუთაისს, ადლარ მიეგებები მეფე სოლომონს ჟვართთა და ღამზრთთა და ეგრეთვე ჩვეულებისებრ არა ამოიწეს გიჟობის და არა მიუღოცავთ დღესასწაულსა. შემოგზივი და შემოგტირი ჩემის ხელმწიფის მეფე სოლომონის განმწიებასა და მისს უძეოთ აღმოეხერხასა. ვაი სიღვან გელაზარაკები, ვაი ვითარ იტაროს ქვეყანა ესე უნდრისა და მწუხარებისა ჩემისა, რომელ მეფე იგი მშვიდი და მდაბალი და მართალი და ესრეთ განქარდა და არავინ დაშთა თვინიერ ჩემსა და უბედურისა დისა მისისა მამისასა, რომელიცა კართ ურთი ერთ-აჩს სისხლის ცრემლით შემტირაღნი და მწარისა გოდებითა მჭეოფნი. ვაი ყოვლად უსამღვდელოესო, მშენიერი მეფე სოლომონისა თავი შავის მიწითა იფარვისა, ვაიმე დანთქა ჩემთვის ყოველი განცხრომა და ქვეყანა და წარბის ყოველი შვება და სისხრული. მიგდოვით ცანი და ქვეყანა და ყოველნი ნათესავნი და მხილველნი ჩემნი და მეფე სოლომონისა მე და მეფე სოლომონს, ვინაითგან ვიქმენით ორნივე უცხოებსა შინა მდებარე, მაგრამ იგი განისვენებს ზეცისა სამეფოსა და წაიღთა შინა ახრამისათა დავით მამისა თვისისათანა მსგავსად ახელისა და მიიღებს მწარბოლისა მოსვლასა ქრისტესსა, რომელიცა დაკლებულ იქმნა მისდამი სოფელსა ამას შინა და მე საუგუნოდ ვიწეები აღითა და მაქვს მე საუგუნოდ სიკვდილი და გოდება დაუცხრომელი.

ყოვლად უსამღვდელოესობისა თქვენისა მსახურების მოწადე უბედური, მკვდართა თანა შერაცხილი იმერეთის დედოფალი, დადიანის კაცისა ასული მარიამ.

II

მეფის თეიმურაზ პირველისაგან ბალეხილი ბრძანის სასახლეზედ.

ეს ლექსები ბაღის სასახლეზედ ყოფილა დაწერილი.

დმეგრთი აწს თავი ყოველთა, იგ კაქოთ განკადიდოთო,
სამნი ნათელნი ერთად კჭსთქვაო მამა, ძე, სუელი წმიდოთო,
მისის ცნობითა განვნათლდეთ, გონება განვიწმიდოთო,
განვადოთ უსჯულოება, ნუ გემჭსგაკსებით დიდოთო.

აქ აწის აშტი გუნბაწი, ბაღისა ჭსდგას შუა-გულისა,
შიგ ათას-ფერნი ყვავილნი, კარდი გაშლილი გულისა,
ცნობილთა კაცთა საჯდომელად ადრიდგან გამეცულისა,
ჩემიმც ცოდვა აქვს ავს კაცსა, კარი არ დაუგულისა.

აქ არის ბაზმის სობათი, სუფრისა შემკობილობა,
დრო ასალ ნერგთა ყვავილთა ტურნა კარდისა შლილობა,
ბუღბუღთა ბეკა, ყივილი, ხმა მჭეკრად შეწეობილობა,
მურტობთა რასტი, მუღამი, სასმენელთათვის ტკბილობა.

თვითან ჭშეენის და აშეენებს წაღვოტას ბაღსა ბაღსა,
თუ ღსინი გინდათ თქვენც ნახეთ, სხვას უგეთესსა რადსა!?
გიაჟ ჩემს უკან ვინც დარჩეთ, პატრონსა, უმასა, ადასა,
ვინც უპატიოდ მიეპურას, ცოლიმც მისი ჭეკვს ბაღსა.

სახლი შევმზადე საღვინოდ, მე შევემ თეიმურასო,
შევამევე კედელ-უურენი, გეჰე თავსაც კარგად ბურავსო,
დავსატე ფერად - ფერადად, ჰგავს რომე იყოს მურასო,
ტალახიანის ფეხითა, ნურავინ გამიმურავსო.

III

ქველთა და ახალთ საქართველოს მელექსეთ სახელნი

ნათქვამი მეფის თეიმურაზ პირველისაგან.

სხვას ლექსით ჩახრუხამენ, შეამეო მეფე თამარი,
არ მებრალეების საქებრად, თამარი მისი ჰამარი,
გაი ამით რომ სრულ გერ ჰყო, მაღე უთხარეს სამარი,
მუდამ სხვას წიგნებს ვიკითხავთ, მაგრამ მისიდა სამარი.

როსტომიანი უთქვამსო, თურმანის ძესა ხოსროსა,
სხვა წიგნი მაშინ ძვირობდა, დაუწერია მას როსა,
დიდის საქმისა უცოდნი, ჰსჯურდება საქმეს მომცროსა,
ახლა ცუდად ჰსძეს მაგრამე, მოიხმარება მის დროსა.

ნანუჩას რუსთველის ნათქვამში ბეგრი რამ გაურკვია,
საბრალეს გერ შეუწევია, წმიდა რამ აუმიჯრევია,
მასთან რას ჰსწერდა მის ლექსსა, სირიკენე მას მორკევია,
რუსთველი სიბრძნის ტბა არის და იგი არც მორკევია.

ჟაგლავსა ფაგლეენის შეიღესა, არ ვინ ათხოვებს უურსო,
მას გეტხლი დაუმსჯრევია, და კვლარ დაუუურსო,
სულ მეღექსენი შეჰყარნე, მაგრამ ამ ღრთა მშურსო,
რა დავაბრალე ჟაგლავსა, გერ მიჰყეს ბედაურსო.

ქაიხოსრომან შიგ ჩაწვით, ლექსად ჭსთქვა ომანინი,
 ომანის სიმხნე სიქველე, ჯაჭვის ცმა მოკმინანი,
 კარგად ღამ უთქვამს მის გამო, ანა ვჭსთქვა მისი ზიანი,
 უკავილშიც გამოერევა, სუფითა ქუთრად რიანი.

ოგრსადანის ძემ ნოდარ ჭსთქვა, ქება კარგა პარამ გუჩის,
 შეიღო იუღიშთა სელმწიფეთა, ზოტა სრულის არ აგუჩის,
 თვალნი თლილნი მოაფრქვიუნა, გარკვა ჭეო არ აგუჩის,
 მის ლექსისა სასმენელად, მიწურება ჭსამს კარგა უერის.

გარსეკან ჩოღოფაშვილსა, უთქვამს ღამე რაებია,
 კიტრი ხილად რადს კარგა, გაშლი მოვა რაებია,
 ესევე ჭსჯობს რაც მასშია, მისგან მონახსენებია,
 გული ჭკადება ნარგიზთათვის, თვალნი გაურტკრებია.

სულხანი, თანის შეილი მეც მასსოვს იყო ჩემობას,
 ცოდნა მას ჭქონდა ბეკრი ღამ, მაგრამ ჭსწამობდენ ჩემობას,
 ამირან დარეჯანისძეს, უქებდა გამოძივნობას,
 თუმცა კარგათ ჭსთქვა მაშინცა ნუ ჭქონებ რუსთულის ოღნობას.

ბაქდომ კანნაძემ საამის, წიგნი გალექსა ოდიშსა,
 სხვას მელექსესთან ჯდომაში, უხამს ინდიდეს ბოდიშსა,
 თუ არ შეეძლო რისთვის ჭსთქვა გაიხდის საამ ბადიშსა,
 კეჭე თუ არ ეთქვა მით უთქვამს საქმეს უზემედენ საშიშსა.

შემოქმედელი იაკობ კახსენო, ბრძნად მოუბარი,
 ამ ჟამად მას მეცნიერი აქსად ანა ჭყავს უბარი,
 საღმთოს სიტყვითა შიარობს, აჩის საეროს გმოზარი,
 სრულად ამისთვის არ ვაქე, რომ იყო ჩემი მეზობარი,

ფეშანგი ფაში ბერტუაძემ, ახლა ჭსთქვა თეიმალისი,
 სომხისგან კარგად ჩაგდეთ, სიმძიმით თვით ლიტრისი,

გებრატებოდესთ საბრძოლ, ცხვარ-მოჭრით თვალ ცრემლიანი.
 მე კათქმეგინე მაგრამე ვერა ქსთქვა მართალიანი.

სხვათ მედექსეთ არ ვასენებ, არც ბააკა დოლიძესა,
 არც დათუნა ქვარინსა, შოთას რად ვერ წაბაძესა,
 რუსთველმა ქსთქვა გაცის გაცად, საქმე რამე დიდა მესა,
 ქსედავთ გარსკვლავთ სიმრავლესა, ვერ ედრება შუქით მზესა.

ქართველთ ენითა მედექსე, ვერ ედრებიან ამ ორსა,
 რუსთველსა ენა რიტორსა, მეუფსა ალვის ნამორსა,
 ერთანეთ რად ვანასებთ უხამს თუ ჭეოფდენ ამბორსა,
 სრულად იტყვიან უკლებლად, ჭამბავსა სპარსთა ნამჭორსა.

ხევისუფალი დალოცვანი

ხევსურთა დეკანოზთაგან გაგონილნი და მათის სიგვით ჩაწერილნი 1865 წ.

I

დიდება ღმერთსა, მადლი ღმერთსა, დიდება და გამაზრდელობა შენდა! რაც ღვთის ღანაპარადი, გეხვეწება შენ, შენს პატრონობას; შენ მორბივე ღმერთო, არ მოგვიწინო! შენს მეხვეწურსა, ჩოქის მომეურნესა, მადლის მომთხოველსა შენ ნუ მაიწევენ, ნუ მაიძულებ. რაც რომ გულისედა და მხარსედა გიძახებდეს იმაზე გაუგონე. შენ შენი პატრონი, შენ შენი მორბივე ღმერთი არ მოგიწევენს მეხვეწურსა, ჩოქის მომეურნესა, მადლის მომთხოველსა. კელთ გასულს გიძახებდეს, შეიხვეწე, მგზავრობა მშვიდობისა მიე, ავდარს გაუდარე, ღაღს მტკრთან ჩაუთარე, მიწრიელ დაუღაგე, შინ მშვიდობით მოიყვანე. თუ რომ გამოვიდოდეს ღვთის კარსედა გამოშვებული ღვთის იასაუდი: ხორციელთ ჭებერებდეს, ყაღანს ზიდევდეს, მაგის ყუდროს ნუ მიჭკერძებ, სხვა ყუდრო აღავს მისწავლე. შენ შენის პატრონობის მოხრდილი ჩოქი, მოთხოვნილი მადლი შეიურვე. რაც მხარსედა და გულისედა გიძახებდეს კაცისა, საქონლისა, ნაშვრალ-ნამუშავრისა მეშველი და მწყალობელიც იყავი.

II

მკედლის დალოცვა

ღმერთო დიდება შენდა, ღმერთო მადლი შენდა! ღმერთო, დიდებისა და მადლის მეტი შენ არა მოგესხენება რა. შენგანაა გაჩენილი ყო-

გელი სამართალი, ხეწება კაცისა, ბაჩება სულისა. ღმერთო, იურვე, ისლიშე; ღმერთო, რაც დაჭვლებია ნულარას დაველებ; ღმერთო, დაცემული აღადგინე, ატირდომილი გააცინე საცა ქრისტე ჰურაბს, საცა ანგელაზი ჟამობს, ცოდვიანი ნანობს, მადლიანი გასვენებს შამო-კადა ანგელაზი ფეხითა ქრისტესითა. ქრისტეო, დასწერე ჯვარი სწულს ამას და სუტას იმას! ცაო ქრუბისაო, ღრუბელა ნათლისაო. სხვათა მასწავლებელა დედაო დიდის მუუჟისაო აღაღად და შთაგრად აცხონე სული მისი ვისიც სახელ ედების, სანთელ ენთების.

III

ქორწინების დალოცვა

ღმერთო, გეხვეწები, — ცა-რგველის გამჩენო, ოქროს ტახტის დამდგმელო, სანთელ-გვირგვინის გამჩენო, გეხვეწები იესო ქრისტეა, ცოლ-ქმრობის გამჩენსა ერთმანეთი შეაბერე, ბედანი ჭქენ დოკლათიანი.

სხვა და სხვა ამბავი და ცნობა

— ზომელი სახელმწიფო რაზდენს ჯარს ინახამს მშვიდობიანობის დროს. ერთს ნემენცურს თხზულებაში მოყვანილია ცნობა მასზე, თუ რომელს ევროპის სახელმწიფოს წამდენი სამუდამო ჯარი ჰქავს მშვიდობიანობის დროს და ამ ცნობებიდანაა ჰსჩანს შემდეგი: ეგვიპტედ წაღები ჯარი ჰქავს ჩერნოგორიას, სულ 100 კაცი; დიუესემბურგს—513 კაცი; სერბიას—4,222; საბერძნეთს—12,000; რუმინიას—12,750; დანიას—18,106; გოლანდიას—32,000; პორტუგალიას—35,733; შვედს—36,504; ბელგიას—45,370; ისპანიას—100,000; იტალიას—220,620; ავსტრი-გერმანიას—292,191; გერმანიას—418,821; საფრანგეთს—496,354; რუსეთს—575,000. სულ ერთად ეს ჯარები შემდგარნი არიან 2,212,567 კაცისაგან; აქ კიდევ ზღვის-ჯარის კაცთა რიცხვი ორასი ათასი რომ დაუმატოთ გამოვა სულ—2,637,000 კაცი. ამ ჯარების შენახვად უოკელ წლივ იხარჯება ათას-ხუთასი მილიონი გულდენი. თითო კაცი—სულ ცოტა რომ კვსთქვით—დღეში ერთი გულდენის საქმეს მაინც გააკეთებდა; მაშასადამე ამ სამუდამო ჯარების წყალობით ევროპა უოკელ დღე ჰქარგავს 2,637,000 გულდენსა და წელიწადში ცხრა-ას-ორმოც-და-ცხრა მილლიონსა. ამ დახჯელის ისიც დუმატოთ რომ 400,000 ცხენია ჯარებზედ მომცდარი.

— ყველაზედ ხნიერი კაცა ქვეყანაზედ. კოლუმბიაში, იქაურის ექიმის ზარხანდელის სიტყვით, აქამდის ცოცხალია თუჩმე ერთი კაცი, რომლის ხნისაც მთელს ქვეყანაზედ აღამიანი არ უნდა მოიპოვე-

ბოდეჲს. ხეწნანდესი ამოხბს მე ერთი გაცი განხეჲს სახელად მიგუელ სოლისიო, სან-სებასტიანის ახლა-მ-ხლოდამ არისო დახადებით. სოლისი ამოხბსო, ას ოთხმოცის წლისა ვარო, მაგრამ მეზობლები გი ამტყიტებენ, რომ ბევრად მეტის ხნისა არისო. იქაური მოხუცებულები ამოხბენო, რომ ჯერ ჩვენს უმაწვილობაშიო სოლისი ას წლიან-ზედ მეტ მოხუცებულად ითვლებოდაო. გარდა ამისა ერთი სიგელი გამოჩენილა 1712 წელს დაწერილა, რომელზედაც სოლისის ხელია მოწერილი და სოლისმაც აღიარა თურმე, მართალია ჩემი მოწერილიაო. ასე თუ ისე, სოლისი ესლა ერთად-ერთი ადამიანია მეჩვიდმეტის საუკუნისა. თუმცა ასეთის დაუჯერებელის ხნისა, მაგრამ მაინც კიდევ მხნეთ არას და არამც თუ ჭეუთ თუ გონებით დაჭკვებისა რამ, არამედ დღესაც მუშაობს თურმე. თავის ხანგრძლივობას იმას აბრალებს თურმე, რომ ზომიერი და წესიერი ცხოვრება მქონდაო და ხორცი საჭმელად თითქმის არ მიხმარიაო.

— შეილიერობით მდიდარი ქვეყანა. ექიმი ავნიო ამოხბს, რომ კოლეზიის სტატის ხალხი საგვარჯლი შვილიერები არიანო. იქ ერთს იმისთანა ოჯახს ვერა სახუთო, რომ ხუთმეტზედ ნაკლები ბაღლი იყოსო. ერთს ოჯახში ამ მცნიერს უნახავს ოცდა ოთხმეტე ბაღლი, იმათ შორის რამდენიმე ტყეში უოფიდა; მეორე ოჯახში უნახავს ორმოც და-თორმეტე ბაღლი. იქ ქალები თოთხმეტის წლისანი თურმე თხოვდებიან.

— მოდი და ნუ გამდიდრდება პარიჯი. შარშან შარყის იმადენა ხალხი მოაწედა სხვა ქვეყნიებიდან და საოცრანკეთის სოფლებიდან, რომ თავის დღეში არ ნახულა. ჯერ 1878 წლის ცხრა თვის განმავლობის რიცხვია შარტო გამოცხადებული და იქიდანა ქსნანს, რომ ამ ცხრა თვეში შარყეში მოსულა 37.467,799 კაცი თუ ქალი. რეინის გზების გამორჩეობას აღარ ვიტყვით და შარტო ქალაქს შა-

ჩიჟს კი ამ ცხრა თვეში რამდენიმე მიღწეობადი ფრანგი შემოუვიდა. თუმცა ძნელად სთვებრებულა, რომ ორთა-შუა რიცხვით თვითკუთს მისულს ასს ფრანგულ მეტი არ დაეხარჯოს, მაგრამ ასი ფრანგიც რომ მივიღოთ ანგარიშში, მაინც გამოვა, რომ ჰარეში ამ ცხრა თვეში მიიღო სამი ათას შუადას ორმოც-და-ექვსი მიღწეობი ფრანგი. ამის შემდეგ რაღა საკვირველია რომ ჰარეა დღე და დღე მდიდრდება და ყვავის.

— ორი მოხერხებული ქურდობა. ერთს დიდ-კაცის ქვრივს, გათხოვილი ქალი ჭეოლია, რომელიც თურმე ქმართან ქსცხვრებდა. უკანასკნელს დროს ავით ყოფილიყო ქალი. ახალ-წლის მეორეს დღეს ერთი კიდეც მოსულიყო დიდ-კაცის ქვრივთან და ეთქვა რომ თუ მალე არ მიხედოთ, თქვენს ქალს ცოცხადს ვეღარ მიუსწრობთო. ქვრივს ამ უცნაურ ამბავზე გული შემოჭურია და როცა გულის ყრა გადის-ვლია და მოხერხებულა, უნახავს რომ ოთახში აღმდგომი არის და ყუთები და ზანდუკები დაღებულა და აქოთებული. ძვირფასი ნივთები და ბანკის ბილეთები წავლო თურმე ხეჩნანს ქურდსა. ქალის სანახავად მაინც წავიდა და ქალი სრულებით კარგა მეოფი დახვდა. მეორე ქურდობა აი როგორ მომხდარა: ერთი მძიმე ავადებული მუშა მოდის თურმე ქუჩაში და დაეკანა მაგარად მინას; მინაც და სხვა თანხარაში გამოწეობილი მინის სკრტელიც დაატყობდა. გამოეგარდა დუქნიდამ პატრონი, დაწია მუშას და დაუწყო წახსედი მიზლეო. მუშა დაეღრჩა თურმე, ახა რა მახადია, რომ გიზღოო. ორმა ამ დროს იქ შემსწრე კაცმა უჩნია დუქნის პატრონს, ჯიბეები დაუხსრიკეო, უბოკი ჩასმეს და გადასდევინეო. გაუსინჯა ჯიბეები და ათას ფრანგიანი ბანკის ბილეთი უბოკნა. მუშა ტირილით ემუდრება, — ნუ მართმევ, ჩემი არ არისო, ჩემის აღისაო, მაგრამ არაფერმა უშეკლა. დუქნის პატრონმა წაართო ის ათას ფრანგიანი ბილეთი, შევიდა დუქნში, დახურდა ის ბილეთი, ორასი ფრანგი წანახდის ფასი თვითონ აიღო.

და დანარჩენი ხურდა 800 ფრანკი მუშას დაუბრუნა მუშა წყევლით და ქოქებით წავიდა თავის გზაზე, მაგრამ ქუჩის უერეს შეუსვია თუ არა ერთი ხარხარს და ხვითხვითის მოჭყვია. ამ ხვითხვითის ბანა მიჰსტეს იმ ღრმა კაცმა, რომელთან დუქნის პატრონს ურჩიეს მუშას ჯიბეები დაუხრიკო. თურმე ნუ იტყვი, ის ათას ფრანკიანი ბანკის ბილეთი ეალბა უოფილს და ამ რიტად კი გაასაღეს 800 ფრანკით.

— დუელები ქალებ შორის. ნეოტრკიდან იწერებიან, რომ ამ უკანასკნელს თვეშია ექვსი დუელი მოხდაო ახალ-გაზდა ქალებ-შორისაო. უკანასკნელის დუელის ამბავი ეველასუდ უფრო ღირს-საცნობია. ორი გასათხზავარი ემაწვილი ქალი ეველინა მენსონი და ჟენინი ლენდსემი ძალიან მეგობრები იყვნენ ჯერ მაშინ როცა სსწყალებელში უოფილს, სწავლის შესრულების შემდეგაც ერთმანეთთან მეგობრობა ჰქონიათ და ხშირი ვისვლა-მოსვლა. ბოლოს მოჭხდენიათ დუელი—იციო. მერე რაზე? — ჩხუბი მოსვლიათ ქაღალდის თამაშობაში! დუელი რევოლვერებითა ჰქონიათ და ერთმანეთზედ ხუთს ნაბიჯზედ უნდა ესროდნათ სამ-სამჯერ. ეველინა მენსონს ჰტკებია პირველი ჯერი სროლისა, ორჯერ უსროლნია და მერე თითონ გაჩერებულა და უთქვამს, ესლა შენი ჯერიაო. მაშინ ჟენინი ლენდსემს ნიშანში ამოუღია თავისი მოპირდაპირე, დაუტყმინებია რევოლვერი და ტყვია მარჯვენა მკლავში მიუხედავრებია. ეველინა მენსონს ტკივილისაგან გუელი შეჰსწუხებია და წაქეულა. სკეუნდანტობათ ჰყოლიათ უწინდელი თავიანთი ოსტატი ქალები. ისე მძიმედ დაუჭრია ჟენინის საცოდავი ეველინა, რომ ამოხბენ თუ მკლავი არ მოიჭრა, მოკვდებოდა.

— ეინ უფრო მალე თხოვდებოდა: ქერა თმიანი ქალი თუ შავ თმიანი. გაზტო „France“ ამტკიცებს რომ ანგლიაში ესლა

თან-თან მრავლდება შავ თმიანი ქალიშვილები და იქაური ქალები იმედუნად უფრო ადვილად თხოვდებიანო, რამოდენადაც მათი თმა შორს არისო ფერით ქერა და ოქროს ფერს თმაზედო. 737 ქალში 33 ოქროს ფერ თმიანი ყოფილა, 95 ქერა, 240 ღია წაბლის ფერი, 336 მოჭირბეული წაბლიფერი და 33 შავი თმიანი. ქერა თმიანი ასში ორმოცდა ცხრაშეტი, გათხოვილა ღია წაბლის ფერ თმიანი ასში სამოცდა და მოჭირბეულ წაბლის ფერ თმიანი ასში სამოცდა ცხრა.

— ხსენებენ კუ. 1879 წ. ივნისში ერთს მდინარეში დაუჭვრიათ კუ. ზურგის ფარზედ ქქონია ამოჭრილი ისპანიის ლეხები და ეს წარწერილება: „1700 წელსა დაიჭირე ეს კუ. ერნანდო გომეზმა.“ საპატიო მოხუცი ისევ ჩაუვლიათ წყალში ამ ახალის წარწერილებით: „ესტერნ ქეროლდ. ფლორინდა. 1879 წ.“

ხერხი ჰსჯობია ღონესა თუ კაცი მოიგონებდესო. ერთი მოგზაური მისულა სტამბოლს და როგორღაც ფათეკაჲდ მოსვლია შესვლა მაჰმად II ბაღში, საცა სხვა რჯულის კაცს შესვლა აკრძალული ქქონდა იმ დროს და თუ შევიდოდა სიკვდილით დაჰსჯადნენ ხოლმე. ეს უბედური მოგზავნი დაიჭირეს და მიჰკარეს თუჩმე ოადიშასა.

— რას გიზმენ შენ დღეს? ქვითხ სულთანმა და ზედ დაუმატა: თუ იტყუებ, წყალში ჩაგადებენ და თუ მართლეს იტყვი — ჩამოგასხობენ.

— წყალში ჩამაგდებენ! უპასუხა მოგზაურმა მკვირცხლად და ამ პასუხით გადირჩინა თავი: ვერ ჩააგდებდნენ წყალში, იმიტომ რომ მაშინ იმისი სიტყვა გამართლებოდა და მართლისათვის ზიარობისა-მებრ უნდა ჩამოესხათ და ვერც ჩამოასხობდნენ, იმიტომ რომ მაშინ იმისი სიტყვა გამტყუნებოდა და ტყუილისათვის იმავე ზიარობისა-მებრ უნდა წყალში ჩაეგდათ.

— ლილაღ საწამლაია . შტეტინში როცა საჩუქრს ღიჯას უშვებოდა ერთი მრეცხავი დედა-კაცი უერი ან ათხვავ თუჩმე, რომ ხელი გაფხვნილი აქვს . ხელმა თუჩმე ტყა დაუწყო მას მერმედ, მერე დაუსივდა და ექიმმა ქსთქვას , რომ სისხლში საწამლაი შეჭმარ-ვიან . საცოდავს კანალამ ხელი ან მოჭსტრეს , ასე თუჩმე საშიშრად გაუხდა ხელი .

თეთრი არაბები . შორტუგალიელმა მოგზაურმა აფრიკაში, სერნა ბინტომ, წარუდგინა სომხონსას თავისის მოგზაურობის აღწერა, რომელიდანაც ჭსჩანს, რომ მას უზოგნია შუა აფრიკაში თეთრი არაბები, რომელთა თარზუდაც აქამომდე სხვა და სხვა დაუჯერებელი ჭორობები დადიოდა . მისგან ნაზავს ხალხს კასკეკები ჭქვიან იმათებურად და გუჩისა და გუბანგოს მდინარეებ შუა ბინადრობენ . ამ გელურის ხალხის კანი უფრო თეთრია, ვიდრე კაკასიის თემის ხალხებისა, თემები ხუტუტი აქეთა, როგორც ეუიოპიის თემის ხალხებისა და თვალეები გეზათ უსხედთ როგორც მონგოლებისა; ანოგანის ტანისა-ნი არიან, ზატარ-ზატარა გუნდებთ ცხოვრებენ ოთხი თუ ხუთი ოჯახი ერთად და ელის ხალხის ცხოვრება აქეთა .

— ხელოვნების საკვირველება . ამერიკის შტატებში დააქეთ ესა საოცარი საათი, რომლის ზგზავსიც აქამომდე არამც თუ ნახუდა სადმე, არც კი ვისმე გონებაში წარმოუდგენია . საათი გაუკეთებია ერთს მოქალაქეს კოლუმბის ქალაქში (ამერიკაშია, ოკაიას შტატში) და მთელი რვა წელიწადი უმუშავნია ზედ . სიმაღლით საჟენ ნახევარია, სიგანით საჟენის სამი ჩარქი და დამყარებულია არწივის კლანჭებზედ ბჭკვალე შორის, რომელთაც ცამეტი ისარი უშუროთ და ზედ ცამეტი ადრინდელი შტატის რესპუბლისა გამოსატული . საათის დასადგმელის ორივე მხარეს ორი უმთავრესი საქმეა ამერიკის ისტორიისა გამოსახელი, სახელდობრ, ბრძოლა განთავისუფლებისათვის და

ბრძოლა უჩივიანთაგან. აქვე მოჩანს უშეუღებელი შენობა „independence Hall“, მისი სამრეკლო თავის ზანთითა და მოხუცი კაცი გამზადებული ზანის დასაწყვად. ღმერთს თავისუფლების საათის ზანსა ჰსცემს, ერთი რუბი საათისა გაივლის თუ არა, ერთქელ-მასალა გამოდის ნიშნად იმისა, რომ კეთილ-დღეობა ამერიკისა სწრაფად მიდის წინ. მეორე რუბი საათისა გაივლის თუ არა, „independence Hall“-ის ზანი ჰსცემს და იმავე წამს გამოდის კაშინგტონი და დიდებულად, მუდმივად უფლის გარს და ისევ შედის. მესამე რუბზედ მოციქულნი იკრიბებიან ქრისტეს წინ. პეტრე მოციქული მამლის ყივილზედ უარ-ჰყოფს ქრისტესსა. მეოთხე რუბზედ თვითონ საათის ზანი ჰსცემს. შედამის და შედდის ნიშნად გამოდის სურათი მონათა განთავისუფლებისა: ღინკოლნი გამოდის, ხელში განთავისუფლების მანიფესტი უჭირავს და მიისწრაფის მონისაკენ, რომელიც ბოძსა მიგრული ჯინჯილით. ღინკოლნის მისვლის უმაღლე მონას ხელ-თქმნიდამ ჩამოჰსცვივა ჯინჯილი და ხელები ისე დაეკრიფება ხელში გუფზედ განთავისუფლებულს მონას თითქმის სავადლობელს ღოგვას ამბობს.

„ღროება“ - „ივერიის“ გამოცემაზე

მომავალ 1880 წელს.

მომავალ 1880 წლის 1-ლი იანვრიდან გაზეთი „ღროება“ და ჟურნალი „ივერია“ შეერთდებიან და იეოლიებენ ერთსა-და-იმსვე საერთო რედაქციას, რომელიც შესდგება ამ ორივე ჟურნალ-გაზეთის აწინდელ რედაქციებისაგან და თანამშრომლებისაგან.

გაზეთი „ღროება“ გამოვა ყოველ დღე, როგორც აქამომდე, მხოლოდ ფორმატი (თაბახის სივრცე) უფრო დიდი ექნება. ჟურნალი „ივერია“ კი გამოვა სამს თვეში ერთხელ სივრცით სიღრმეტი დიდი თაბახი.

გაზეთის შესაფერ სტატიებს შესახებ შინაურის მიმოხილვისა და პოლიტიკისა, მართლ „ღროებაში“ მიეცემა ადგილი; ხოლო უფრო ვრცელს სტატიებს რომელსაზე განსაკუთრებულს საგანზედ, პოლიტიკისა და შინაურის საქმეების შესახებ, ექნებათ ადგილი ჟურნალს „ივერიაში“. ამის გამო მომავლის წლიდან ჟურნალი „ივერია“ უფრო იმ გვარს წიგნებს დაემსგავსება, რომელთაც რუსები „სობორნიკს“ ეძახიან, ვიდრე დრო გამოშვებითს გამოცემას; განსაკუთრებული ყურადღება რედაქციისა ექნება მაქცეული იმასზედ, რომ „ივერია“ ადვილი საკითხავი, კარგი გასართობი და თან სასარგებლო წიგნიც იყოს, და ამისთვის უფრო ვრცელი ადგილი ეჭირება რომანებს, მოთხრობებს, ლექსებს როგორც თარგმნილებს, ისე შიშ-და-შიშ ჩვენს ენაზე დაწერილებს, და აგრეთვე ძველს ჩვენს ენაზე დაწერილებს, და აგრეთვე ძველს ჩვენს მოთხრობებსაც, რომელნიც იმ სახით დაბეჭდებიან, რომ მერე ცალ-ცალკე წიგნად შეიკრებოდეს.

ამ შეერთების შრომისა და ღონის წყალობით, „დროება“-ივერის“ რედაქციას იმედი აქვს, რომ შემდეგში თავის მოვალეობას მკითხველთა წინაშე უფრო უკეთ შეასრულებს, რადგან ამ საქმეში ჩვენთა უკეთესთა მწეველთა აღუთქვებს იმას თავისი შემწეობა და თანაგრძნობა.

ხელის-მოწერა

მიიღება თფილისში: „დროების“ რედაქციაში, სოლოლაკზე, ბაღის (სადგურის) ქუჩაზე, გ. შადინოვის სახლში, № 33.

ქალაქს გარეშე მცხოვრებთა ამ ადრესით უნდა გამოგზავნონ მოთხოვნა: В Тифлисе. В редакцію «ДРОБЯ»-«ИВЕРІИ».

უ ა ს ი

წელიწადში. ექვს თვეს. სამს თვეს.

„დროება“ და „ივერია“ — ერთად — 13 მან. — 7 მან. — 4 მან.

ცალკე { „დროება“ — — — 9 მან. — 5 მან. — 3 მან.
„ივერია“ — — — 6 მან. — 4 მან. — 2 მან.

ცალკე { „დროებისა“ — — ერთი შაური.
ნომერი { „ივერიისა“ — — ორი მანათი.

სხვა ვადებით ხელის მოწერა არ მიიღება.

სკედრი ფული ხელის-მომწერმა უფრანდ-გაზეთის დაბრებისათვის უნდა გამოგზავნოს რედაქციაში.

რედაქტორები „დროება“-„ივერიისა“ { ილ. ჭავჭავაძე.
სერგ. მესხი.

გამომცემელი „დროებისა“ — სტ. მელიქიშვილი.

გამომცემელი „ივერიისა“ — ილ. ჭავჭავაძე.

გრიგოლ ხარკვიანის

ქართული წიგნის მალაზიაში

ისე იდება

ყოველ-გვარი ქართული წიგნები.

მალაზია ქვაშვეთის ეკლესიის შენობაში № 1 & 2.

გარეშე მხოვრებთათვის აღრესი:

Въ Тифлисъ,

книжный магазинъ Гр. Чарквиани.

въ зданіе Квашветской церкви № 1 и 2.

რედაქტორი და გამომცემელი „ივერისა“ ილია ჭავჭავაძე.